

**RASISTISIA PIIRTEITÄ SISÄLTÄVÄT  
RIKOSEPÄILYT RIKOSPROSESSISSA  
– TAPAUSTUTKIMUS HELSINGISTÄ 2006**



**RASISTISIA PIIRTEITÄ SISÄLTÄVÄT  
RIKOSEPÄILYT RIKOSPROSESSISSA  
– TAPAUSTUTKIMUS HELSINGISTÄ 2006**

**LAURA PEUTERE**

Poliisiammattikorkeakoulu  
Tampere, 2008

Vaajakatu 2  
33720 Tampere  
[www.polamk.fi](http://www.polamk.fi)

Laura Peutere

**RASISTISIA PIIRTEITÄ SISÄLTÄVÄT RIKOSEPÄILYT  
RIKOSPROSESSISSA – TAPAUSTUTKIMUS HELSINGISTÄ 2006**

978-951-815-152-7 (painettu)  
978-951-815-154-1 (pdf)

Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 73/2008  
ISSN 1797-5743

Kannet: Ari-Pekka Maunuksela  
Taitto: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print  
Paino: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2008

# ESIPUHE

Suomessa on vuodesta 1997 lähtien tehty selvityksiä poliisin tietoon tulleen rasistisen rikollisuuden määrästä ja piirteistä. Näiden selvitysten mukaan rasistisen rikollisuuden määrä on viime vuosina ollut lievässä kasvussa. Toistaiseksi meiltä on kuitenkin puuttunut tutkittua tietoa siitä, miten oikeusjärjestelmämme käsittelee rasistisia rikoksia. Etenevätkö rikokset, joissa on rasistisia piirteitä, oikeusprosessissa samalla tavalla kuin muutkin rikokset ja missä määrin rasistinen motiivi kyetään huomiomaan eri viranomaisten päätöksissä? Tässä tutkimuksessa seurataan poliisin tietoon tulleiden rasistisia piirteitä sisältävien rikosepäilyjen etenemistä rikosprosessissa; poliisin esitutkinnasta syyteharkintaan ja edelleen tuomioistuimen käsittelyyn. Hankkeen tarkoituksena on myös auttaa kehittämään poliisien ja oikeusviranomaisten työtä rasistisia piirteitä sisältävien juttujen käsittelyssä.

Hankkeen on rahoittanut EU:n ”Yes - equality is priority” -ohjelma.

Hankkeen ohjausryhmän kokoonpano on ollut seuraava:

Erikoistutkija Markku Heiskanen (HEUNI)  
Toimistopäällikkö Rainer Hiltunen (Vähemmistövaltuutetun toimisto)  
Rikoskomisario Heidi Kankainen (Sisäasiainministeriö, poliisiosasto)  
Erityisasiantuntija Sinikka Keskinen (Sisäasiainministeriö, oikeusyksikkö)  
Erikoistutkija Juha Kääriäinen (puheenjohtaja, Poliisiammattikorkeakoulu)  
Ylikomisario Jorma Laitinen (Poliisiammattikorkeakoulu)  
Ylitarkastaja Timo Makkonen (Sisäasiainministeriö, oikeusyksikkö)  
Ylikonstaapeli Antti Nyström (Hallinnon tietotekniikkakeskus)  
Tutkimusavustaja Marja Wahlberg (Suojelupoliisi)

Kiitän ohjausryhmää asiantuntevasta ja rakentavasta palautteesta. Kiitos kommentteista käsikirjoitukseen myös erikoistutkija Vesa Huotarille (Poliisiammattikorkeakoulu) ja tutkija Mikko Joroselle (Ihmisoikeusliitto). Kiitokset myös tutkimusta varten haastatelluille virkamiehille.

Tampereella 22.9.2008

*Laura Peutere*



# SISÄLLYS

<b>1 Johdanto.....</b>	<b>11</b>
<b>2 Rasismi, rasistiset rikokset ja viharikokset .....</b>	<b>13</b>
2.1 Rasistisen rikoksen ja viharikoksen määritelmä.....	13
2.2 Rasistisia piirteitä sisältävä rikollisuus Suomessa.....	15
<b>3 Rasistisiin rikoksiin liittyvää lainsäädäntöä.....</b>	<b>17</b>
3.1 Ulkomaisen lainsäädännön pääpiirteitä.....	17
3.2 Rasistisiin rikoksiin liittyvä lainsäädäntö Suomessa.....	18
<b>4 Rikosprosessin vaiheet.....</b>	<b>22</b>
4.1 Rikosilmoituksen vastaanottaminen ja rikoksen esitutkinta..	22
4.2 Syyteharkinta.....	23
4.3 Tuomioistuinkäsittely .....	24
<b>5 Rasististen rikosten eteneminen rikosprosessissa .....</b>	<b>26</b>
5.1 Aikaisempaa aiheeseen liittyvää tutkimusta.....	26
5.2 Syrjintärikokset rikoslain ja yhdenvertaisuuslain mukaan ...	32
<b>6 Tutkimusasetelma ja -aineisto.....</b>	<b>34</b>
6.1 Tutkimuskysymykset.....	34
6.2 Rikosilmoitukset aineistona.....	34
6.3 Tuomioistuimen asiakirjat ja syyttämättäjättämispäätökset...35	
6.4 Virkamiesten haastattelut.....	35
6.5 Aineiston analysointi .....	38
6.6 Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä.....	38
<b>7 Poliisin tietoon tulleet rikosilmoitukset.....</b>	<b>40</b>
7.1 Rikosilmoitusten ja -epäilyjen piirteitä.....	40
7.2 Rikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja eteneminen syyttäjälle ...43	
7.3 Rikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja eteneminen syyttäjälle: vertailua tilastoihin .....	47
7.4 Rikosten rasististen motiivien tunnistaminen .....	50
7.5 Syyttäjälle edenneet jutut.....	53
<b>8 Rikosepäilyt syyteharkinnassa.....</b>	<b>57</b>
8.1 Syyttämättäjättämispäätökset ja niiden perustelut.....	58
8.2 Syytteiden kuvailu: haastehakemukset.....	60
8.3 Rasistisen motiivin tunnistaminen.....	62
8.4 Haastehakemukset seurattavissa jutuissa.....	63

<b>9 Tuomioistuimen ratkaisut .....</b>	<b>65</b>
<b>10 Yhteenveto ja johtopäätöksiä.....</b>	<b>69</b>
<b>Lähteet .....</b>	<b>73</b>



## TAULUKOT

Taulukko 1	Pää- ja sivurikosnimikkeet rasistisia piirteitä sisältävissä rikosilmoituksissa .....	41
Taulukko 2	Rasistisia piirteitä sisältävien rikosilmoitusten tapahtumatilanteet .....	42
Taulukko 3	Päärikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja syyttäjälle lähetettyjen rikosepäilyjen määrät.....	43
Taulukko 4	Rikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja poliisien tekemät päätökset niiden päärikosten osalta, joita ei ole lähetetty syyteharkintaan.....	44
Taulukko 5	Rikosepäilyjen selvitysprosentit ja tutkinta-aikojen keskiarvot päivinä .....	48
Taulukko 6	Syyteharkintaan edenneet pää- ja sivurikosepäilyt .....	57
Taulukko 7	Syyttämättäjättämispäätösten perustelut pää- ja sivurikoksissa .....	59
Taulukko 8	Rikosepäilyyn liittyvät rasistiset piirteet kunnianloukkauksena.....	61

## KUVIOT

Kuvio 1	Päärikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja eteneminen syyteharkintaan .....	47
Kuvio 2	Rikosepäilyjen eteneminen syyteharkinnasta tuomioistuimeen .....	65



# 1 JOHDANTO

Rasistiseen väkivaltaan on suhtauduttu pitkään samalla tavoin kuin muuhunkin vakavaan rikollisuuteen. Kahden viime vuosikymmen aikana ajattelutapa on kuitenkin muuttunut. Rasistista rikollisuutta on alettu pitää uhkana sosiaaliselle yhtenäisyydelle. Sen vaikutusten ajatellaan ulottuvan välittömän uhrin lisäksi koko yhteiskuntaan. (Bleich 2007, 149.)

Suomessa on viime vuosiin asti ollut vähän etnisiä vähemmistöjä. Tilanne on kuitenkin muuttunut. 1990-luvulta lähtien maahanmuuttajien määrä on kasvanut maassamme huomattavasti. Suomalaiset suhtautuivat kielteisemmin pakolaisiin ja maahanmuuttajiin lama-aikaan 1990-luvun alussa. 2000-luvulle tultaessa asenteet ovat muuttuneet myönteisemmiksi. (Jaakkola 2005.) Myönteisestä kehityksestä huolimatta monikulttuuristuminen heijastuu edelleen ristiriitoina niin kantaväestön ja maahanmuuttajien kuin eri maahanmuuttajaryhmienkin välillä.

Sisäasianministeriö on kehottanut poliisia kiinnittämään tarkempaa huomiota rasistisia piirteitä sisältävään rikollisuuteen, sen seurantaan ja ehkäisemiseen. Vuodesta 1997 alkaen poliisin tehtävänä on ollut merkitä rikosilmoitus niin sanotulla rasismikoodilla, jos juttu sisältää rasistisia piirteitä: henkilö on joutunut rikoksen uhriksi sen johdosta, että hän ihonväritään, rodultaan tai etniseltä alkuperältään poikkeaa rikoksen tekijästä.

Poliisin tietoon tulleesta rasistisen rikollisuuden määrästä ja piirteisistä on tehty vuosittain selvityksiä. (Sisäasianministeriö 1998; 1999; 2000; 2001; 2002; 2003; Keränen 2005a ja 2005b; Ellonen 2006; Noponen 2007; Joronen 2008). Selvitysten aineistona ovat olleet valtakunnallisesta poliisiasian tietojärjestelmästä tietyin kriteerein poimitut rikosilmoitukset. Selvitysten mukaan poliisille ilmoitettujen, rasistisia piirteitä sisältävien rikosilmoitusten määrä on kasvanut viime vuosina.

Rasististen rikosten erityisyys on huomioitu niitä vastaan säädetyillä laeilla. Suomen rikoslaissa rikoksen rasistinen motiivi on huomioitu rangaistuksen koventamisperusteena vuodesta 2004 lähtien (rikoslain 6 luku 5 § 4-kohta). Lakia valmisteltaessa katsottiin, että rasistisia rikoksia voidaan pitää keskimääräistä moitittavampina, sillä ne kohdistuvat erityistä suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin. Koventamisperusteen tarkoituksena on ennen kaikkea suojata vähemmistöryhmiä rotuvihaan perustuvalta rasistiselta väkivallalta. (HE 44/2002.)

Toistaiseksi ei ole ollut tietoa siitä, mitä rasistisia piirteitä sisältäville rikosepäilyille tapahtuu rikosprosessissa – kuinka moni poliisin tietoon tullut rikosepäily lopulta johtaa tuomioistuimen toteamaan rikokseen ja siitä seuraavaan rangaistukseen. Yksittäisen rikosepäilyn tie rikosilmoituksesta tuomioistuinkäsittelyyn on pitkä ja saattaa katketa monessa vaiheessa joko poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen käsittelyssä. Vasta tuomioistuin määrittelee sen, onko poliisin tietoon tulleessa rikosepäilyssä ollut kyse rikoksesta – tai rasistisesta rikoksesta. Tämän tutkimuksen

tarkoituksena on selvittää, miten rasistisia piirteitä sisältävät rikosepäilyt etenevät rikosprosessissa esitutkinnasta syyttäjälle ja edelleen tuomioistuinkäsittelyyn. Tarkastelen tutkimuksessa lisäksi sitä, miten rikosepäilyjen rasistiset piirteet huomioidaan esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa.

Tilastojen mukaan rangaistuksen mittaamisessa on käytetty vain harvoin koventamisperustetta, jonka mukaan rasistisesta motiivista tehdystä rikoksesta voidaan tuomita ankarampaan rangaistukseen. Vuonna 2004 rangaistusta kovennettiin rasistisen motiivin perusteella 10 kertaa sekä vuosina 2005 ja 2006 molempina 14 kertaa (Tilastokeskus 2006; 2007; 2008a). Määrät ovat pieniä verrattuna poliisin tietoon vuosittain tulleiden rasistisia piirteitä sisältävien rikosepäilyjen määriin. Tämä antaa viitteitä siitä, että koventamisperustetta käytetään niukasti.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana ovat vuonna 2006 Helsingin kihlakunnassa poliisin tietoon tulleet ja tutkittavaksi otetut 107 rikosilmoitusta, joihin liittyy rasistisia piirteitä. Rikosilmoitusten lisäksi aineistona ovat muut kyseisiin juttuihin liittyvät viranomaisten asiakirjat: poliisin esitutkintamateriaali, syyttäjien haastehakemukset ja syyttämättäjättämispäätökset sekä tuomioistuimen asiakirjat. Kuvaan aineiston avulla määrällisesti, kuinka suuri osa rikosepäilyistä on edennyt poliisilta syyttäjälle ja tuomioistuimeen ja mistä syistä juttujen eteneminen on missäkin vaiheessa katkennut. Olen myös perehtynyt tarkemmin muutamaankin yksittäiseen juttuun ja haastatellut niihin liittyen asiaa käsitelleitä poliiseja, syyttäjiä ja tuomareita. Yksittäisten juttujen tarkempi käsittely valaisee määrällistä tietoa paremmin niitä seikkoja, joihin viranomaisten päätökset jutun suhteen ovat perustuneet ja miten teon rasistiset piirteet on otettu huomioon.

Ennen varsinaisen aineiston ja tulosten käsittelyä määrittelen, mitä rasismilla ja rasistisilla rikoksilla tarkoitetaan. Kuvaan myös lyhyesti ulkomaista sekä tarkemmin suomalaista rasististen rikosten vastaista lainsäädäntöä. Vaikka rasistisen motiivin koventamisperuste on Suomessa melko uusi, on esimerkiksi etniseen tai kansalliseen taustaan perustuva syrjintä ja kansanryhmää vastaan kiihottaminen kriminalisoitu rikoslaissa alun perin 1970-luvulla. Luvussa 5 selvitän, mitä aikaisemman ulkomaisen tutkimuksen perusteella tiedetään aiheesta; miten rasistiset rikokset etenevät rikosprosessissa ja mitä ongelmia siinä on havaittu. Luvussa 6 kuvaan tutkimuksen aineistoa ja menetelmiä tarkemmin. Tutkimuksen tulosten käsittelyn jälkeen luvussa 10 pohdin, mitä johtopäätöksiä tulosten perusteella voidaan tehdä. Miksi rasistista motiivia käytetään rangaistuksen koventamisperusteena vain harvoin?

## 2 RASISMI, RASISTISET RIKOKSET JA VIHARIKOKSET

Rasismista on monia määritelmiä. Määritelmät ovat vaihdelleet sen mukaan tarkastellaanko ilmiötä yksilön, ryhmien vai yhteiskunnan tasolla. Rasismia on tutkittu esimerkiksi ryhmien välisissä suhteissa syntyvinä ennakkoluuloina ja stereotyyppioina. (Augoustinos & Reynolds 2001.) Monissa nykyisissä rasismiin määritelmissä korostetaan ilmiön kytkeytymistä yhteiskunnassa vallitseviin valtasuhteisiin. Pelkät ennakkoluulot ja stereotyyppiat eivät sinänsä ole johtaneet rasismiin. Rasismiin perusteena olevat niin sanotut rodulliset kategoriat ovat syntyneet epätasa-arvoisissa valtasuhteissa. Toisilla ihmisryhmillä on ollut enemmän määrittelyvaltaa kuin toisilla. Rodulliset kategoriat ovat sosiaalisia konstruktioita, joilla ei ole biologista tai mitään muutaakaan perustaa. Niitä on kuitenkin historian aikana käytetty ja käytetään edelleen oikeuttamaan ihmisten eriarvoista kohtelua. (Operatio & Fiske 1998.)

Kuten ennakkoluulotkaan, eivät rasistiset ajattelutavat tai rasistinen toiminta aina ole tietoisia (emt.). Rasismi saa erilaisia ilmenemismuotoja erilaisissa yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa konteksteissa. Rasismi voi ilmetä niin yksilöiden kuin ryhmien välisissä suhteissa sekä yhteiskunnassa vallitsevien käytäntöjen ja toimintatapojen seurauksena. Esimerkiksi diskursiivisessa rasismiin tutkimuksessa tarkastellaan sitä, kuinka yhteiskuntaan vakiintuneissa puhetavoissa pidetään yllä ajatuksia ihmisten välisistä eroista ja samalla tuotetaan ja uusinnetaan rasismiksi kutsuttavaa eriarvoisuutta. (Rastas 2005.) Kuvaan seuraavassa tarkemmin, mitä rasistisella rikoksella tarkoitetaan ja mitä aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään rasistisen rikollisuuden määrästä ja piirteistä Suomessa.

### 2.1 Rasistisen rikoksen ja viharikoksen määritelmä

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat rasistiset rikokset eli rasismi tietoisena, toisen henkilön tai ryhmän vahingoittamiseen tähtäävänä, oikeudenvastaisena toimintana. Rasistiselle rikokselle on keskeistä se, että teon käynnistävänä motiivina on toisen henkilön tai ryhmän todellinen tai kuviteltu erilaisuus ja että rikosta ei tapahtuisi, ellei uhri olisi ollut tekijästä etnisesti poikkeava. Rasististen rikosten kohteena ovat usein niin sanottuihin näkyviin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt, eli he, jotka esimerkiksi ulkoisten piirteiden tai kielensä perusteella selvimmin eroavat valtaväestöstä. Suomessa tällaisia vähemmistöjä ovat uusien maahanmuuttajaryhmien lisäksi olleet esimerkiksi romanit. Myös valtaväestön edustaja voi joutua rasistisen rikoksen uhriksi. Rikosten kohteeksi voivat

joutua etenkin etnisten vähemmistöjen edustajien puoliset, tai henkilöt jotka näkyvästi vastustavat rasismia. (Makkonen 2000, 6–10.)

Tunnusmerkistöltään rasisistina rikoksina Suomen rikoslaissa on määritelty esimerkiksi syrjintä sekä kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Syrjinnässä on kyse rasisistisesta rikoksesta silloin, kun sen perusteena on esimerkiksi henkilön etninen tai kansallinen tausta. Muita kiellettyjä syrjintäperusteita ovat muun muassa ikä, sukupuoli ja sukupuolinen suuntautuminen. Lain mukaan myös mikä tahansa muu rikos voi olla rasisistinen, jos sen syynä on ollut uhrin kuuluminen tiettyyn kansalliseen tai etniseen ryhmään. Esimerkiksi pahoinpitelystä, vahingonteosta tai laittomasta uhkauksesta voidaan tuomita ankarampaan rangaistukseen teon rasisistisen motiivin perusteella. Kuvaan rasisistisiin rikoksiin liittyvää suomalaista lainsäädäntöä tarkemmin luvussa 3.2.

Rasisistiset rikokset voidaan määritellä laajemmin viharikoksiksi. Viharikoksilla viitataan yleisesti rikoksiin, joiden syynä voi olla uhrin etnisen taustan tai kansalaisuuden lisäksi esimerkiksi sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus. Yhtä ainoaa määritelmää viharikoksista ei kuitenkaan ole, sillä näiden rikosten määrittely on voimakkaasti sidoksissa yhteiskunnan poliittiseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Mikä on toisaalla hyväksyttävää käytöstä tai ennakkoluuloa, alistaa toisissa yhteisöissä vähemmistöjen edustajia. (Perry 2001, 7–10.) Euroopan turvallisuus ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) alaisuudessa toimivan Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto (OSCE/ODIHR 2007, 9) on määritellyt viharikokset mahdollisimman laajasti, käsittäen monia eri uhriryhmiä ja rikollisia tekoja<sup>1</sup>.

Rasisistisiä rikoksia ja muita viharikoksia pidetään erityisenä sen vuoksi, että niiden ajatellaan aiheuttavan enemmän harmia uhrille kuin vastaavien ”tavallisten rikosten”. Viharikos on myös viesti koko uhrin edustamalle ryhmälle siitä, että he ovat erilaisia, ei-toivottuja ja että kuka tahansa ryhmän edustajista voi olla seuraavan rikoksen uhri. (Hall 2005, 69.) Tämän vuoksi viharikosten vaikutukset ulottuvat myös yksittäisten uhrien ulkopuolelle – viharikokset luovat ja ylläpitävät pelkoa ja ennakkoluuloja eri ihmisryhmien välillä (Perry 2001, 10).

---

<sup>1</sup> “A) Any criminal offence, including offences against persons or property, where the victim, premises, or target of the offence are selected because of their real or perceived connection, attachment, affiliation, support, or membership with a group as defined in Part B. B) A group may be based upon a characteristic common to its members, such as real or perceived race, national or ethnic origin, language, colour, religion, sex, age, mental or physical disability, sexual orientation, or other similar factor.” (OSCE/ODIHR 2007, 9)”

## 2.2 Rasistisia piirteitä sisältävä rikollisuus Suomessa

Suomessa on toistaiseksi seurattu vain rasistisen rikollisuuden määrää. Laajempaa viharikosten seurantaa ei ole tehty. Poliisin tietoon tulleesta rasistisia piirteitä sisältävän rikollisuuden määrästä ja piirteistä on tehty selvityksiä vuodesta 1997 lähtien. Samasta vuodesta alkaen poliisin tehtävänä on ollut merkitä rikosilmoitus rasismikoodilla, jos juttu on vaikuttanut rasistiselta.

Poliisi luokittelee rasismijutuiksi vain noin puolet sellaisista rikosilmoituksista, joihin selvästi liittyy rasistisia piirteitä (ks. esim. Joronen 2008). Tämän vuoksi rasististen rikosten seurantajärjestelmää on Poliisiammattikorkeakoulussa kehitetty niin, että mahdollisimman moni sellainen rikosilmoitus, johon liittyy rasistisia piirteitä, löytyisi rikosilmoitusten joukosta ja tulisi tilastoiduksi. Kehitetyllä menetelmällä pyritään siis löytämään myös ne rikosilmoitukset, joita poliisi ei ole luokitellut rasismikoodilla. Vuotta 2003 ja sitä seuraavia vuosia koskevien selvitysten aineistot on muodostettu samalla tavalla ja niiden tuloksia on mahdollista vertailla keskenään.

Selvitysten mukaan rasistisia piirteitä sisältävien rikosilmoitusten määrä on noussut tasaisesti viime vuosina. Vuonna 2003 poliisin tietoon tuli 387 rasistisia piirteitä sisältävää rikosilmoitusta, joihin sisältyi yhteensä 522 eri tekoa eli rikosepäilyä (Keränen 2005a). Vuonna 2006 rikosilmoituksia kirjattiin 442 ja -epäilyjä 748 (Noponen 2007). Kasvu voi johtua niin todellisesta rikollisuuden määrän kasvusta kuin muutoksista siinä, miten rikoksista ilmoitetaan poliisille. Lisäksi luvut kertovat vain rikosepäilyistä: vasta tuomioistuin määrittelee, onko epäillyssä teossa ollut kyse rikoksesta ja teon motiivi ollut rasistinen. Siksi nimitän tässä tutkimuksessa rikosepäilyjä esimerkiksi ”rasistisia piirteitä sisältäviksi rikosepäilyiksi”.

Vuosittain yleisin poliisin tietoon tullut rasistisia piirteitä sisältänyt teko on ollut pahoinpitely. Esimerkiksi vuonna 2006 pahoinpitelyn yritysten ja eritasoisten pahoinpitelyiden osuus kaikista rikosepäilyistä oli 40 %. Muita yleisiä rikosnimikkeitä ovat olleet syrjintä, kunnianloukkaus, laiton uhkaus ja vahingonteko. Yleisimmät tapahtumapaikat ovat olleet baari, ravintola tai sen edusta sekä ulkoilmapaikat kuten tori, katu ja puisto. Suurin osa rikoksista on tapahtunut illan ja yön aikana. Rikoksista epäillyt henkilöt ovat tyypillisesti olleet uhrille tuntemattomia. Etenkin pahoinpitelyrikoksissa tuntemattomien epäiltyjen osuus on suuri. (Noponen 2007.)

Yli puolet (56 %) vuonna 2006 rasistisia piirteitä sisältävistä rikosepäilyistä kirjattiin Etelä-Suomen läänissä, noin 40 % pääkaupunkiseudulla ja neljäsosa Helsingissä. Rasistinen rikollisuus näyttää olevan yleisintä siellä, missä etnisten ja kansallisten vähemmistöjen osuus väestöstä

on suurin. (Noponen 2007.) Esimerkiksi lähes puolet (44 %) Suomessa asuvista ulkomaan kansalaisista asuu pääkaupunkiseudulla ja 27 % Helsingissä (Väestörekisterikeskus 2008). Tämän tutkimuksen kohteena ovat juuri Helsingissä ilmoitetut rikokset.

Rasistista rikollisuutta kuvaavien vuosiselvitysten avulla on saatu tietoa vain niistä rikosepäilyistä, joista on tehty rikosilmoitus. Osa rasistisista rikoksista, kuten muustakaan rikollisuudesta, ei tule poliisin tietoon. Maahanmuuttajille vuonna 2001 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan jonkin sellaisen teon kokeneista, joka olisi voinut täyttää rasistisen rikoksen tunnusmerkistön, 71 % ei ole koskaan ilmoittanut tapahtumasta poliisille. Syynä ilmoittamatta jättämiselle mainittiin rikoksen vähäpätöisyys sekä epäusko siihen, että ilmoituksen tekeminen johtaisi mihinkään toimenpiteisiin. (Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 94–102.) Poliisin tietoon tulleista rasistisista piirteitä sisältävistä rikoksista suurin osa on ollut pahoinpitelyitä. Maahanmuuttajille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan taas yleisin maahanmuuttajien kokema rasistinen rikos on solvaus ja toiseksi yleisin uhkaus (emt.). Näyttääkin siltä, että etenkin lievistä rikoksista jätetään ilmoittamatta poliisille niiden vähäpätöisyyden vuoksi. Koska vastaavaa kyselytutkimusta maahanmuuttajille ei ole tehty vuoden 2001 jälkeen, ei voida tietää, onko tilanne rikoksista ilmoittamisen suhteen parantunut vai ei.

Sen lisäksi, että piilorikollisuuden osuus kaikista rikoksista on suuri, on muutenkin vaikea sanoa onko Suomessa vähän vai paljon rasistista rikollisuutta verrattuna muihin maihin. Rikollisuutta tilastoidaan eri maissa eri tavoin ja kriteerein, minkä vuoksi maiden välinen vertailu on mahdollonta. Vertailuja kannattaa tehdä vain yhden valtion sisällä tapahtuvassa rikollisuuden määrän kehityksessä. (FRA 2008, 27–32.) Siinäkin täytyy ottaa huomioon vaihtelut ilmoitusalttiudessa. Toisaalta tarkkoja määriä tärkeämpää on tieto siitä, että rasistista rikollisuutta ylipäättään on ja sen seuraukset ja erityispiirteet tunnistetaan (Perry 2001, 11).



### 3 RASISTISIIN RIKOKSIIN LIITTYVÄÄ LAINSÄÄDÄNTÖÄ

Rasististen rikosten vastaista lainsäädäntöä on alettu kehittää Euroopan maissa parin viimeisen vuosikymmenen aikana (Bleich 2007). Samoin kuin eri maiden oikeusjärjestelmissä, myös rasistisiin ja muihin viharikoksiin liittyvissä lainsäädännöissä on eroja. Etenkin kunkin maan historia ja etnisten ryhmien välillä vallinneet suhteet ovat vaikuttaneet siihen, miten viharikoksiin suhtaudutaan ja minkälaisia lakeja niitä vastaan on säädetty. Esimerkiksi Saksassa viharikoslaeilla halutaan suojella erityisesti antisemitismiltä ja äärioikeistolaisuudelta. Iso-Britannian historiassa vallinnut kolonialismi taas näkyy siinä, miten lainsäädännöllä nykyään halutaan suojella erityisesti ”rotuun” perustuvilta rikoksilta. (Goodey 2008, 17.) Koska viittaa luvussa 5.1 aikaisempiin ulkomaisiin tutkimuksiin, joissa on selvitetty viharikosten etenemistä rikosprosessissa, on tarpeen kuvata aluksi ulkomaisen, aiheeseen liittyvän lainsäädännön pääpiirteitä. Sen jälkeen kerron tarkemmin suomalaisesta rasistisiin rikoksiin liittyvästä lainsäädännöstä, sen taustasta ja perusteluista.

#### 3.1 Ulkomaisen lainsäädännön pääpiirteitä

Yleisimmin rasistiset ja muut viharikokset on huomioitu eri maiden laeissa niin, että rikoksen motiivi on määritelty rikoksesta annettavan rangaistuksen koventamisperusteena. Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa viharikoksista on määritelty laeissa (myös) erillisinä rikosnimikkeinä. Eri maiden välillä on eroja myös siinä, miten laveasti viharikos on niiden lainsäädännössä määritelty. Joissakin maissa esimerkiksi uhrin seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus on erikseen mainittu laissa viharikoksen motiivin perusteina. Joissakin toisissa maissa taas määritelmä on jätetty avoimeksi lisäämällä lainkohdan loppuun ilmaus ”tai jollain muulla perusteella”. (OSCE/ODHIR 2007, 80–81.)

Alun perin termi ”viharikos” on lähtöisin Yhdysvalloista, jossa myös viharikoslakeja on ollut kauemmin kuin Euroopassa. Viharikoksista on Yhdysvalloissa säädetty sekä liittovaltion tasolla että osavaltioiden omista laeista, joiden välillä on suuria paikallisia eroja. Käytännössä osavaltioiden laeilla on myös suurempi merkitys kuin liittovaltion lailla, sillä suurin osa rikoksista tuomitaan paikallisten lakien mukaan. Osavaltiot ovat itsenäisesti päättäneet, mitä vähemmistöjä tai muita ryhmiä viharikoslaeilla on tarkoitus suojella. (Bleich 2008, 9–10; Hall 2005, 114–120.) Yhdysvalloissa argumentteja puolesta ja vastaan ovat herättäneet etenkin sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen määrittelemisen laissa rikoksen ankarammin rangaistaviksi motiiveiksi. (Gerstenfeld 2004, 46–51.)

Yhdysvalloissa on muutenkin käyty paljon keskustelua viharikoslainsäädännön toimivuudesta. (Hall 2005, 131). Esimerkiksi Jacobs ja Potter (1998) ovat kyseenalaistaneet sen, voidaanko kovennetulla rangaistuksella lisätä rikoksen tekijän suvaitsevaisuutta vai voivatko lait päinvastoin lisätä ryhmien välisiä ennakkoluuloja. Etenkin viharikoslainsäädännön laajentuminen on tutkijoiden mukaan ongelmallista: mitä useampia ryhmiä laeilla suojellaan, sitä enemmän laki menettää alkuperäistä symbolista merkitystään. Toisaalta taas joidenkin ryhmien valitseminen lailla suojeltaviksi merkitsee aina joidenkin toisten ryhmien sulkemista suojelun ulkopuolelle. (Emt.)

Yhdysvaltojen lisäksi myös Iso-Britanniassa on taisteltu rasistisia ja muita viharikoksia vastaan kehittämällä etenkin lainsäädäntöä ja oikeusprosessin toimivuutta (Bleich 2007). Vuonna 1998 säädettiin laki<sup>2</sup> (Crime and Disorder Act), jonka mukaan rikos on rasistinen ja siten ankarammin rangaistava, jos se on tehty rasistisesta motiivista tai jos rikoksen tekijä on esittänyt vihamielisyyttä uhrin etnistä taustaa kohtaan teon yhteydessä. Rasistisia rikoksia koskevassa laissa on erikseen määriteltyinä yhdeksän uutta rikosnimikettä, jotka pohjautuvat laissa ennestään oleviin rikosnimikkeisiin. Lisäksi laissa on yleinen koventamisperuste, jota voidaan soveltaa rasistisesta motiivista tehtyyn rikokseen rikosnimikkeestä riippumatta. Vuonna 2001 lakia täydennettiin huomioimalla uhrin uskonnollinen tausta rikoksen motiivina. Vuonna 2003 säädetyn lain mukaan rangaistuksen mitaamisessa voidaan huomioida myös se, että rikoksen syynä on ollut uhrin seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus. (Hall 2005, 120–124.)

Ruotsissa laki rasistisen motiivin huomioimisesta rangaistuksen koventamisperusteena säädettiin vuonna 1994. Rikoslain mukaan rikoksesta voidaan tuomita ankarampi rangaistus, jos teon motiivina on ollut henkilön, kansanryhmän tai muun sellaisen ryhmän loukkaaminen rodun, ihonvärin, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnustuksen taikka muun vastaavan seikan vuoksi. Vuodesta 2002 lähtien laissa on ollut maininta uhrin seksuaalisesta suuntautumisesta rikollisen teon ankarammin rangaistavana motiivina. (Lönnheden & Schelin 2002, 14.)

## 3.2 Rasistisiin rikoksiin liittyvä lainsäädäntö Suomessa

Ihmisten yhdenvertaisuudesta on säädetty Suomessa perustuslaissa. Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen,

---

<sup>2</sup> Tässä esitetyt lait koskevat Englantia ja Walesia. Viittaankin tässä raportissa Iso-Britanniassa vain Englantiin ja Walesiin, sillä lainsäädäntö on osittain erilainen Skotlannissa ja Pohjois-Irlannissa.

iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lakia voidaan pitää yleisenä syrjintäkieltona, vaikka sanaa ”syrjintä” ei siinä käytetäkään (Lundström ym. 2008, 27). Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Rikoslaissa tunnusmerkistöltään rasistisina pidettäviä rikoksia ovat etniseen tai kansalliseen taustaan tai muuhun vastaavaan seikkaan perustuva syrjintä sekä kiihottaminen kansanryhmää vastaan (rikoslain 11 luvun 10 § ja 11 §). Lisäksi rikoslain 47 luvussa on kriminalisoitu työsyryntä (3 §) ja kiskonnantapainen työsyryntä (3a §) esimerkiksi kansallisen tai etnisen alkuperän perusteella. Myös järjestäytyneen rikollisryhmään toimintaan osallistumista voidaan pitää rasistisena rikoksena, jos ryhmän tavoitteena ovat rasistiset rikokset. (Illman 2007, 14.)

Vuodesta 2004 lähtien rikoslaissa olleen koventamisperusteiden mukaan rasistisesta motiivista tehdystä rikoksesta voidaan tuomita ankarampi rangaistus. Uudistuksen takana olivat kansainväliset velvoitteet. Euroopan yhteisöjen komissio antoi marraskuussa 2001 ehdotuksen neuvoston puitepäätökseksi rasismien ja muukalaisvihan vastaisesta toiminnasta. Ehdotuksen mukaan jäsenmaiden tulisi säätää rasistiset ja muukalaisvihamieliset vaikuttimet rangaistuksen koventamisperusteeksi. (HE 44/2002.) Lisäksi YK:n rotusyrjintäkomitea antoi vuonna 2000 Suomelle suosituksen, jonka mukaan jäsenvaltion tulisi ”harkita sellaisten säännösten hyväksymistä, joilla rasistiseen motiiviin perustuvista rikoksista, erityisesti rasistisesta väkivallasta säädettyjä rangaistuksia kovennetaan.” (Kohti etnistä yhdenvertaisuutta... 2001, liite 2).

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 4-kohdan mukaan rangaistuksen koventamisperusteena mainitaan ”rikoksen kohdistaminen kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella”. Laissa ennestään olevia koventamisperusteita ovat rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus, rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan sekä tekijän aikaisempi rikollisuus.

Kyseyseen lainkohtaan liittyvässä hallituksen esityksessä (HE 44/2002) todetaan, että rasistisesta motiivista tehdyt rikokset ovat keskimääräistä moitittavampia, sillä ne kohdistuvat suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin. Perusteena rasististen rikosten ankarammalle kohtelulle pidetään niihin usein liittyvää suunnitelmallisuutta. Esityksessä mainitaan, että ”rasistisista motiiveista tehty rikos saattaa herättää uhrissaan vakavia pelkotiloja, koska hän ei ole joutunut rikoksen uhriksi sattumalta, vaan sellaisen yleensä näkyvän ominaisuutensa vuoksi, joka altistaa hänet mahdollisesti jatkossakin rikoksen kohteeksi.” Edelleen esityksessä tarkennetaan, että kaikkia tiettyihin kansanryhmiin kohdistuneita rikoksia

ei tehdä heidän ryhmään kuulumisen vuoksi. Säännöksen tarkoituksena on suojata rikoksilta, jotka tehdään siitä syystä, että uhri kuuluu tiettyyn ryhmään. Suojaa kaipaavina ryhminä mainitaan kansalliset, rodulliset ja etniset kansanryhmät. Tarkoituksena on siis antaa suojaa rasistisesti motivoituneita tai muukalaisvihamielisyyteen perustuvia rikoksia vastaan. Esityksen mukaan näihin voidaan rinnastaa myös määrättyjen uskonkuntien ja seksuaalivähemmistöjen edustajia kohtaan tehdyt rikokset. Valtaväestöä ei suljeta säännöksen ulkopuolelle: joissakin tapauksissa koventamisperustetta voidaan soveltaa myös enemmistöryhmän jäsenen kohdistettuun rikokseen, jos rikos on tehty nimenomaan tähän ryhmään kuulumisen perusteella. (Emt.)

Hallituksen esityksen mukaan koventamisperustetta voidaan soveltaa periaatteessa kaikkiin rikostyypppeihin. Luontevimpana lain soveltamisalana pidetään kuitenkin väkivaltarikoksia sekä rikoksia, joilla vaarannetaan vähemmistöön kuuluvien ihmisten turvallisuutta tai toimeentulo- ja elinkeinomahdollisuuksia. (HE 44/2002.) Valtionsyyttäjä Mika Illmanin (2007, 15) mukaan edellisten lisäksi koventamisperustetta voi soveltaa myös rasistisesta motiivista tehtyyn kunnianloukkaukseen.

Koventamisperustetta sen sijaan ei tule hallituksen esityksen mukaan soveltaa rikoksiin, joiden nimenomaisena tarkoituksena on vähemmistöryhmien suojaaminen ja joissa rasistinen motiivi on huomioitu jo rikoksen tunnusmerkistön laadinnassa. Tällaisia tunnusmerkistöltään rasistisia rikoksia ovat esimerkiksi syrjintä ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan. (HE 44/2002.)

Vuonna 2004 voimaan tulleella yhdenvertaisuuslailla pyritään edistämään yhdenvertaisuutta ja tehostamaan syrjinnän kohteeksi joutuneiden mahdollisuuksia puuttua kohteluunsa. Lain taustalla on kaksi Euroopan unionin neuvoston vuonna 2000 antamaa direktiiviä, jotka ovat niin sanottu rasismidirektiivi (2000/43/EY) ja työsyryntädirektiivi (2000/78/EY). Direktiiveissä säädetään puitteet ihmisten yhdenvertaisuudelle ja syrjinnän torjumiselle. Koska syrjinnän kiellosta säädetään Suomessa ennestään useissa eri laeissa, katsottiin hallituksen esityksen mukaan parhaaksi laatia uusi laki, joka täydentää vanhoja lakeja ja joka panisi täytäntöön edellä mainitut direktiivit. (HE 44/2003.) Yhdenvertaisuuslain mukaan vähemmistövaltuutettu ja syrjintälautakunta valvovat syrjinnän kieltävän lain noudattamista muutoin kuin työsuhteessa ja julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa, joita valvovat työsuojeluviranomaiset.

Yhdenvertaisuuslain keskeisiä uudistuksia ovat muun muassa jaettu todistustaakka ja syrjintää kokeneen mahdollisuus saada hyvitystä. Lakia rikkonut voidaan tuomita maksamaan hyvitystä loukkauksesta syrjinnän kohteeksi joutuneelle. Hyvitystä on vaadittava kanteella käräjäoikeudesta ja syrjinnästä on esitettävä konkreettinen selvitys. Jos riittävää näyttöä löytyy, on syrjinnästä epäillyn esitettävä oma näyttönsä siitä, ettei hän ole rikkonut yhdenvertaisuuslaissa olevaa syrjintäkieltoa. Tämän jaetun

todistustaakan on tarkoitus rohkaista syrjinnän uhreja nostamaan kanteita. Jaettua todistustaakkaa ei kuitenkaan voida soveltaa kun syrjintäasiaa käsitellään rikosasiana. (HE 44/2003.)

Yhdenvertaisuuslain muuttamisesta on tällä hetkellä eduskunnan käsittelyssä hallituksen esitys (HE 82/2008) yhdenvertaisuuslain 2 §:n muuttamisesta. Hallituksen esityksessä ehdotetaan soveltamisalan laajentamista siten, että etniseen alkuperään perustuva syrjinnän kieltö koskisi osittain myös yksityishenkilöiden välisiä suhteita. Lisäksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön laajempi uudistaminen on vireillä. Toimikunta on antanut lainsäädännön uudistamisesta välimietintönsä, joka on ollut lausuntokierroksella (OMLS 2008:13).

Käytännössä syrjintää kokeneella on kolme vaihtoehtoa. Helpointa on viedä asia syrjintälautakunnan käsiteltäväksi, joka on erityinen yhdenvertaisuuslain noudattamista valvova oikeusturvaelin. Syrjintälautakunta voi päätöksellään kieltää syrjinnästä epäiltyä jatkamasta syrjivää toimintaa tai vahvistaa asianosaisten välille tulleen sovinnon. Sopimukseen voi sisältyä esimerkiksi korvaus, jonka syrjintäkieltöä rikkonut maksaa syrjinnän uhrille. Lisäksi tai vaihtoehtoisesti hän voi nostaa hyvityskanteen tuomioistuimessa. Kolmas vaihtoehto on tehdä syrjinnästä rikosilmoitus. Mikäli syyttävä nostaa asiassa syytteen ja tuomioistuin toteaa vastaajan syylliseksi, voi vastaaja saada syrjinnästä sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Tämän lisäksi syrjinnän uhri voi vaatia yhdenvertaisuuslain nojalla hyvitystä loukkauksesta sekä rikoksen johdosta vahingonkorvausta ja korvausta henkisestä kärsimyksestä. Rikosasiana käsiteltynä syrjinnästä pitää olla riittävä näyttöä, sillä yhdenvertaisuuslaissa olevaa jaettua todistustaakkaa voidaan soveltaa vain syrjintälautakunnassa tai kanneasiassa, mutta ei rikosasian käsittelyssä. Toisaalta taas käsiteltäessä syrjintää rikosasiana, voidaan hyvitystä vaatia yhdenvertaisuuslain perusteella mahdollisten vahingonkorvauksen lisäksi.

## 4 RIKOSPROSESSIN VAIHEET

Koska tutkimuksen tarkoituksen on selvittää, miten rasistisia piirteitä sisältävät rikosepäilyt etenevät rikosprosessissa, kerron tässä luvussa suomalaisen rikosprosessin vaiheista; poliisin suorittamasta esitutkinnasta, syyttäjän tekemästä syyteharkinnasta ja oikeudenkäynnistä tuomioistuimessa.

### 4.1 Rikosilmoituksen vastaanottaminen ja rikoksen esitutkinta

Rikosilmoituksen kirjaamiskynnys on matala. Esitutkintaviranomaisen on kirjattava asianomistajan tai jonkun muun ilmoittama tapahtuma, jota ilmoituksen tekijä pitää rikoksena. Rikosilmoitukseen kirjataan tiedot tapahtuneesta ilmoittajan haluamalla tavalla. Ilmoittajan ei tarvitse kuvata tapahtumaa täsmällisellä rikosnimikkeellä, vaan vapaamuotoinen kuvaus tapahtuman kulusta riittää. Rikosilmoitus voidaan tehdä henkilökohdaisesti, asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai kirjallisesti. Vähäisistä omaisuus- ja vahingontekorikoksista on mahdollista ilmoittaa internetin välityksellä. (Helminen ym. 2006, 176–181.)

Rikosilmoitukset kirjataan valtakunnalliseen poliisiasian tietojärjestelmään. Rikosilmoitus on esitutinnan käynnistämisen perusasiakirja. Esitutinnan aloittamisen kynnys on korkeampi kuin rikosilmoituksen vastaanottamisessa; esitutkinta aloitetaan, jos on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen. Esitutkinta saadaan jättää tekemättä, jos kyseessä olevasta rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä vähäisenä ja jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Asianomistajalle on ilmoitettava päätös ja syy siihen, miksi esitutkintaa ei toimiteta. (Emt., 176, 194, 223.)

Rikokset voidaan jakaa asianomistajarikoksiin ja virallisen syytteen alaisiin rikoksiin. Asianomistajarikoksia ovat esimerkiksi laitton uhkaus, kunnianloukkaus ja lievä pahoinpitely. Pahoinpitely ja syrjintä puolestaan ovat yleisen syytteen alaisia rikoksia. Rikosten jaolla yleisen syytteen alaisiin ja asianomistajarikoksiin on prosessuaalista merkitystä esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Esitutkintaa ei nimittäin toimiteta silloin, jos kyseessä on asianomistajarikos eikä asianomistaja vaadi syytteen nostamista. Asianomistajarikoksissa uhri voi tutkinnan missä vaiheessa hyvänsä pyytää esitutinnan lopettamista, kun taas virallisen syytteen alaisen rikosten tutkinta on pääsääntöisesti toimitettava loppuun asti. Yksinkertaisissa ja selvissä asioissa voidaan toimittaa suppea esitutkinta, jos teosta ei ole odotettavissa suurempaa rangaistusta kuin sakkoa. Asianomistajan suostumuksesta asia voidaan tällöin ratkaista niin, että rikoksen tekijälle annetaan rangaistusmääräys eli sakkoa. (Emt., 30, 199.)

Syyttäjä voi nostaa syytteen myös tietyissä asianomistajarikoksissa ilman asianomistajan vaatimusta, jos ”erittäin tärkeä yleinen etu” sitä vaatii. Sellaiseksi on määritelty rikoslain 24 luvun 12 §:ssä esimerkiksi kotirauhan rikkominen. Saman rikoslain pykälän mukaan valtakunnan-syyttäjä voi antaa määräyksen syytteen nostamisesta esimerkiksi kunnianloukkauksesta, jos rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Jos syyttäjän arvellaan nostavan syytteen yleisen edun vuoksi, on esitutkintaviranomaisen saatettava asia syyttäjän harkittavaksi. (Emt., 201–202.)

Esitutkinnassa on keskeistä selvittää onko rikokseksi arveltu teko rikos ja kuka tai ketkä ovat asianomistajia ja rikoksesta epäiltyjä. Niin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet on selvitettävä ja otettava huomioon. Esitutkinnassa täytyy selvittää myös rikoksen teko-olosuhteet. Näihin luetaan tekopaikan- ja ajan lisäksi seikat, jotka määrittävät esimerkiksi rikoksen törkeysasteen (näpistys – varkaus – törkeä varkaus) tai joilla on merkitystä rikoslain 6. luvussa lueteltuina rangaistuksen määräämisperusteina. (Emt., 61, 207–208.) Rikoslain mukaan rangaistuksen yhtenä koventamisperusteena ”on rikoksen kohdistaminen kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella” (rikoslain 6 luvun 5 §:n 4-kohta). Mahdollisen rasistisen motiivin selvittäminen kuuluu siis myös esitutkintaan.

Esitutkinnassa selvitetty asia saatetaan yleensä syyttäjälle syyteharkintaan. Asiaa ei lähetetä syyttäjälle, jos tutkinnassa on käynyt selville, että rikosta ei ole tapahtunut ja teko ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Asiaa ei voida lähettää syyttäjälle myöskään silloin, kun ketään ei voida panna syyteeseen eikä muuta vaadetta voida esittää. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun rikoksesta epäilty on alle 15-vuotias, asianomistajalla ei ole vaatimuksia asiassa tai rikoksen syyteoikeus on vanhentunut. (Emt., 246–259.)

## 4.2 Syyteharkinta

Kun asia on lähetetty syyteharkintaan, siirtyy ratkaisuvallta esitutkintaviranomaiselta syyttäjälle. Syyttäjän tehtävänä on arvioida, onko esitutkinta täydellinen ja tarvittaessa pyytää lisätutkintaa. Syyttäjän päätös syytteen nostamisesta tai syyttämättä jättämisestä perustuu kirjalliseen esitutkintamateriaalin. (Helminen ym. 2006, 251, 342.) Syytekynnys on korkeampi kuin esitutkinnan aloittamisen kynnyks; syyte nostetaan, jos on todennäköisiä syitä syytteen tueksi. (Virolainen 2007, 414).

Syyttämättä jättäminen voi perustua prosessuaaliseen tai seuraamusluontoiseen syyhyn. Prosessuaalisia perusteita jättää syyte nostamatta ovat: syytteen tueksi ei ole riittävästi näyttöä, kyseessä oleva teko ei ole

rikos, syyteoikeus on vanhentunut tai syyttäjällä ei ole asiassa syyteoikeutta. (Emt., 414.)

Vaikka edellä mainitut seikat täyttyvät, voi syytteen jättää nostamatta seuraamusluontoisesta syistä, joita ovat vähäisyys-, nuoruus-, kohtuus- ja konkurrenssiperuste (emt., 414). Rikos on vähäinen, jos siitä ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja tekoa voidaan pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Syyte voidaan epäillyn nuoruuden perusteella jättää nostamatta, kun rikos on tehty alle 18-vuotiaana ja sen katsotaan johtuvan pikemmin ymmärtämättömyydestä ja harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain käskyjä kohtaan. Kohtuusperuste voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun asianomistajan ja epäillyn välillä on saavutettu sovinto. Syyte voidaan myös jättää konkurrenssiperusteen nojalla nostamatta, jos rikoksesta annettu rangaistus ei vaikuttaisi rangaistusten kokonaisuuteen, kun otetaan huomioon epäillyn muut mahdolliset rikokset ja niistä langetetut rangaistukset. (VKS:2007:4.)

Toisin kuin syyttämättäjättämistä, syytteen nostamista syyttäjän ei tarvitse erikseen perustella. Syytettä nostettaessa haastehakemukseen kirjataan rikoksen teonkuvaus sekä todisteet, joiden avulla syyte on tarkoitus näyttää toteen. Haastehakemus rajaa oikeudenkäynnin kohteen ja luo pohjan pääkäsitteilylle, jossa syyttäjä esittää suullisesti tarkemmat perustelunsa syyteelle. (VKS:2007:3.)

### 4.3 Tuomioistuinkäsittely

Rikosprosessi tulee vireille tavallisesti silloin, kun syyttäjä on toimittanut käräjäoikeuteen kirjallisen haastehakemuksen. Tuomioistuimen tehtävänä on antaa haaste tiedoksi syytetylle. Termiä syytetty voidaan käyttää epäillystä vasta syytteen nostamisen jälkeen, sitä ennen puhutaan epäilystä. Asianomistaja on se, jota vastaan rikos on tehty, joka on kärsinyt rikoksesta vahinkoa tai jota rikos välittömästi vaarantaa. (Virolainen 2007, 415–423.)

Kun oikeudenkäynti on tullut vireille, ei nostettua syytettä saa pääsäännön mukaan enää muuttaa. Tällä pyritään turvaamaan pääkäsitteilyn keskitys ja syytetyn mahdollisuus puolustautua. Käräjäoikeuden luvalla syytettä saa kuitenkin laajentaa koskemaan saman syytetyn toista tekoa. Myös syytteen tarkistaminen ja täydentäminen on jutun vireille tulon jälkeen mahdollista. Syyttäjä voi esimerkiksi vedota uuteen seikkaan niin, että teon törkeysaste muuttuu. (Emt., 425–427.)

Rikosasian pääkäsitteily on suullinen tilaisuus, joka jakautuu alku- keskusteluun, todisteluun ja loppukeskusteluun. Rikosprosessioikeuden periaatteisiin kuuluu, ettei rikoksesta epäillyn tai syytetyn voida edellyttää myötävaikuttavan oman syillisyytensä selvittämiseen. Syytetty voi kieltäytyä vastaamasta hänelle esitettyyn kysymykseen eikä hänellä ole



totuusvelvollisuutta toisin kuin asianomistajalla. Oikeuden on myös arvioitava kaikki näyttöaineistoa koskevat epäselvyydet syytetyn eduksi. (Emt., 420–430.)

Syytetyn syyksi voidaan tuomiossa lukea se teko, josta syyttäjä on vaatinut hänelle rangaistusta. Tuomioistuim ei kuitenkaan ole sidottu siihen rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Tämä ei saa kuitenkaan tulla syytetylle yllätyksenä. Rikosnimikkeen muuttamisesta on informoitava syytettyä, jotta hän saisi tilaisuuden puolustautua. Rikosasiassa näyttötaakka on lähes poikkeuksetta syyttäjällä. Langettava tuomio vaatii niin sanotun täyden näytön; langettavaa tuomiota ei saa antaa ellei tuomari ole tullut esitetyn näytön perusteella vakuuttuneeksi syyllisyydestä. (Emt., 421–441.)

Oikeudenkäynti päättyy tuomioistuimen antamaan tuomioon, jossa vahvistetaan oikeudenkäynnin lopputulos. Tuomion sisällöstä on annettu tarkat määräykset. Tuomioistuimen varsinaiseen ratkaisuun sisältyvät perustelut, sovelletut lainkohdat ja tuomiolauselma. Perustelujen avulla asianosainen saa tietää, miksi asia on ratkaistu tietyllä tavalla ja voi harkita, kannattaako hänelle epäedulliseen ratkaisuun hakea muutosta. Rikosasiassa näyttökysymyksen perustelevinen on tärkeää etenkin silloin, kun syytetty on kiistänyt syytteen. Tuomiolauselmassa ilmoitetaan, miten asia on ratkaistu (syyte on hyväksytty tai hylätty) ja mikä mahdollinen seuraamus on tuomittu. (Emt., 442–445.)

## 5 RASISTISTEN RIKOSTEN ETENEMINEN RIKOSPROSESSISSA

Poliisin tietoon tulleiden rasistisia piirteitä sisältävien rikosilmoitusten määrää on seurattu Suomessa vuodesta 1997 lähtien ja selvitysten mukaan ilmoitusten määrä on noussut tasaisesti vuosittain. Rasististen rikosepäilyjen etenemisestä poliisilta syyttäjälle ja tuomioistuimeen ei kuitenkaan ole tutkimustietoa. Aihetta on tutkittu lähinnä maissa, joissa rasistisiin ja viharikoksiin liittyvää lainsäädäntöäkin on ollut pisimpään, kuten Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Ruotsissa. Olen tähän lukuun koonnut aikaisemmissa tutkimuksissa tehtyjä yleisiä havaintoja siitä, miten rasistiset rikokset etenevät rikosprosessissa ja mitä ongelmia prosessin eri vaiheissa voi ilmetä.

### 5.1 Aikaisempaa aiheeseen liittyvää tutkimusta

Elizabeth Burney ja Gerry Rose (2002) ovat selvittäneet, mitä vaikutuksia Iso-Britannian vuoden 1998 rasistisia rikoksia koskevalla lakiuudistuksella on käytännössä ollut rasistisia piirteitä sisältävien rikosepäilyjen tutkintaan, syyttämiseen ja tuomitsemiseen. Tutkimuksen taustalla on huomio epäsuhdasta rasististen rikosilmoitusten ja niistä annettujen tuomioiden määrässä. Kahden vuoden aikana rasistisia piirteitä sisältävien, poliisin tietoon tulleiden tapausten todettiin kolminkertaistuneen rasistisista rikoksista annettujen tuomioiden määrän pysyessä pienenä. (Emt., 1, 107.)

Burneyn ja Rosen (2002) tutkimuksessa tarkasteltiin koko rikosprosessia ja sen aineistona käytettiin muun muassa poliiseille ja oikeusviranomaisille tehtyjä kyselyitä ja haastatteluja sekä rikostilastoja. Haastattelujen tarkoituksena oli selvittää virkamiesten mielipiteitä ja havaintoja rasististen juttujen käsittelystä. Tilastollisen aineiston avulla oli mahdollista verrata rasististen ja vastaavien tavallisten rikosten etenemistä rikosprosessissa sekä niistä annettuja tuomioita. (Emt., 1–7.)

Haastatellut poliisit ja oikeusviranomaiset pitivät lakiuudistusta pääosin tervetulleena välineenä tunnistaa rasistiset rikokset ja tuomita niistä ankarammin. Käytännön avun lisäksi lain symbolista merkitystä pidettiin tärkeänä. Laki on viesti siitä, mitä yhteiskunnassa ei pidetä hyväksyttävänä ja että rasistisiin rikoksiin suhtaudutaan vakavasti. Viranomaisten suhtautuminen näkyi osittain myös tilastoissa. Rasistisista rikoksista tuomittiin ankarampia rangaistuksia kuin vastaavista tavallisista rikoksista. Alioikeudessa (Magistrate Court) rasistisesta rikoksesta tuomitaan tavallisia rikoksia todennäköisemmin vankeuteen, sakot ovat keskimäärin korkeampia ja syytteitä hylätään harvemmin. Ero näkyi kuitenkin vain ali-

oikeudessa. Ylemmässä oikeusasteessa (Crown Court), jossa tuomitaan muutenkin ankarampia rangaistuksia, eroa tavallisiin rikoksiin ei kuitenkaan havaittu. Yhtenä syynä pienempään eroon rangaistusten määrässä voi tutkijoiden mukaan olla se, että ylemmässä oikeudessa käsitellyissä vakavammissa rikoksissa tuomiot ovat joka tapauksessa ankarampia ja rasististen piirteiden osuus rangaistuksesta voi olla pienempi. Ylemmässä oikeusasteessa myös käsiteltiin vähemmän tutkimuksen kohdeaikana rasistisia juttuja. (Emt.)

Jeannine Bell (2002) tutki yhdysvaltalaisen viharikoksiin erikoistuneen yksikön toimintaa. Hän vietti useita kuukausia vuosina 1997–1998 yksikössä havainnoiden sen toimintaa sekä haastatteli poliiseja ja tutustui yksikön arkistomateriaaleihin. Asian arkaluontoisuuden vuoksi tutkimuksen kohteena ollut kaupunkia ja kyseisen yksikön nimeä ei paljastettu tutkimusraportissa. Tutkimuksessaan Bell kiinnitti huomioita esimerkiksi ongelmiin, joita poliisit kohtaavat viharikosten tutkinnassa. Yhtenä Bellin kiinnostuksen kohteena oli se, miten poliisit tasapainoilevat viharikoslainsäädännön ja toisaalta maan perustuslakiin kuuluvan ja maassa vahvasti puolustetun sananvapauden välillä. Jännitettä viharikosten poliisitutkinnassa näkyi myös lainsäädännön, poliisikulttuurin ja ympäröivässä yhteisössä vallitsevien arvojen välillä. Kaiken kaikkiaan Bellin havainnot viharikosten tutkinnasta olivat myönteisiä. Esimerkiksi poliisien suhtautuminen vähemmistöön kuuluviin uhreihin oli paljon hienovaraisempaa, mitä aihetta käsittelevissä tutkimuksissa on aikaisemmin havaittu. Toisaalta kyseessä oli asiaan perehtynyt yksikkö, jossa viharikosten tutkimiselle oli riittävästi aikaa ja resursseja. (Bell 2002.)

Bellin (2002) mukaan poliisin rooli on keskeinen viharikosten tutkinnassa. Koska poliisit kohtaavat rikokset ensimmäisenä, he toimivat ikään kuin portinvartijoina tehdessään päätöksen siitä, miten tapauksia tutkitaan ja mitkä niistä lähetetään eteenpäin syyttäjälle. (Emt., 2.) Poliisit kohtaavat kuitenkin monia ongelmia tutkiessaan rasistisia piirteitä sisältäviä rikoksia. Ensinnäkin ongelmana on pidetty sitä, ettei poliisiin luoteta vähemmistöryhmien keskuudessa eikä rasistisista rikoksista sen vuoksi tehdä rikosilmoitusta. (Hall 2005, 190–195).

Kuten edellä on tullut esiin, Suomessa vuonna 2001 maahanmuuttajille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan suurin osa vastaajista ei ole koskaan ilmoittanut kokemastaan rasistisesta rikoksesta poliisille. Syynä mainittiin muun muassa epäusko siihen, että ilmoittaminen johtaisi mihinkään toimenpiteisiin. (Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 143.) Toisaalta ilmoittamatta jättäminen on yleistä myös kantaväestön keskuudessa. Päivi Honkatukia (2005) on tutkimuksessaan verrannut maahanmuuttajien väkivaltakokemuksia Suomessa syntyneen, niin sanotun kantaväestön kokemaan väkivaltaan. Tutkimuksen aineistona olivat Tilastokeskuksen vuonna 2002 tekemä Maahanmuuttajien elinolotutkimus ja vertailukohdanaan vuonna 2003 kerätty kansallinen uhritutkimus. Maahanmuuttajien

kokema väkivalta oli tullut useammin (24 % viimeisimpänä koetuista tapauksista) poliisin tietoon kuin kantaväestön kokema väkivalta (13 %). Tulos voi kertoa siitä, että maahanmuuttajat jossain määrin luottavat suomalaisiin viranomaisiin. Toisaalta tulos voi selittyä sillä, että maahanmuuttajat ilmoittivat kokeneensa pääasiassa julkisessa tilassa tapahtuvaa väkivaltaa, joka tulee helpommin viranomaisten tietoon kuin esimerkiksi perheen sisällä tapahtuva väkivalta. Maahanmuuttajien kyselyssä ei selvitetty sitä, millä tavoin rikos oli tullut poliisin tietoon; oliko asiasta tehty rikosilmoitus, kuka ilmoituksen oli tehnyt vai oliko rikos tullut muulla tavoin poliisin tietoon – eli kuinka aktiivisesti vastaajat ovat itse ilmoittaneet kokemistaan rikoksista. (Honkatukia 2005, 68–71.)

Poliisikulttuurissa vallitsevassa välinpitämättömyydestä rasistisia rikoksia kohtaan ollaan oltu huolestuneita ja aiheesta on tehty Iso-Britanniassa useita tutkimuksia (Hall 2005, 190–195; Bowling 1998). Esimerkiksi Benjamin Bowling (1998) on tutkinut ennen vuoden 1998 lain voimaan tuloa sitä, miten poliisit tutkivat rasistisia rikoksia. 1980- ja 90-lukujen vaihteessa tekemissään poliisien haastatteluissa Bowling kiinnitti huomiota poliisien ammatilliseen kulttuuriin suhteessa rasististen rikosjuttujen käsittelyyn. Tutkijan havaintojen mukaan rasistiset rikokset eivät olleet vakavimpia rikoksia lukuun ottamatta korkealla rikostutkinnan tärkeysjärjestyksessä. Rasististen rikosten tekijät määriteltiin huonosti koulutetuksi ”roskasakiksi”, jotka syyllistyvät muihinkin rikoksiin tavallista useammin. Poliisit eivät Bowlingin mukaan tunnistanee etnisiin vähemmistöihin kohdistuneisiin rikoksiin liittyvää rasismia. Rikosten syynä pidettiin pikemminkin kulttuurieroja ja yhteentörmäyksiä etnisten vähemmistön asuttaessa perinteisiä valkoisten asuinalueita. (Emt., 248–256.)

Iso-Britanniassa käännekohtana yleisessä asenneilmapiirissä rasistisia rikoksia kohtaan pidetään Stephen Lawrencen rasistista murhaa vuonna 1993 ja varsinkin tapauksesta kirjoitettua, poliisin toimintaa kritisoivaa raporttia (Macpherson 1999: The Stephen Lawrence Inquiry). Raportti paljasti, miten Lontoon poliisi oli epäonnistunut etniseen vähemmistöön kuuluvan nuoren rasistisen murhan tutkimisessa ja toi esiin, mitä opittavaa poliisilla on rasististen rikosten tutkimisessa. Raportti paljasti poliisiorganisaatiossa vallitsevan institutionaalisen rasismin. Tämän seurauksena on pyritty erityisesti kehittämään sitä, miten poliisit tunnistavat, kirjaavat ja tutkivat rasistisia rikoksia sekä parantamaan vähemmistöryhmien luottamusta poliisiin. (Hall 2005, 168–189.)

Suomessa poliisien ja muiden viranomaisten kokemuksia monikulttuurisesta työstä ja suhtautumista maahanmuuttajiin on vuosina 1998–1999 ja 2005–2006 tutkinut Pirkko Pitkänen (1999; 2006). Viimeksi tehdyn kyselyn mukaan poliisien suhtautuminen ulkomaalaisten maahanmuuttoon näyttää muuttuneen aiempaa sallivammaksi. Toisaalta joka toinen poliisi piti maahanmuuttajia vaikeina asiakkaina. Tätä mieltä olivat erityisesti vastaajat, joiden työ liittyi ongelma- ja kontrollitilantei-

siin. Kyselyn mukaan enemmistö poliiseista oli kuitenkin sitä mieltä, että rasismiin pitäisi puuttua entistä tehokkaammin ja 40 % vastaajista toivoi ankarampia rangaistuksia rasisista rikoksista. Tutkimuksessa tuli myös esiin, että poliisit pitävät työssään tärkeänä kaikkien asiakkaiden tasapuolista ja samanlaista kohtelua. (Pitkänen 2008, 161–169.) Tämä samanlaisen kohtelun periaate voi toimia hyvin homogeenisessa ympäristössä. Etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa yhteisössä se voi kuitenkin johtaa eriarvoisuuden lisääntymiseen, mikäli eri erityisryhmien erityistarpeita ei oteta huomioon. Positiivisella erityiskohtelulla voidaan auttaa huonommassa lähtötilanteessa olevia ryhmiä saavuttamaan tosiasiallinen yhdenvertaisuus. (Pitkänen 2008, 166; Poliisi ja syrjintä 2007, 9.)

Rasististen rikosten poliisitutkinnan haasteet eivät rajoitu pelkästään poliisiin asenteisiin. Perinteisten esitutkinnan haasteiden lisäksi rasisista piirteitä sisältävän rikoksen kohdalla täytyy löytää todisteita epäillyn motiivista (Bell 2002, 53). Aikaisemmissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, että rasisista motiivin tai vihamielisyyden tunnistaminen ei ole kovin yksinkertaista (Bell 2002; Burney & Rose 2002). Todisteena rasisista motiivista voivat olla esimerkiksi rikoksesta epäillyn sanomiset ennen rikokseen ryhtymistä tai teon aikana. Todisteena voivat myös olla epäillyn aikaisemmat rikokset, jotka ovat kohdistuneet vain vähemmistöjen edustajiin. Kuuluminen rasisista aatetta kannattavaan ryhmään tai rasististen symbolien käyttäminen voivat myös toimia merkinä motiivista. (Bell 2002, 17.)

Käytännössä sanat ovat osoittautuneet tärkeimmäksi merkiksi rasisista motiivin olemassaolosta. Bellin tutkimuksen mukaan viharikoksia tutkivat poliisit tukeutuvat etenkin rikoksesta epäillyn sanomisiin ennen, jälkeen tai rikoksen teon aikana. Vaikka rikoksen motiivi olisi muuten vaikuttanut selvältä, ilman sanoja sen todistaminen oli vaikeaa. (Bell 2002, 75–76.) Bowlingin (1998) mukaan myös uhrien kertomana rasisistiin kokemuksiin liittyy usein sanoilla loukkaamista. Sanoihin liittyvissä mielle yhteyksissä ja niiden loukkaavuudessa on eroja. Esimerkiksi etniseen taustaan liittyvien kommenttien loukkaavuus riippuu siitä, missä yhteydessä, kenen sanomana ja kenelle ne suunnataan. Kun itsessään neutraaliin etnisestä identiteetistä kertovaan sanaan yhdistää kirosan, muuttuu koko lausahdus rasisista halventavaksi. Sanojen loukkaavuutta pitää tarkastella myös maan historiallisessa ja diskursiivisessa kontekstissa. Sanojen nimellisen merkityksen arviointi ei riitä, vaan osa sanoista on toisille ryhmille loukkaavampia kuin toisille. (Emt., 220–233.)

On myös tekijöitä, jotka poliisien arvioiden mukaan puhuvat rasisista motiivin puuttumisen puolesta. Bellin (2002) mukaan viharikoksia tutkivat poliisit pitivät helpoimmin tunnistettavana tapausta, jossa uhri ja epäilty olivat keskenään toisilleen tuntemattomia. Jos sen sijaan uhri ja epäilty ovat esimerkiksi naapureita tai työtovereita voi rikokselle löytyä jokin muukin syy, kuten kateus, kosto tai suuttumus. (Emt., 73.)

Burney ja Rose (2002, 27) ovat löytäneet rasistisia piirteitä sisältävistä tilanteista erilaisia tyyppitapauksia. Rasistisia piirteitä sisältävistä tilanteista oli erotettavissa esimerkiksi niin sanotut katutappelut, etnisten vähemmistöjen omistamien ravintoloiden ja liikkeiden häirintä, naapurien välinen häirintä, nuorisojengien väliset yhteenotot, lasten keskinäinen kiusaaminen sekä poliittisesti sävyttyneet viestit. Vakavammat, ennalta suunnitellut rasistiset hyökkäykset olivat harvinaisempia, vaikkakin kaikissa edellä mainituissa tilanteissa oli aineksia muuttua sellaisiksi. (Emt., 27–28.)

Rasistiset rikokset ovat suureksi osaksi sellaisia ”lieviä” rikoksia, joiden motiiveja ei ole yleensä esitutkinnassa selvitetty. Rikoksen motiiveja on perinteisesti selvitetty vain vakavammissa rikoksissa, kuten henkirikoksissa. (Bell 2002, 12–13, 184–185.)

Uhrin näkökulmasta rasistiset rikokset eivät kuitenkaan ole joukko yksittäisiä tapahtumia, vaan ikään kuin jatkuva prosessi tai jopa osa elämää. Uhri saattaa kokea erilaista rasismia, niin fyysistä väkivaltaa kuin sellaisia loukkaavia tekoja tai sanoja, joista osa ei edes täytä minkään rikoksen tunnusmerkkejä. Toistuvina ”lievien” tekojen vaikutus kumuloituu, eikä tilanne enää uhrin näkökulmasta vaikuta lievältä. Lainsäädännöllisesti ei ainakaan nykyisellään ole mahdollista tavoittaa näiden tekojen tai tapahtumien kaikkia ominaispiirteitä ja niiden kokonaisvaikutusta, sillä rikosprosessissa tapahtuneita tekoja tarkastellaan yksittäisinä, ajallisesti rajattuina tapahtumina. (Bowling 1998.)

Vaikka poliisit ovat keskeisessä roolissa teon rasistisen motiivin tunnistamisessa ja tutkimisessa, on yhtä tärkeää, että motiivi huomioidaan myös myöhemmissä rikosprosessin vaiheissa. Beverly McPhail ja Valerie Jenness (2005) ovat tutkineet erityisesti syyttäjien suhtautumista viharikoslainsäädäntöön ja viharikoksista syyttämiseen. Tutkimusta varten haastateltiin 16 syyttäjää Texasin osavaltiossa Yhdysvalloissa. Haastattelussa tuli esiin monia ajattelutapoja, jotka rajasivat niitä tilanteita, joissa syyttäjä voisi vaatia rangaistuksen koventamista vihamotiivin perusteella. McPhailin ja Jennesin mukaan syyttäjille oli ominaista halu välttää riskejä ja taata mahdollisuudet voittaa juttu. Vihamotiivia ei välttämättä haluttu ottaa huomioon syytteessä, koska sen todistaminen oli vaikeaa ja saattoi ”sotkea” koko jutun voiton mahdollisuudet. Rangaistuksen koventamista vaaditaan todennäköisemmin silloin, kun viha on selkeästi rikoksen ainoa motiivi eikä teolle näytä olevan muita syitä. (Emt.)

Burneyn ja Rosen (2002) mukaan näytön ja todistajien puuttuminen olivat suurimpia syitä siihen, miksi rasistiset rikokset eivät edenneet tuomioistuimen käsittelyyn asti. Alun perin rasistiseksi määritelty rikos saattoi edetä oikeusprosessissa myös vain ”tavallisena” rikoksena, jos näytön riittämättömyyden tai heikkouden vuoksi teon rasistisia piirteitä ei voitu ottaa syytteessä huomioon. Osa syyttäjävaiheen ongelmista johtui maan lainsäädännöstä. Jos syyte nostetaan esimerkiksi rasistisesta pahoinpite-

lystä, täytyy koko rikos tulla näytetyksi sekä rasismien että pahoinpitelyn osalta, tai se kaatuu kokonaan. Tämä voidaan ehkäistä asettamalla vaihtoehtoinen syyte, mutta tälläkin tavalla juttujen käsittelyyn liittyi ongelmia. Muun muassa näistä syistä johtuen rasisistisistä rikoksista annettujen tuomioiden määrä oli pieni verrattuna poliisin tietoon tulleen rikollisuuden määrään. (Emt.)

Burneyn ja Rosen (2002) haastatteleminen tuomiosta ja rangaistuksesta päättävien viranomaisten mukaan rasistinen vihamielisyys oli vaikea tunnistaa ja määrittää. Haastateltavat pohtivat esimerkiksi, voidaan ko kaikkea rikoksen aikana sanottua ja uhrin etniseen taustaan viittaavia asioita pitää merkinä rasisistisesta rikoksesta. Kuinka ilkeä epäillyn on pitänyt olla, jotta rasistiset herjaukset voidaan huomioida rangaistuksessa? Joidenkin viranomaisten mukaan tulkinnaissa oli ratkaisevaa se, missä yhteydessä rasisistisiä herjauksia on sanottu ja miltä tilanne on tuntunut uhrista. Esimerkkinä todettiin, että joillakin alueilla rasistinen kielenkäyttö ei paljon poikkeaa normaalista kielenkäytöstä, kun taas koulutetulta henkilöltä rasisistisiä herjauksia ei ole kuultavan. (Emt., 13–15, 92–94.)

Iso-Britanniassa lain mukaan rikosta voidaan pitää rasistisena, jos tekijällä on rasistinen motiivi tai hän osoittaa teon yhteydessä uhrin etniseen taustaan perustuvaa vihamielisyyttä. Tutkimuksessa haastateltujen viranomaisten mukaan vain harvassa tapauksessa oli kyse juuri rasisistisestä motiivista. Rikoksista epäiltyjen kerrottiin karttavan sekä ankarampia rangaistuksia että rasistiksi leimautumista. Rasistista rikosta pidetään erityisen häpeällisenä. Epäillyt yrittivät kieltää rasistisen motiivin ja tämän todistamiseksi oli oikeuteen pyydetty jopa epäillyn ystäviä tai sukulaisia puhumaan hänen puolestaan. (Emt., 13, 89–92.)

Myös Ruotsissa viharikosten etenemistä rikosprosessissa on tutkittu vuonna 2002. Rikosentorjuntaneuvostossa tehdyn tutkimuksen aineistona oli Ruotsissa vuonna 2000 ilmoitetut rasistiset, muukalaisvihamieliset ja homofobiset rikokset. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti sitä, missä määrin rikoksista annettuja rangaistuksia on kovennettu rasistisen tai muun vihamotiivin perusteella. Mitä vakavammasta rikoksesta oli kyse, sitä useammin syyttäjät vaativat rangaistuksen koventamista. Rikoksesta oli myös saatettu langettaa ankarampi rangaistus, vaikka syyttäjä ei ollut haastehakemuksessa vedonnut lainkohtaan. Tällöin teon rasistiset piirteet olivat voineet tulla esille haastehakemuksen syytetekstissä. On myös mahdollista, että syyttäjä oli esittänyt vaatimuksen rangaistuksen koventamisesta haastehakemuksen sijaan vasta jutun pääkäsittelyssä. Tuomiolauselmiin oli vain harvoin merkitty, minkä verran rangaistusta oli kovennettu vihamotiivin perusteella ja rangaistusten määrien vertailu oli vaikeaa. Kaiken kaikkiaan koventamisperusteen käyttö oli vaihtelevaa. (Lönnheden & Schelin 2002.)

Aikaisemmasta tutkimuksesta voi päätellä, että rasististen rikosten etenemiseen rikosprosessissa voi liittyä monenlaisia ongelmia. Ensinnä-

kin virkamiesten asenteet voivat kaikilla rikosprosessin tasoilla vaikuttaa siihen, kuinka vakavasti rasistisiin rikoksiin suhtaudutaan; yritetäänkö esitutkinnassa ylipäättään löytää todisteita rasistisesta motiivista ja huomioidaanko se syytteessä ja tuomiossa. Vaikka asenteet olisivatkin kohdallaan ja rasistisiin rikoksiin suhtauduttaisiin vakavasti, voi rasistisen motiivin tutkiminen, tunnistaminen ja todistaminen olla vaikeaa. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että motiivin tunnistaminen vaatii paljon koko rikostilanteen tulkintaa, jossa osa seikoista kertoo rasistisen motiivin puolesta ja osa vastaan. Tulkintaa voivat sävyttää kunkin virkamiehen henkilökohtaiset näkemykset siitä, mitä rasismi oikeastaan on.

## 5.2 Syrjintärikokset rikoslain ja yhdenvertaisuuslain mukaan

Suomessa ei ole tutkittu aikaisemmin rasististen rikosten etenemistä rikosprosessissa, mutta vuonna 2004 voimaan tulleen yhdenvertaisuuslain toimivuutta on sen sijaan vastikään selvitetty Joensuun yliopistossa. Tutkimusta varten tehtiin kysely viranomaisille, koottiin oikeus- ja laillisuuskäytäntöjä sekä yhdenvertaisuuslakia valvovien viranomaisten päätöksiä ja kannanottoja. Aineisto sisälsi esimerkiksi 89 käräjä- ja hovioikeuden ratkaisua syrjintä- ja työsyryntätapauksissa vuosilta 2004–2006. Monipuolisella aineistolla pyrittiin saamaan kuva siitä, miten yhdenvertaisuuslaki on toiminut kolmen vuoden voimassaoloaikanaan. (Lundström ym. 2008.)

Yhteensä 89 käräjä- ja hovioikeuden ratkaisusta 71 % oli syrjintärikosasioita ja loput työsyryntärikosasioita. Syrjintärikoksissa syytetyinä olivat useimmiten palvelualoilla tai elinkeinotoiminnassa työskentelevät henkilöt, työsyryntärikoksissa taas työnantajan edustajat. Työsyryntätapaukset koskivat työhönottoa, kohtelua työsuhteen aikana ja irtisanomista. Tapaukset olivat erilaisia, eikä esimerkiksi tiettyä syrjintäperustetta noussut selvästi esille. (Emt., 91–92, 181.)

Syrjintärikosasiat puolestaan olivat hyvin samantyyliisiä. Syrjintärikoksissa yleisin syrjintäperuste oli etninen alkuperä ja tyypillisin syrjintärikosepäily koski ravintolapalvelujen epäämistä romanilta. Oikeustapauksista kävi ilmi, että palvelun epäämistä perustellaan pääasiassa kahdella syyllä. Ensinnäkin saatetaan vedota esimerkiksi siihen, että kyseisen etnisen ryhmän edustajat ovat aikaisemmin aiheuttaneet häiriötä kyseisessä liikkeessä tai jossakin muussa paikassa. Toinen palvelun epäämisen syy on työntekijöille annettu ohjeistus, joissa kielletään etnistä alkuperää olevien henkilöiden pääsy ravintolaan. (Emt., 181–182.)

Joissakin oikeustapauksissa palvelusta kieltäytymisen syyt ovat jääneet epäselviksi näytön ristiriitaisuuden vuoksi ja asia on ratkaistu syyte-



tyn eduksi. Syyte syrjinnästä on voitu hylätä myös, jos palvelun epäämiseksi on ollut hyväksyttävä syy. Keskimääräinen rangaistus syrjinnästä oli 25 päiväsakkoa. Tuomioistuinten antamista rangaistusten määristä voitiin päätellä, että syrjivän ohjeistuksen antamista on saatettu pitää tuomittavana kuin ohjeen noudattamista. Yhdenvertaisuuslain mukaista hyvitystä vaadittiin syrjintä- ja työsyRJintäasioissa vain harvoin, vaikka siihen olisi ollut lain mukainen edellytys. Hyvitystä vaadittiin vain neljässä rikosjutussa. (Emt., 182, 201.)

## 6 TUTKIMUSASETELMA JA -AINEISTO

### 6.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen lähtökohtana ovat vuonna 2006 Helsingin kihlakunnassa kirjatut rasistisia piirteitä sisältävät rikosilmoitukset, joita on yhteensä 107. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka suuri osa rasistisia piirteitä sisältävistä rikosepäilyistä johtaa tuomioistuimen toteamaan rikokseen ja siitä seuraavaan rangaistukseen. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, mistä syistä jutut prosessin eri vaiheissa päätyvät muualle kuin tuomioistuinkäsittelyyn ja miten teon mahdollinen rasistinen motiivi otetaan huomioon esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä.

### 6.2 Rikosilmoitukset aineistona

Rikosilmoitusten poiminta on tehty alun perin vuosittaista, Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa -selvitystä varten (Noponen 2007). Poimintaa ei tehty pelkän poliisin merkitsemän rasismikoodin avulla, sillä tiedetään, että poliisi ei luokittele kaikkia rasistisia piirteitä sisältäviä rikosilmoituksia rasismijutuiksi. Ensin raaka-aineistoon otettiin mukaan kaikki rikosilmoitukset, jotka täyttävät jonkin seuraavista ehdoista: poliisi on merkinnyt ilmoituksen rasismikoodilla, rikosilmoituksen rikosnimikkeenä on syrjintä, työsyryntä tai kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kaikki rikosilmoitukset, joiden selostusosassa on kirjainyhdistelmä ”rasist” tai ”rasism” tai rikosilmoitukseen sisältyy sellaisia rikosnimikkeitä, joihin rasistisia piirteitä useimmiten sisältyy ja joissa ainakin yksi asianomistaja on ulkomaalaistaustainen. Poiminnan seuraavassa vaiheessa käytettiin hakusanoina sellaisia herjaavia ilmauksia, joita rasistisia piirteitä sisältävissä rikosilmoituksissa tyypillisesti esiintyy. Viimeiseksi kaikki vielä mukana olevat rikosilmoitukset luettiin läpi. Lopulliseen aineistoon valittiin mukaan sellaiset ilmoitukset, jotka täyttivät jonkin seuraavista ehdoista: poliisi oli merkinnyt ilmoituksen rasismikoodilla, ilmoitus sisälsi selviä rasistisia herjauksia, epäilty ilmoitti rikoksen motiiviksi ulkomaalaisvihan ja uhri oli jonkin etnisen vähemmistön edustaja tai joku asianosaisista tai poliisi piti rikosta rasistisena. (Tarkemmin aineiston poiminnasta, ks. Noponen 2007, 24–26.)

Tähän tutkimukseen on vuosiselvityksen aineistosta otettu mukaan sellaiset ilmoitukset, jotka on kirjattu ja otettu tutkittavaksi Helsingissä. Lähtökohtana oli siis valmis datamatriisi, jossa oli koodattuna numeeriseen muotoon rikosilmoitusten sisältämiä tietoja. Rikosilmoitukset sisältävät ilmoituksen vastaanottamiseen liittyviä tietoja (vastaanottoaika,

ilmoitustapa), ilmoituksen paikkatiedot sekä kaikkien juttuun liittyvien henkilöiden nimet, henkilötunnuksen tai syntymäajan, syntymämaan, kansalaisuuden sekä henkilön tavoittamiseksi tarvittavat tiedot. Rikosilmoituksen selostusosa koostuu tiivistelmästä sekä varsinaisesta selostusosasta. Tiivistelmässä on lyhyt kuvaus tapahtumasta. Selostuksessa tapahtuma kuvataan tarkemmin. Rikostutkijat päivittävät rikosilmoituksen tietoja tutkinnan edistyessä tai viimeistään sen päätyttyä. Myös tämän tutkimuksen teon aikana joidenkin aineistoon kuuluvien rikosepäilyjen tutkinta on edennyt, rikosilmoituksen tiedot ovat muuttuneet ja vaatineet tutkimusaineiston päivittämistä.

### 6.3 Tuomioistuimen asiakirjat ja syyttämättäjättämispäätökset

Poliisiasian tietojärjestelmästä on mahdollista selvittää, mitkä rikosepäilyt poliisi on saattanut syyttäjälle harkittavaksi. On mahdollista, että yhden rikosilmoituksen sisältämistä rikosepäilyistä osa saatetaan syyteharkintaan ja osa ei. Tällaisia tapauksia oli myös aineistoon kuuluvissa rikosilmoituksissa.

Tiedustelin syyttäjälle edenneiden rikosepäilyjen tilanteesta ensin Helsingin käräjäoikeudesta. Käräjäoikeudessa selvitettiin, mitä aineistoon kuuluvista, syyttäjälle lähetetyistä jutuista on käsitelty tuomioistuimessa ja missä vaiheessa juttujen käsittely on. Päättyneisiin juttuihin liittyvistä tuomioista sain kopiot Helsingin käräjäoikeudesta. Osa aineistoon kuuluvista jutuista oli vasta vireillä ja niistä oli saatavilla vain syyttäjien haastehakemukset. Koska jutut eivät ole julkisia ennen niiden ensimmäistä pääkäsitteilyä, pyysin Helsingin käräjäoikeuden hallintojohtajalta lupaa saada kopiot myös vireillä olevien juttujen haastehakemuksista. Osa jutuista käsiteltiin käräjäoikeudessa aineiston keruun aikaan keväällä 2008 ja pyysin niihin liittyviä tuomiota postitse sitä mukaa, kun asiakirjat olivat saatavilla.

Helsingin syyttäjänvirastosta sain syyttäjien syyttämättäjättämispäätökset niistä rikosepäilyistä, jotka eivät olleet edenneet tuomioistuimeen. Osassa rikosjuttuja syyttäjä oli tehnyt joko syytteen tai syyttämättäjättämispäätöksen kaikkien epäiltyjen osalta. Osaan juttuja taas sisältyi sekä syytteitä että syyttämättäjättämispäätöksiä. Myös samaa epäiltyä on voitu syyttää vain osasta häneen kohdistuneista rikosepäilyistä.

### 6.4 Virkamiesten haastattelut

Tutkimuksessa on tarkoitus seurata tarkemmin yksittäisten rikosjuttujen etenemistä rikosprosessissa. Olen haastatellut yksittäisiin juttuihin liittyen

asiaa käsitelleitä tutkinnanjohtajia, rikostutkijoita, syyttäjiä ja yhtä lautamiestä. Seurattavia juttuja oli mahdollista valita rikosilmoitusten joukosta monilla eri perusteilla. Yritin löytää haastattelujen aiheeksi mahdollisimman monipuolisesti erilaisia juttuja. Tavoitteenani oli, että haastatteluihin tulisi mukaan eri rikosnimikkeitä sisältäviä juttuja. Toisaalta mukaan oli hyvä saada myös juttuja, jotka ovat edenneet eri tavoin rikosprosessissa.

Kaikista viranomaisten asiakirjoista oli saatavilla tiedot siitä, ketkä viranomaiset kyseistä juttua ovat käsitelleet. Poliisiasian tietojärjestelmästä sain tiedon poliisipiiristä, jossa asiaa on käsitelty sekä tutkinnanjohtajien ja rikostutkijoiden nimet. Syyttäjävirston ja tuomioistuimen asiakirjoista sain tiedot siitä, ketkä syyttäjät, tuomarit ja lautamiehet asian käsittelyyn ovat osallistuneet. Seurattavien juttujen ja haastateltavien valintaan vaikutti tietysti myös se, miten kyseiset virkamiehet ovat vielä tavoitettavissa, ovatko he edelleen samoissa tehtävissä ja jos ovat, halusivatko he osallistua haastatteluun.

Aloitin juttujen seuraamisen kronologisesti poliisien haastatteluilla. Seurattavien rikosjuttujen ja haastateltavien valitsemista varten koodasin datamatriisiin ensin juttuja käsitelleiden tutkinnanjohtajien ja rikostutkijoiden nimet. Näin pystyin tarkastelemaan, miten jutut jakautuvat poliisipiireittäin, tutkinnanjohtajittain ja rikostutkijoittain. Enimmillään yhden tutkinnanjohtajan johdettavana oli ollut 22 ja rikostutkijalla tutkittavana 5 aineistoon sisältyvistä rikosilmoituksista. Poliisien haastatteluissa oli siis mahdollista käsitellä useampaa juttua yhdellä kertaa.

Haastattelin yhteensä kuutta poliisia, joista kolme oli tutkinnanjohtajia ja kolme tutkijoita. Kukaan tavoittelemistani poliiseista ei kieltäytynyt haastattelusta. Ensimmäiset tutkinnanjohtajan ja tutkijan haastattelut tein helmikuun 2008 lopulla. Sain silloin kuvan siitä, miten tarkasti poliisit ylipäätään muistavat vuonna 2006 tutkimiaan rikosepäilyjä ja minkälaisia asioita niistä kerrotaan.

Hirsjärven ja Hurmeen (2004, 59) mukaan haastattelututkimusta tekevän tutkijan lähtökohtana voi olla karkea suunnitelma, ja hän keskustelee mahdollisten haastateltavien kanssa ensin kokeilevasti. Näin alkuperäisten ideoiden koettelu on mahdollista ja voi vasta sen jälkeen päättää, ketä pitäisi haastatella ja mistä aiheesta. Itse toimin juuri näin, sillä en valinnut kaikkia seurattavia rikosjuttuja yhdellä kertaa. Halusin hyödyntää aikaisemmissa haastatteluissa saamaani kokemusta seuraavien seurattavien juttujen ja haastateltavien valinnassa sekä haastattelukysymysten kehittämisessä.

Poliisihaastatteluissa käsiteltävien rikosepäilyjen määrä vaihteli. Ensimmäisessä haastattelussa keskustelin rikostutkijan kanssa vain yhdestä rikosilmoituksesta, sitä seuraavissa viidessä haastattelussa aiheena oli useampi rikosilmoitus. Tilasin seurattavien rikosjuttujen esitutkintamateriaalin poliisipiireistä ja perehdyin niihin ennen haastattelua. Kerroin myös haastateltaville poliiseille ennen haastattelua, mistä rikosjutuista

haastattelussa on tarkoitus keskustella. Kaikki haastateltavat olivat jollakin tavalla muistelleet tapauksia ennen haastattelua ja osa oli ottanut esille tapauksiin liittyvän esitutkimateriaalin. Haastattelut kestivät keskimäärin tunnin.

Haastattelujen kysymykset ja kulku vaihtelivat sen mukaan, kuinka monta juttua oli tarkoitus käsitellä, minkä tyyppisistä rikosepäilyistä oli kyse ja missä vaiheessa niiden tutkinta oli. Samaa kysymysrunkoa ei voinut käyttää kaikissa haastatteluissa, mikä tavallaan heikentää haastattelujen vertailtavuutta. Toisaalta tästä oli myös etua. Koska haastattelujen aiheena oli todellisia, konkreettisia rikosepäilyjä, tuli keskusteluista varmasti paljon monipuolisempia kuin jos virkamiehiä olisi haastateltu aiheesta vain yleisellä tasolla. Luulen, että tällä tavalla nousi esiin myös asioita, joista en muuten olisi osannut edes kysyä.

Tietyistä teemoista pyrin keskustelemaan kaikkien haastateltavien kanssa. Jokaisen haastattelun alussa tiedustelin, kuinka hyvin haastateltava muistaa aiheena olevat tapaukset ja mitä niistä on jäänyt erityisesti mieleen. Kysyin myös tapauskohtaisesti tietoja siitä, miksi esitutkinnassa on toimittu tietyllä tavalla. Miksi ei esimerkiksi oltu kuulusteltu kaikkia todistajia, jotka rikosilmoitukseen oli kirjattu ja mikä on mahdollisesti viivyttänyt jutun tutkintaa. Tärkeimpänä teemana kaikissa haastatteluissa oli pohtia jutun rasistisia piirteitä. Pyysin poliiseja esimerkiksi arvioimaan, oliko epäilyllä tekijällä ollut rasistista motiivia ja mistä se voitiin päätellä.

Rikostutkijoiden ja tutkinnanjohtajien työ on hieman erilaista ja siksi heidän haastatteluissaan rikosepäilyistä sai erilaista tietoa. Rikostutkijat muistivat havaintojeni mukaan yksittäiset jutut paremmin kuin tutkinnanjohtajat ja osasivat kertoa niistä yksityiskohtia. Tutkinnanjohtajat johtavat rikostutkijoiden työtä eivätkä yleensä tee kuulusteluja. Heillä kuitenkin näytti olevan laajempi näkemys rikosjutuista ylipäätään ja he vertasivat yksittäisten juttujen käsittelyä esitutkinnan yleisiin käytäntöihin.

Poliisihaastattelujen jälkeen yritin tavoittaa niitä syyttäjiä ja tuomareita, jotka olivat käsitelleet samoja rikosepäilyjä kuin haastattelemani poliisit. Syyttäjälle lähteneet, rasistisia piirteitä sisältäneet rikosepäilyt jakautuivat tasaisesti eri syyttäjien ja tuomareiden kesken. Enimmillään yhdellä syyttäjällä oli ollut käsiteltävänä kolme ja tuomarilla kaksi tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvaa tapausta. Kuten poliisit, kaikki tavoittelemani syyttäjät suostuivat ottamaan osaa haastatteluun.

Haastattelin yhteensä viittä syyttäjää, joista kahden kanssa keskustelin kahdesta ja kolmen kanssa yhdestä jutusta. Tavoittelemistani neljästä tuomarista yksi kieltäytyi haastattelusta ja yksi ei ollut enää töissä Helsingin kärjäoikeudessa eikä muutenkaan tavoitettavissa. Tuomarihaastatteluja tein siis vain kaksi.

Kysyin syyttäjiltä, tuomareilta ja lautamieheltä osittain samoja kysymyksiä kuin poliiseilta. Haastattelun alussa tiedustelin sitä, kuinka hyvin

haastateltava muistaa tapauksen ja onko siitä jäänyt mieleen jotain erityistä. Pyysin syyttäjiä, tuomareita ja lautamiestä pohtimaan, missä määrin kyseistä juttua voidaan pitää rasistisena rikoksena ja oliko epäillyllä tekijällä rasistista motiivia. Keskustelimme myös tuomion koventamises- ta rasistisen motiivin perusteella ja siihen vaadittavasta näytöstä.

## 6.5 Aineiston analysointi

Tutkimuksen kohteena olevia rikosilmoituksia on mahdollista kuvata määrällisesti monella eri tavalla. Yhteen rikosilmoitukseen voi nimittäin liittyä useita eri rikosnimikkeitä, asianomistajia ja epäiltyjä, joista mitä tahansa voidaan pitää määrällisen kuvailun havaintoyksikkönä. Rasisti- sen rikollisuuden vuosiselvityksissä rikosilmoitusaineistoa on kuvailtu vakavimman uhriin kohdistuneen teon, eli niin sanotun päärikoksen mu- kaan. Vakavimmiksi on luokiteltu henkilöön suoraan kohdistuneet teot. Vakavuusjärjestys vakavimmista lievimpään tekoon on ollut seuraava: henkirikokset ja henkirikosten yritykset, seksuaalirikokset (raiskaus), fyysiset väkivallanteot (pahoimpitely), väkivallalla uhkaaminen (laiton uhkaus), syrjintä, henkilön kunniaa loukkaavat teot, kotirauhan rikkomis- et ja vahingonteot. (Noponen 2007, 25.)

Samaa periaatetta noudatan myös tässä tutkimuksessa. Kuvailen rikosilmoituksia pääasiassa asianomistajaan kohdistuneen päärikoksen mukaan. Tiettyyn uhriin kohdistuneita muita rikoksia nimitän sivurikok- siksi. Luvussa 7.3 vertailen aineistoon kuuluvien rikosepäilyjen tutkinnan tilannetta poliisin tietoon tullutta rikollisuutta kuvaaviin tilastoihin. Ver- tailussa havaintoyksikkönä on rikosilmoituksiin kirjatut rikosnimikkeet riippumatta niihin liittyvien asianomistajien tai epäiltyjen määrästä. Lu- vuissa 8 ja 9 havaintoyksikköinä ovat aineistoon kuuluvat rikosepäilyt, jotka ovat päätyneet syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn.

Kuvailen aineistoa myös rikosilmoituskohtaisesti. Rikosepäilykoh- taisessa tarkastelussa rikostilanteiden kontekstit jäävät piiloon. Yksittäis- set teot voivat olla samasta rikosnimikkeestä huolimatta hyvin erilaisia. Rikosilmoitusten tapahtumatilanteet tulevat parhaiten esiin luvuissa, jois- sa kuvailen tarkemmin yksittäisten juttujen etenemistä rikosprosessissa virkamiesten haastattelujen ja asiakirjojen avulla.

## 6.6 Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä

Tutkimusta tehdessä olen pohtinut, miten paljon voin kertoa yksittäisestä rikosepäilystä ja sen etenemisestä rikosprosessissa niin, ettei yksittäisten asianosaisten tai juttuja käsitteiden virkamiesten tunnistaminen ole mah-

dollista. Olen tuloksia raportoidessa pyrkinyt häivyttämään niitä seikkoja, jotka voisivat johtaa asianosaisten ja haastateltavien tunnistamiseen. Toisaalta taas olen pyrkinyt tuomaan riittävän tarkasti esiin niitä syitä, joihin virkamiesten tekemät päätökset juttujen suhteen ovat perustuneet. Jotta juttuja käsitelleiden virkamiesten päätösten taustalla olevia syitä voi pohtia, on tärkeää kuvata yksittäisiä juttuja riittävän tarkasti.

Poliisiasian tietojärjestelmästä on saatavilla tiedot rikosilmoitusten asianomistajien ja epäiltyjen syntymämaasta ja kansalaisuudesta. Näitä tietoja on tilastoitu vuosiselvityksissä, joissa kuvataan poliisin tietoon tullutta, rasistisia piirteitä sisältävää rikollisuutta. Kun yksittäisiä rikosepäilyitä kuvataan tarkemmin, ei asianosaisten kansalaisuutta ja syntymämaata yksityisyyden suojaamiseksi voi tuoda esiin. Toisaalta niin yksityiskohtaiset tiedot eivät edes olisi tässä tutkimuksessa tarpeen. Esitutkimusmateriaalista voi yleensä muutenkin tilanteessa lausuttujen herjausten tai muun kuvauksen perusteella päätellä, että epäilyllä ja uhrilla on erilainen etninen tausta ja että toinen heistä kuuluu niin sanottuun valtaväestöön ja toinen etniseen tai kansalliseen vähemmistöön.

Tutkimuksen aineistoon kuuluvissa viranomaisten asiakirjoissa rikosjuttuja kuvataan vaihtelevalla kielellä. Etenkin monessa rikosilmoituksen selostusosassa on kerrottu tarkalleen, mitä rasistisia ilmauksia rikostilanteessa on käytetty. Kuten aikaisemmassa aiheetta koskevassa tutkimuksessa on tullut esiin, ovat juuri epäillyn lausumat sanan useinkin todiste rasistisen motiivin olemassaolosta. Olen tutkimusta tehdessä pohtinut, missä määrin voin raportoida sanasta sanaan asiakirjoissa käytettyjä herjauksia – toisaalta sanat ovat tärkeä osa tutkimuksen kohdetta, toisaalta taas rasististen ilmausten toistaminen tuntuu arveluttavalta. Olen siksi käyttänyt tarkkoja sitaatteja vain niissä kohdissa, joissa se mielestäni on ollut tarpeellista.

# 7 POLIISIN TIETOOON TULLEET RIKOSILMOITUKSET

## 7.1 Rikosilmoitusten ja -epäilyjen piirteitä

Tutkimuksen kohteena on yhteensä 107 Helsingissä vuonna 2006 kirjattua rikosilmoitusta. Yhdessä rikosilmoituksessa saattoi olla useampia rikosepäilyitä eli rikosnimikkeitä, asianomistajia ja rikoksesta epäiltyjä henkilöitä. Kuvailen tässä rikosepäilyitä asianomistajien mukaan; niin monta rikosepäilyä kuin on rikosilmoituksissa mainittuja asianomistajia. Nimitän yhteen asianomistajaan kohdistunutta vakavinta rikosta päärikkokseksi. Muut mahdolliset samaan asianomistajaan kohdistuneet lievemmät rikokset ovat sivurikoksia.

Rikosilmoituksissa on yhteensä 192 päärikosta. Suurimpaan osaan asianomistajia (78 %, 149) oli kohdistunut yksi rikos. Luku on lähes sama kuin yksittäisten asianomistajien määrä – vain yksi sama henkilö oli asianomistajana kahdessa eri rikosilmoituksessa. Enimmillään yksi asianomistaja oli kirjattu yhdessä rikosilmoituksessa asianomistajaksi neljään rikokseen. Kun lasketaan yhteen pää- ja sivurikokset, on rikosepäilyjen määrä rikosilmoituksissa yhteensä 248.

Suurin osa (39 %) päärikosepäilyistä on pahoinpitelyitä (taulukko 1). Kaikkiaan pahoinpitelyrikosten, eli lievien, tavallisten ja törkeiden sekä pahoinpitelyiden yritysten osuus päärikoksista on 58 %. Toiseksi eniten aineistossa on kunnianloukkausepäilyitä (17 %). Sivurikoksista puolestaan selvästi suurin osa on kunnianloukkauksia (36 %). Kaikki sivurikoksiksi kirjatut kunnianloukkaukset esiintyivät pahoinpitelyrikosten tai laittoman uhkauksen yhteydessä.

Taulukon 1 mukaan näyttää siltä, että toiseksi yleisin sivurikos olisi törkeä kotirauhan rikkominen, joka on kohdistunut seitsemään asianomistajaan. Tosiasiassa törkeä kotirauhan rikkominen ei ole yleinen sivurikosnimike, sillä rikosepäilyt ovat peräisin samasta rikosilmoituksesta. Kyseisessä tapauksessa naapuri oli häiriköinyt ja herjannut rasistisesti ulkomaalaistaustaista perhettä, jossa oli seitsemän asianomistajaa.

Pelkkä rikoskohtainen aineiston kuvailu voikin johtaa helposti harhaan, sillä yksittäisten rikosilmoitusten tapahtumatilanteet sekä rikosnimikkeiden ja asianosaisten määrät vaihtelevat suuresti. Tämän vuoksi olen luokitellut rikosilmoitukset yhdeksään luokkaan sen mukaan, mikä kutakin tapahtumatilannetta kuvaa parhaiten (taulukko 2). Luokitukset eivät ole toisensa poissulkevia ja osa tapauksista olisi voinut sopia useampaan luokkaan. Luokitus antaa kuitenkin kuvan siitä, minkälaisia ovat rasistisia piirteitä sisältävät rikosilmoitukset.



**Taulukko 1** Pää- ja sivurikosnimikkeet rasistisia piirteitä sisältävissä rikosilmoituksissa

	Päärikosnimike		Sivurikosnimike	
	N	%	N	%
Pahoinpitely	75	39	5	9
Kunnianloukkaus	33	17	20	36
Lievä pahoinpitely	32	17	2	4
Syrjintä	13	7	1	2
Laiton uhkaus	12	6	4	7
Vahingonteko	11	6	6	11
Törkeä kotirauhan rikkominen	0	-	7	13
Kotirauhan rikkominen	4	2	0	-
Lievä vahingonteko	3	2	2	4
Pahoinpitelyn yritys	3	1	2	4
Muut rikosnimikkeet	4	2	5	9
Törkeä pahoinpitely	1	1	0	-
Törkeän pahoinpitelyn yritys	1	1	0	-
Järjestystä ylläpitävän henkilön vastustaminen	0	-	2	4
<b>Yhteensä</b>	<b>192</b>	<b>100</b>	<b>56</b>	<b>100</b>

Etenkin pahoinpitelyrikosten tapahtumatilanteissa on paljon vaihtelua ja siksi olen kuvannut niitä kolmella eri kategorialla. Suurin osa (33) rikosilmoituksista on tehty rasistisesta piirteitä sisältävästä pahoinpitelystä. Tyypillisesti näissä tilanteissa asianomistajan ja uhrin välillä ei ilmoituksessa kerrota olleen aikaisempaa kontaktia, vaan pahoinpitely on kohdistettu uhriin yhtäkkisesti. Tilanteissa tekijöitä ja uhreja on ollut yksi tai useampi. Seuraavaksi eniten (14) pahoinpitelyitä on kirjattu 3–10 henkilön välisistä joukkotappeluista. Näissä tilanteissa sama henkilö on tyypillisesti sekä asianomistajana että epäiltynä pahoinpitelyyn ja tappelun alkusyyistä on useita eri kertomuksia. Joukkotappelut ovat syntyneet ilta- tai yöaikaan ravintolassa, kadulla tai muulla julkisella paikalla kuten metroasemalla.

Osa pahoinpitelyjutuista on kahden henkilön välisiä tilanteita. Nämä tilanteet ovat tyypillisesti alkaneet rasistisesta provokaatiosta ja päättyneet molemminpuolisiin rikoksiin, kuten pahoinpitelyyn ja kunnianloukkaukseen. Loput neljä pahoinpitelyrikoksen sisältävistä rikosilmoituksista ovat sellaisia, joissa ulkomaalaistaustainen henkilö oli provosoitunut hä-

neen kohdistuneista rasistisesta herjauksesta ja ollut ainoa epäilty pahoinpitelystä. Rikosilmoitukseen on siis näissä tapauksissa kirjattu ainoana tekona pahoinpitelyrikos ja rikoksesta epäiltynä vähemmistön edustaja.

Pahoinpitelyiden jälkeen seuraavaksi eniten (22) joukossa on selaisi esimerkiksi kunnianloukkauksia ja laittomia uhkauksia sisältäviä tilanteita, joissa ei ole käytetty fyysistä väkivaltaa lainkaan. Näistä yksi oli internetissä tehty rasistinen herjaus. Syrjinnästä oli tehty yhteensä 10 rikosilmoitusta. Näistä kahdeksan oli tilanteita, joissa etnisen vähemmistön edustajaa/edustajia ei oltu päästetty sisään ravintolaan. Kahdesta muusta syrjintätapauksesta toisessa oli kyse työsyryjinnästä. Toisessa taas syrjinnästä epäiltynä oli työvoimatoimiston virkamies, joka oli kohdellut epäasiallisesti vähemmistöön kuuluvaa asiakasta. Yhdeksässä jutussa oli kyse kotirauhan rikkomisesta tai kodin lähellä olevan omaisuuden vahingoittamisesta. Seitsemässä tapauksessa taas oli häiritty etnisen vähemmistön edustajan omistamassa liikkeessä tai ravintolassa.

## **Taulukko 2** Rasistisia piirteitä sisältävien rikosilmoitusten tapahtumatilanteet

Rasistisia piirteitä sisältävä pahoinpitely	33
Kunnianloukkaus tai laitton uhkaus, ei ole käytetty väkivaltaa	22
Kolmen tai useamman henkilön välinen joukkotappelu	14
Syrjintäjuttu	10
Kotirauhan rikkominen tai omaisuuden vahingoittaminen (esim. pihassa oleva auto)	9
Kahden henkilön välinen tappelutilanne, joka on syntynyt rasistisesta provokaatiosta. Rikoksia on tehty puolin ja toisin.	8
Häiritty etnisessä ravintolassa tai vähemmistön edustajan omistamassa liikkeessä	7
Pahoinpitely, jonka syynä mainitaan rasistinen provokaatio	4
<b>Rikosilmoituksia yhteensä</b>	<b>107</b>

## 7.2 Rikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja eteneminen syyttäjälle

Päärikosepäilyistä 74 %:ssa tutkinta oli päätetty, 21 %:ssa oli keskeytetty ja 5 % oli edelleen avoimena eli kesken. Tutkinnan keskeyttäminen tarkoittaa sitä, ettei rikosta yritetä aktiivisesti selvittää. Jos asiassa ilmenee poliisille myöhemmin jotain uutta, voidaan rikos ottaa uudelleen tutkittavaksi. Taulukossa 3 on esitetty tutkinnaltaan päättyneiden rikosepäilyjen osuudet päärikoksen mukaan. Kaikkien syrjintärikosten tutkinta oli päätetty. Vahingonteoissa tutkinta oli päätetty puolessa tapauksia. Vaikka rikoksen tutkinta olisi päätetty, ei sitä ole välttämättä saatu selvitettyä eli ratkaistua. Jos esimerkiksi asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia ja kyseessä ei ole yleisen syytteen alainen rikos, päätetään tutkinta, vaikka rikosta ei olisi saatukaan selvitettyä.

Kaikkia tutkinnaltaan päätettyjä ja selvitettyjä rikoksia ei myöskään aina lähetetä syyttäjälle syyteharkintaan. Niistä päärikosepäilyistä, joiden tutkinta poliisilla on päättynyt, 62 % oli saatettu syyttäjälle syyteharkintaan. Prosenttiosuus vaihtelee eri rikosepäilyissä. Esimerkiksi pahoinpitelyistä 93 % oli lähetetty syyteharkintaan, kun taas lievistä pahoinpitelyistä alle viidesosa (17 %). Tarkastelen myöhemmin niitä syitä, joiden takia rikosepäily ei ole edennyt poliisilta syyttäjälle.

**Taulukko 3** Päärikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja syyttäjälle lähetettyjen rikosepäilyjen määrät

Päärikosnimike	Tutkinta päättynyt			Lähetetty syyttäjälle	
	Päärikos- epäilyitä yhteensä	N	% päärikos- epäilyistä	N	% päärikos- epäilyistä, joiden tutkinta on päättynyt
Pahoinpitely	75	45	60	42	93
Lievä pahoinpitely	32	29	91	5	17
Kunnianloukkaus	33	29	88	17	59
Syrjintä	13	13	100	8	62
Vahingonteko	11	5	45	3	60
Laiton uhkaus	12	11	92	7	64
Kotirauhan rikkominen	4	2	50	0	-
Muut	12	8	67	6	75
<b>Yhteensä</b>	<b>192</b>	<b>142</b>	<b>74</b>	<b>88</b>	<b>62</b>

Suurimmassa osassa tapauksia myös sivurikosten tutkinta oli edennyt samalla tavalla kuin päärikosten: esimerkiksi tutkinnaltaan avoimiin tai keskeytettyihin päärikosepäilyihin ei liittynyt yhtäkään sellaista lievempää rikosta, joka päärikoksesta poiketen olisi saatu selvitettyä. Neljän asianomistajan kohdalla oli käynyt niin, että häneen kohdistunut vakavin rikos oli selvitetty, mutta samassa yhteydessä tapahtunutta lievempää rikosta ei. Tällainen oli esimerkiksi tapaus, jossa kolmen henkilön välisen sanaharkan ja kunnianloukkausten yhteydessä erääseen heistä kohdistunutta varkautta ei saatu selvitettyä.

Taulukossa 4 on esitettyinä syyt siihen, miksi päärikosepäilyt eivät ole edenneet poliisilta syyttäjälle. Vasemmalla puolella taulukossa on merkitty poliisien tekemät päätökset niiden rikosepäilyjen osalta, joiden tutkinta on saatu päätöksen, oikealla puolella taulukkoa ovat syyt siihen, miksi tutkinta on keskeytetty tai avoimena.

Yleisin syy rikoksen tutkinnan keskeytykselle on se, että epäilty tekijä on jäänyt tuntemattomaksi. Näin oli käynyt yleisimmin pahoinpitelyrikoksissa ja vahingonteoissa. Pahoinpitelyille on saattanut olla silminnäkijöitä, mutta asianomistaja ja sivulliset ovat pystyneet antamaan heistä vain joitakin tuntomerkkejä. Tilanteissa on voinut olla yksi tai useampi uhri ja pahoinpitelystä epäilty henkilö. Joissakin tapauksissa tapahtumapaikalta on ollut valvontakameran kuvaa, mutta siitäkään ei ole ollut apua tekijöiden tunnistamisessa. Joissakin tilanteissa poliisit on kutsuttu paikalle ja rikosilmoitus on tehty heti pahoinpitelyn jälkeen, osassa tapauksia uhri on tullut seuraavana päivänä tai myöhemmin tekemään asiasta rikosilmoituksen.

**Taulukko 4** Rikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja poliisien tekemät päätökset niiden päärikosten osalta, joita ei ole lähetetty syyteharkintaan

Tutkinta päättynyt		Tutkinta keskeytetty tai avoin	
Asianomistajarikos, ei vaatimuksia	32	Tekijät tuntemattomat	34
Ei rikosta	9	Rikoksen tutkinta on avoin	10
Annettu rangaistusvaatimus	5	Ei todisteita riittävästi	3
Rikoksesta epäilty on alle 15-vuotias	3	Asianomistaja ei saavu kuulusteluun	2
Esitutkintaa on rajoitettu	2	Muu tutkinta, keskeytetty	1
Rikos on sovitteltu	1		
Muu tutkinta, ei rikosta	1		
Rikos on vanhentunut	1		
<b>Yhteensä</b>	<b>54</b>		<b>50</b>

Keskustelin erään rikostutkijan kanssa useammasta tällaisesta ”pimeäksi” jääneestä rikoksesta. Epäilty oli jäänyt tuntemattomaksi esimerkiksi tapauksessa, jossa ravintolan asiakas oli nimitelty rasistisesti ja pahoinpidelty ulkomaalaistaustaista ravintolan omistajaa. Ravintolan omistaja oli tullut tekemään tapauksesta rikosilmoituksen seuraavana päivänä, jolloin poliisin oli vaikea enää tavoittaa paikalla mahdollisesti olleita muita asiakkaita. Tapausta tutkinut poliisi kertoi oletaneensa, että pahoinpitelyn uhri on itse kysynyt ravintolassa mahdollisesti olleilta muilta asiakkailta, onko heistä kukaan tuntenut tekijää ja ilmoittanut siitä poliisille. Tässä tapauksessa jutun tutkinta keskeytettiin, sillä epäillyn henkilöllisyydestä ei ollut mitään tietoa.

Yhteensä 16 asianomistajan kohtaaman rikoksen kohdalla epäilty saattoi olla tiedossa, mutta todisteita rikoksesta ei ole saatu riittävästi tai kaikkia asianosaisia ei ole saatu kuulusteltua. Esimerkiksi eräässä yksittäisessä kunnianloukkaustapauksessa rikoksen tutkinta oli keskeytetty, sillä tapahtumalle ei ollut löytynyt ulkopuolisia todistajia siitä huolimatta, että epäilty kunnianloukkaus tapahtui väkijoukon keskellä. Epäiltyjen henkilöllisyys saatiin asianomistajan antamien tuntomerkkien perusteella selvitettyä, mutta epäillyt kiistivät kuulusteluissa syyllistyneensä kunnianloukkaukseen. Koska epäillyt kiistivät teon ja kukaan ei ollut kuullut mitään, ei poliisin mukaan asiassa ollut muuta mahdollisuutta kuin keskeyttää jutun tutkinta.

Yhteensä 32 päärikosepäilyn tutkinta on päätetty ja rikosepäily ei ole edennyt syyteharkintaan sen vuoksi, että asianomistajalla ei ole vaatimuksia asiassa tai hän on myöhemmin perunut vaatimuksensa. Jos asianomistaja ei ole saapunut kuulusteluun tai muuten edistänyt oman juttunsa tutkintaa, on tutkinta saatettu päättää sillä perusteella, ettei asianomistajalla ole vaatimuksia asiassa. Näistä tapauksista suurimmassa osassa (20/32) päärikosnimikkeenä on lievä pahoinpitely, toiseksi eniten on kunnianloukkauksia (6/32). Lievistä pahoinpitelyistä osa on liittynyt joukkotappelutilanteeseen, jossa asianomistaja itsekin on saattanut syyllistyä rikokseen eikä näin ollen vaadi itseensä kohdistuneesta lievästä pahoinpitelystä rangaistusta.

Osassa rikosilmoituksia asianomistaja on perunut rangaistusvaatimuksensa sen jälkeen, kun tekijä on lopettanut herjaamisen tai muun häiritsemisen. Toisinaan uhri on tehnyt rikosilmoituksen vasta, kun häirintää ja suunsoittoa on kestänyt pidemmän aikaa. Eräässä vahingontekotapauksessa rikosilmoitus oli tehty naapurissa asuvasta miehestä, joka oli sotkenut ulkomaalaistaustaisen perheen asunnon ovea ja muutenkin häirinnyt perhettä. Asianomistaja perui vaatimuksensa sen jälkeen, kun rikoksesta epäilty mies oli tunnustanut paikalle kutsutulle poliisille tekonsa. Asianomistajan toiveena oli vain, että naapuri jättäisi heidän perheensä rauhaan.

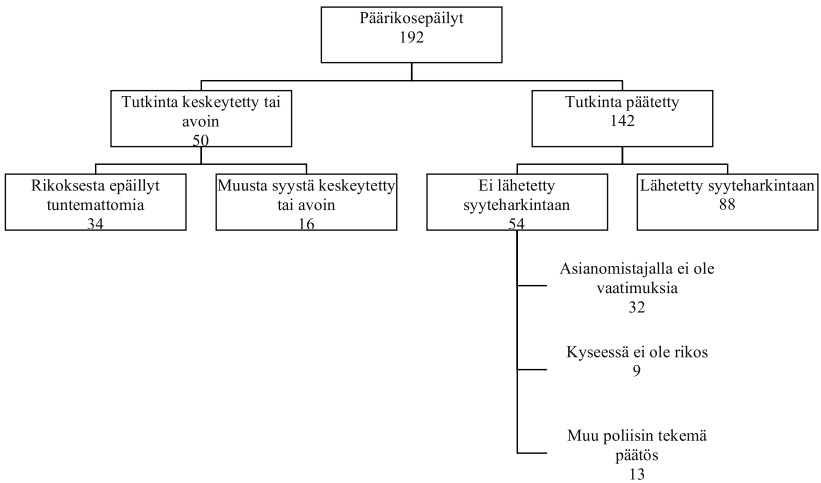
Vaikka useassa tapauksessa asianomistaja on perunut omasta tahdostaan rangaistusvaatimuksen, arveli eräs poliisihaastateltava, että monessa jutussa päätös voi olla itse asiassa poliisin ehdottama. Poliisi piti sovinnon syntymistä ilman rikosprosessia hyvänä asiana, sillä jutun vieminen käräjäoikeuteen saattaisi esimerkiksi naapurien välisissä jutuissa käynnistää riidan uudelleen, sen lisäksi että rikosprosessi yleensä vie kauan aikaa. Poliisi oli ehdottanut rangaistusvaatimuksen peruuttamista myös esimerkiksi kunnianloukkaustapauksessa, jossa romaninainen oli tehnyt rikosilmoituksen siitä, että häntä oli epäilty varkaaksi. Rikosepäilyn esitutkinnassa tultiin siihen tulokseen, että rikosepäily ei ole ollut aiheellinen. Poliisin mukaan varkaaksi epäilemistä ei voitu sinänsä pitää rikoksena, sillä epäilylle oli ollut asiallinen syy.

Joissakin tapauksissa jutun tutkinta on päätetty tai keskeytetty sen takia, että asianomistaja itse ei saavu kuulusteluun eikä näin halua edesauttaa oman juttunsa tutkintaa. Eräässä julkisella paikalla tehdyssä pahoinpitelyssä rikoksista epäiltyjen nimet olivat poliisin tiedossa, mutta asianomistaja ei pyynnöistä huolimatta saapunut poliisikuulusteluun kertomaan tapahtuman kulusta. Jotta juttu saataisiin vietyä eteenpäin, olisi asianomistajan käytävä tunnistamassa pahoinpitelystä epäillyt henkilöt ja ilmoittaa oma rangaistusvaatimuksensa. Tässä tapauksen uhri ei ollut edes itse tehnyt asiasta rikosilmoitusta, vaan ilmoituksen oli tehnyt tapahtuman silminnäkijä.

Myöskään eräässä ravintolassa tapahtuneessa syrjintäjutussa asianomistaja ei myöhemmin enää vastannut poliisin yhteydenottoihin. Syrjinnälle olisi ollut ulkopuoliset todistajatkin tiedossa, mutta tapausta ei oltu saatu vietyä eteenpäin. Poliisin tietojen mukaan asianomistaja oli ollut Suomessa vain käymässä ja asui toisessa maassa. Ei ollut tietoa siitä, olivatko poliisin yhteydenottopyynnöt menneet edes perille.

Poliisi voi myös esitutkinnan jälkeen tulla siihen tulokseen, että asiassa ei ole tapahtunut rikosta eli teko ei ollut täyttänyt minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Tällaiseen päätöksen poliisi oli tehnyt yhdeksän rikosepäilyn kohdalla. Esimerkiksi eräässä ravintolasyrjintätapauksessa todettiin esitutkinnan jälkeen, että kyseessä ei ole rikos. Asian tutkintaa johtaneen poliisin mukaan tapauksessa ei täyttynyt syrjintärikoksen tunnusmerkistö. Ravintolaan pyrkinyt mies oli ollut työntekijöiden kertoman mukaan liian humalassa päästäkseen sisään. Tapaukselle ei kuitenkaan ollut ulkopuolisia todistajia.

Osassa tapauksia rikosta ei ole lähetetty syyttäjälle myöskään silloin, jos rikoksesta epäillyt tekijät ovat alle 15-vuotiaita, rikos on saatu soviteltua asianosaisten kesken tai rikos on vanhentunut (taulukko 4). Viiden päärikoksen kohdalla asia on ratkaistu rangaistusvaatimusmenettelyssä eli rikoksen tekijälle on annettu sakot. Näin voidaan menetellä, kun kyseessä on vähäinen ja selvä asia ja rikoksen asianomistajalta on saatu siihen suostumus. Kuviossa 1 on havainnollistettu päärikosepäilyjen esitutkinnan tilannetta ja etenemistä poliisilta syyttäjälle.



**Kuvio 1** Päärikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja eteneminen syyteharkintaan

### 7.3 Rikosepäilyjen tutkinnan tilanne ja eteneminen syyttäjälle: vertailua tilastoihin

Edellä mainitut luvut eivät yksinään kerro siitä, kuinka hyvin tai huonosti juuri rasistisia piirteitä sisältävät rikostapaukset on saatu selvitettyä eli ratkaistua. Rikosepäilyjen tutkinnan tilannetta on mahdollista verrata poliisin tietoon tullutta rikollisuutta koskeviin tilastoihin. Koska rikoksen ilmitulo ja selvittäminen eivät useinkaan osu samalle vuodelle, täytyy tilastoissa rikosten selvitysprosentin laskutavasta päättää. Yleinen tapa laskea selvitysprosentti on jakaa tietyssä vuonna selvitettyjen rikosten määrä samana vuonna poliisin tietoon tulleiden rikosten määrällä. Selvitettyjen rikosten määrä voi sisältää siis myös rikoksia, jotka ovat tulleet poliisin tietoon jo ennen kyseistä vuotta. Toisaalta kyseisenä vuonna poliisin tietoon tulleista rikoksista osa saatetaan selvittää vasta seuraavina vuosina. (Lappi-Seppälä & Niemi 2007, 287.)

Rikosten selvitysprosentti, edellä mainitulla tavalla laskettuna, vaihtelee paljon rikosnimikkeittäin. Vuonna 2006 pahoinpitelyrikoksista selvitettiin 80 prosenttia, eri asteisista vahingonteoista vain neljäsosa. Rikosten selvitysprosentit ovat pysyneet viime vuosien aikana samalla tasolla useimmissa rikostyypeissä. Esimerkiksi pahoinpitelyrikosten selvitysprosentti on koko maassa ollut 75–80 välillä. (Lappi-Seppälä & Niemi 2007, 288–289.)

Taulukossa 5 on esitetty tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvien rasististen rikosepäilyjen selvitysprosentit sekä tutkinta-aikojen keskiarvot päivinä. Vertailutietoina taulukossa on Helsingissä ja koko maassa kirjattujen kyseisten rikosnimikkeiden määrät vuonna 2006 sekä niiden selvitysprosentit ja tutkinta-ajat. Vertailutiedot on saatu Poliisin tulostietojärjestelmästä (Polstat). Vertailua varten olen laskenut rasistisia piirteitä sisältävien rikosepäilyjen kokonaismäärät ja niiden selvitysprosentit ja tutkinta-ajat vastaavalla tavalla kuin Poliisiasian tulostietojärjestelmässä. Poliisiasian tulostietojärjestelmässä rikoksia ei tilastoida niiden asianomistajien määrän mukaan, vaan rikosilmoitukseen kirjattujen rikosnimikkeiden mukaan<sup>3</sup>. Tämän vuoksi taulukossa 5 esitetyt rikosepäilyjen määrät eroavat aikaisemmissa luvuissa esitetyistä luvuista, joissa olen kuvaillut rikosepäilyitä kuhunkin asianomistajaan kohdistuneen päärikosken mukaan.

**Taulukko 5** Rikosepäilyjen selvitysprosentit ja tutkinta-aikojen keskiarvot päivinä

	Helsingin rasistisia piirteitä sisältävät rikokset			Helsingin kaikki rikokset			Koko maan rikokset		
	Ilmoitettu	Selvitys%	Tut. aika	Ilmoitettu	Selvitys%	Tut. aika	Ilmoitettu	Selvitys%	Tut. aika
Pahoinpity	66	64	123	3 639	71	134	20 059	81	113
Lievä pahoinpity	31	42	67	1 375	62	72	8 411	73	76
Vahingonteko	11	55	95	6 887	17	78	38 653	22	107
Kunnianloukkaus	40	73	136	442	58	100	3 115	59	119
Laiton uhkaus	13	69	155	995	66	112	5 826	74	102
Syrjintä	6	83	197	12	83	124	61	84	138

<sup>3</sup> Poliisit käyttävät rikosnimikkeitä poliisiasian tietojärjestelmässä vaihtelevilla tavoilla. Osassa rikosilmoituksissa jokaiseen asianomistajaan kohdistunut rikos on eritelty ja kirjattu omalla rikosnimikkeellään, osassa taas rikosilmoitukseen on saatettu valita rikosnimikkeeksi vain yksi rikos, johon kaikki asianomistajat on liitetty.



Selvitysprosentteja verratessa täytyy ottaa huomioon aineiston pieni koko. Aineistossa etenkin vahingontekoja, laittomia uhkauksia ja syrjintätapauksia on niin vähän, että selvitysprosentteja kuvaavat luvut ovat alttiita pienillekin muutoksille. Edellä mainittujen rasistisia piirteitä sisältävien rikosepäilyjen selvitysprosentit näyttävät olevan samaa luokkaa tai korkeampia kuin Helsingissä ja koko maassa vastaavissa rikoksissa. Kunnianloukkauksia aineistossa on hieman enemmän (40). Niissä rasistisia piirteitä sisältävien rikosepäilyjen selvitysaste (73 %) on korkeampi kuin koko maassa (59 %) ja Helsingissä (58 %).

Tutkinta-aikojen keskiarvoissa ei pääosin ole kovin suuria eroja rasistisia piirteitä sisältävien ja kaikkien rikosepäilyjen välillä. Esimerkiksi rasistisia piirteitä sisältävien pahoinpitelyiden tutkinta on kestänyt keskimäärin 123 päivää kun pahoinpitelyt Helsingissä yleensä selvitetään keskimäärin 134 päivässä. Laittomien uhkausten, syrjintätapausten ja kunnianloukkausten tutkinta-aikojen keskiarvot ovat korkeampia kuin Helsingissä ja koko maassa keskimäärin. Tässäkin vertailussa täytyy ottaa huomioon tutkimuksen aineiston pieni koko. Esimerkiksi aineistoon kuuluvien laittomien uhkauksien tutkinta-aikojen keskiarvoa nostaa huomattavasti yksi rikosjuttu, jonka käsittely kesti reilut puolitoista vuotta. Kyseessä oli internetissä tehdyt laiton uhkaus ja kunnianloukkaus, jotka lopulta saatiin soviteltua asianosaisten kesken.

Rasistisia piirteitä sisältävien pahoinpitelyrikosten selvitysprosentit ovat alhaisemmat verrattuna kaikkiin Helsingissä ja koko maassa kirjattujen pahoinpitelyepäilyjen selvitysprosentteihin. Aineistoon kuuluvista pahoinpitelyistä on selvitetty 64 %, kun vastaava luku koko maassa on 81 %. Helsingissä ilmoitettujen pahoinpitelyiden selvitysprosenttiin ei kuitenkaan ole niin suuri: Helsingissä pahoinpitelyiden selvitysaste vuonna 2006 oli 71. Helsinkiä koskeva selvitysaste on myös koko maata luontevampi vertailukohde, sillä myös tutkimuksen aineistoon kuuluvia rikoksia on tutkittu Helsingissä.

Pahoinpitelyrikosten osalta selvitysasteiden vertailussa täytyy ottaa huomioon, että rasististen pahoinpitelyiden tekijöistä suurin osa on tuntemattomia. Vuonna 2006 koko maassa poliisiin tietoon tulleiden rasististen pahoinpitelyrikosten tekijöistä 50 % oli uhrille tuntemattomia. (Noponen 2007, 47–48.) Pahoinpitelyrikoksissa yleensä tuntemattomien tekijöiden osuus ei ole niin suuri. Esimerkiksi vuonna 2005 poliisiin tietoon tulleissa pahoinpitelyissä 35 prosentissa tekijä oli uhrille tuntematon ja 32 prosentissa tuttava. (Lehti ym. 2007, 62–63). Silloin kun tekijä on uhrille tuntematon, on rikos paljon vaikeampi saada selvitettyksi.

Lievien pahoinpitelyiden kohdalla ero selvitysprosenttien välillä on myös suuri: koko maassa lieviä pahoinpitelyistä on selvitetty 73 %, Helsingissä 62 % ja rasistisia piirteitä sisältävistä lieviä pahoinpitelyistä vain 42 %. Matala selvitysprosentti rasistisia piirteitä sisältävien lievien pahoinpitelyiden kohdalla johtuu suureksi osaksi siitä, että rikosepäilyjen

asianomistajilla ei ole ollut asiassa vaatimuksia ja esitutkintaa ei ole sen vuoksi suoritettu loppuun. Jutun tutkinta on näissä tapauksissa päätetty, vaikka rikosta ei olisi selvitetty.

Rasistisia piirteitä sisältäviä rikoksia on mahdollista verrata muihin rikoksiin myös sen suhteen, kuinka suuri osa poliisin tietoon tulleista rikosepäilyistä on lähetetty syyttäjälle. Osuus voidaan laskea vastaavalla tavalla kuin rikosten selvitysaste; jakamalla tietynä vuonna syyttäjälle lähetettyjen rikosepäilyjen määrä samana vuonna poliisin tietoon tulleiden rikosepäilyjen määrällä. Lukumäärät on saatavilla Tilastokeskuksen oikeustilastosta (Tilastokeskus 2008b). Myös Tilastokeskuksen tilastoissa havaintoyksikkönä on rikosilmoitukseen kirjattu rikosnimike.

Koska pahoinpitely ja syrjintä ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia, lähetetään yleensä kaikki selvitetty rikokset syyteharkintaan. Näin oli tehty myös tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvien selvitettyjen pahoinpitelyiden ja syrjintätapausten kohdalla, ellei oltu todettu, että kyseessä ei ole rikos. Rasistisia piirteitä sisältävistä, poliisin tietoon tulleista lievistä pahoinpitelyistä sen sijaan oli lähetetty syyteharkintaan vain 19 % (6/31). Kuten edellä on tullut esiin, suureksi osaksi tämä johtui siitä, ettei asianomistajalla ollut asiassa vaatimuksia. Lievistä pahoinpitelyistä yleensäkin pieni osa etenee syyteharkintaan: Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2006 lievistä pahoinpitelyistä päättyi syyttäjälle 29 % (emt.).

Rasistisia piirteitä sisältävistä kunnianloukkauksista lähetettiin syyttäjälle 58 %. Vuonna 2006 rikoslain 24 luvun mukaisista, yksityisyyttä, rauhaa ja kunniaa loukkaavista rikosepäilyistä päättyi syyttäjälle pienempi osuus, 45 % (emt.). Muita rikosnimikkeitä, vahingontekoja ja laittomia uhkauksia, on tämän tutkimuksen aineistossa niin vähän, ettei vastaava vertailu tilastoihin ole järkevää.

## 7.4 Rikosten rasististen motiivien tunnistaminen

Pyysin haastateltavia pohtimaan kunkin keskustelun aiheena olevan rikosepäilyn kohdalla, onko epäilyllä tekijällä ollut rasistista motiivia ja mistä se voitiin päätellä. Rasistiseen motiiviin liittyvät keskustelut vaihtelivat haastattelusta toiseen juuri sen vuoksi, että kussakin haastattelussa oli aiheena erilaisia rikosepäilyjä ja -tilanteita. Toisaalta pyysin haastateltavia myös pohtimaan asiaa yleisemmälläkin tasolla ja osa haastateltavista kertoi esimerkkejä joistakin muista, aineistoon kuulumattomista rikosepäilyistä. Haastatteleman poliisit tukeutuvat erilaisiin vinkkeihin tunnistaaakseen sen, onko jutussa ollut rasistinen motiivi. Seuraavaan olen koonnut haastateltavien kertomia, rasismikoodin käyttämiseen sekä rasistisen motiivin tutkimiseen ja tunnistamiseen liittyviä asioita.

Poliisiasiaan tietojärjestelmän ohjeen mukaan rikosilmoitus tulee luokitella rasismijutuksi, kun henkilö on joutunut rikoksen uhriksi sen

johdosta, että hän ihonväritään, rodultaan tai etniseltä alkuperältään poikkeaa rikoksen tekijästä. Vuosittain tehtävissä rasistisen rikollisuuden määrää koskeissa selvityksissä on kuitenkin käynyt ilmi, että vain noin puolet rasistisia piirteitä sisältävistä rikosilmoituksista on merkitty rasismikoodilla (esim. Joronen 2008). Kysyin poliisien haastatteluissa rasismikoodin käyttämisestä ja siihen suhtautumisesta.

Haastatteluissa tuli selvästi esiin se, että rikosilmoitusten luokittelu ei ole mitenkään vaikeaa vaan että se vaan on asia, joka helposti unohtuu. Jutun luokittelu ei ole niin sanottu pakollinen kenttä, vaan rikosilmoitusjärjestelmä sallii luokittelun sivuuttamisen. Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että jutun luokittelu saattaa jäädä usein ilmoituksen vastaanottajan päätettäväksi eikä tutkinnan myöhemmissä vaiheissa luokitukseen enää palata. Luokittelun pitäisi olla viimekädessä tutkinnanjohtajan vastuulla. Käytännössä kuitenkin *”semmoiseen ei ole aikaa, kun avaisin sen jutun tuolta koneelta ja kattosin onko kaikki tulostumattomat asiat laitettu siihen”* (Tutkinnanjohtaja 3). Koska rasismikoodi palvelee ensisijassa tilastointia eikä se näy syyttäjälle lähtevässä esitutkimateriaalissa, ei sen muistamista pidetä ensiarvoisen tärkeänä.

Se, että jutun luokittelu saattaa poliisilta helposti unohtua, ei tarkoita, etteikö rikoksesta epäillyn motiiveja ja jutun rasistisia piirteitä olisi pohdittu. Esitutkinnassa rikoksesta epäillyltä voidaan kysyä, miksi hän syylistyi rikokseen. Kovin pitkälle rasistisen motiivin selvittämisessä tämä ei kuitenkaan auta. Osa keskustelun aiheena olleista rikosjutuista taas oli sellaisia, joissa poliisi piti teon rasistista motiivia täysin selvänä asiana siitä huolimatta, ettei epäilty itse valaissut asiaa.

*” – kyllähän se aina kiinnostaa meitä et mikä se syy on ollut johonkin tapahtumaan – mutta kun ne syyt on monesti vaan siellä ihmisten omissa päissä, niin me tydytään siihen, ja ne ihmisen päissä liikkuneet syyt, ne jää usein sitten selvittämättä.”* (Tutkinnanjohtaja 2)

*” – toiset sanoo että kun ei ulkonäkö miellytä tai joku tietty asia miellytä, niin se on jo riittävä ja toiset sitten kiistää viimeeseen saakka tai keksii jotakin muuta, muita syitä”* (Tutkija 1)

Poliisiasian tietojärjestelmän kirjausohjeen mukaan rasististen piirteiden selvittämiseksi on kiinnitettävä erityistä huomiota tekijän sanomisiin ja tekemisiin ennen rikokseen ryhtymistä. Teon rasistisen motiivin arvioimisessa tukeudutaankin usein rikoksen yhteydessä sanottuihin sanoihin, mutta niiden merkitys rasistisen motiivin tulkinnassa ei ole läheskään aina yksiselitteinen. Eräs tutkinnanjohtaja kiinnitti joukkotappelussa huomiota siihen, missä vaiheessa rikosilmoituksessa raportoitua tilannetta rasistisia herjauksia on sanottu.

*”Minun mielestä se ei tee sitä rasistiseksi, jos tilanne on tavallaan jo päällä ja siinä yhteydessä kun on jo tapahtunut näitä fyysisiä yhteenottoja, et se siinä niinkun jotain tämmöistä sanois, niin se ei niinkun välttämättä tee siitä vielä rasistista. Mutta se että se lähtökohta tapatumalle,*

*jos siitä semmonen löytyy, niin sitten se ruksi tulee siihen” (Tutkinnanjohtaja 1)*

Rasistisen motiivin päättelyä voi tukea myös se, ettei teolle ole löydettävissä mitään muuta selitystä kuin rasismi. Näin on usein esimerkiksi yhtäkkisessä pahoinpitelyssä, jossa tekijällä ja uhrilla ei ole ollut aikaisempaa kontaktia tai esimerkiksi silloin, jos tekijä valikoi väkijoukosta pahoinpitelyn kohteeksi juuri ainoan vähemmistön edustajan. Toisaalta taas rasistisen motiivin tunnistamista saattaa haitata se, että tekijällä on näyttänyt olevan muitakin syitä teolleen. Esimerkiksi eräässä rikosilmoituksessa naapurin miehen kerrottiin uhkailleen, tönineen ja nimitelleen rasistisesti pihamaalla kahta etniseen vähemmistöön kuuluvaa lasta. Ilmoituksen mukaan mies oli syyttänyt lapsia lumipallojen heittelemisestä hänen autonsa päälle. Rasistisesta motiivista on tässä tapauksessa poliisin mukaan:

*”vaikee sanoa, kun tässäkin kerrotaan tuo alkuperäinen syy niinkun, syy on ollut lumipallojen heitto – – mutta tuota, on sitä nyt ihan perusteltua, perusteltua niinkun ajatella että tää voisi olla rasistinen, ennen kuin jos sitten muuta selviää.” (Tutkinnanjohtaja 2)*

Yksi rikostutkijoista pohti sitä, miten alle 15-vuotiaiden teon rasistisuus voidaan tunnistaa. Eräässä tapauksessa, jossa alle 15-vuotias oli solvannut ulkomaalaistaustaista miestä, oli poliisin mukaan kyseessä selvä rasistinen motiivi. Teini-ikäinen oli haukunnut useaan kertaan miestä useilla rasistisilla herjauksilla, minkä oli jälkeensä poliisille myöntänytkin. Toisessa tapauksessa, jossa alle 15-vuotiaat lapset olivat häirinneet naapurissa asuvaa naista, oli teon määrittäminen rasistiseksi vaikeampaa. Tässä tulee esiin myös kysymys siitä, missä määrin tekijän täytyy tiedostaa oman tekonsa rasistisuus. *”..ymmärtääkö 10–12-vuotias että hän on rasisti, kun haukkuu ryssäksi?” (tutkija 2)*. Toisaalta alle 15-vuotiaiden epäiltyjen kohdalla rasistinen motiivi tai rikoksen rasistiset piirteet täytyy tunnistaa vain jutun luokittelua varten, sillä rikosoikeudellista vastuuta ei 15 vuotta nuoremmilla ole.

Rikoksen rasistisesta motiivista voi antaa viitteitä myös tekijän aikaisempi rikollisuus. Esimerkiksi eräässä poliisiپیiristä samasta henkilöstä oli tehty useita rikosilmoituksia, joissa asianomistajana oli ulkomaalaistaustainen henkilö. Toistuvien samantyylisten rikosilmoitusten jälkeen henkilön rasistiset motiivit alkoivat vaikuttaa selvältä siitä huolimatta, että osa rikoksista oli kohdistunut valtaväestöön. Toisaalta myös asianomistajan tausta voi kertoa siitä, mitä teon rasistisuudesta voidaan päätellä. Esimerkiksi eräällä rikosilmoituksen tehneellä oli poliisin mukaan ollut aikaisemmin vähän *”sellaisia hatustakin vedettyjä ilmoituksia” (Tutkija 2)*.

Rasistisesta motiivista on vaikeampi sanoa mitään, jos tekijä on jäänyt kokonaan tuntemattomaksi. Rikostutkija jäi esimerkiksi pohtimaan, mitä voidaan päätellä asianomistajan kotioveen piirretystä hakarististä ja

halventavasta tekstistä. Ulko-ovessa oli ollut ulkomaalaisen henkilön sukunimi, mutta asiaa tutkineelle poliisille jäi epäselväksi, oliko tekijä ollut samasta rapusta ja tuntenut asianomistajan vai ei – eli oliko rikos kohdistunut kaikkiin ulkomaalaisiin yleensä vai asianomistajaan henkilöä.

Kysyin poliisien haastatteluissa myös siitä, mitä he ajattelevat eri vähemmistöryhmien välisistä ja valtaväestön edustajaan kohdistetuista rikoksista. Onko niissä tapauksissa teon rasistinen motiivi yhtä helppo tai vaikea tunnistaa kuin niin sanotun valtaväestön vähemmistöihin kohdistamissa rikoksissa? Kuudesta poliisihaastattelusta kolme oli sitä mieltä, että rasismista voidaan puhua Suomessa vain silloin, kun valtaväestön jäsen kohdistaa rikoksen etnisen tai kansallisen vähemmistön edustajaan. Heidän mukaansa myöskään eri vähemmistöryhmien välillä ei varsinaisesti voi ilmetä rasismia. Erään rikostutkijan mukaan jos *”ajatellaan kahta eri ulkomaalaisryhmää, niin kyllä ne on sitten taas jotakin muuta välien selvittelyä, että en mä siinäkään nää välttämättä että se rasismia on että siinä ryhmien eturistiriidat vaan kohtaavat”* (tutkija 3).

## 7.5 Syyttäjälle edenneet jutut

Tässä luvussa kuvailen esitutkimateriaalin ja poliisien haastattelujen perusteella tarkemmin yksittäisiä rikosilmoituksia, jotka on saatettu syyttäjälle syyteharkintaan. Seuraavissa luvuissa palaan juttuihin ja kerron, mitä ratkaisuja syyttäjät ja tuomioistuin ovat tehneet tapausten suhteen. Olen seurannut viranomaisten haastattelujen avulla kuuden rikosepäilyn etenemistä syyteharkintaan asti. Kuudesta jutusta neljä on edennyt tuomioistuimeen. Niistä kolmesta olen päässyt keskustelemaan myös tuomarin tai lautamiehen kanssa. Tarkoitukseni on juttujen etenemisen lisäksi kiinnittää huomiota asiakirjoista ja haastatteluista saatujen tietojen avulla siihen, miten teon rasistisia piirteitä missäkin vaiheessa arvioidaan. Olen numeroinut jutut, jotta niiden seuraaminen luvusta toiseen olisi helpompaa.

Tyypillinen rasistisia piirteitä sisältäväksi rikosilmoitukseksi luokiteltava tapaus on ravintolaillan jälkeen syntynyt joukkotappelu, johon on osallistunut useita eri henkilöitä. Eräessä tällaisessa, aineistoon kuuluvasa tapauksessa joukkotappeluun osallistui noin kymmenen henkilöä kahdesta eri seurueesta (juttu 1). Kuulustelupöytäkirjojen mukaan yksi ulkomaalaistaustaisten seurueesta mainitsi, että valtaväestön edustajat olivat nimitelleet heitä heidän etniseen alkuperään viittaavalla haukkumasanelalla ja toinen taas kertoi valtaväestön edustajien uhkailleen heitä. Tämän vuoksi juttu on alun perin poimittu rikosilmoitusjärjestelmästä rasististen rikosten vuosiselvitystä varten, rasismikoodilla juttua ei ole merkitty.

Joukkotappelu rikosilmoitukseen on kirjattu yhteensä seitsemän pahoinpitelyrikosta. Tapauksen esitutkinnassa on kuulusteltu kaikkiaan yli

kymmentä henkilöä, joista osaa vain todistajan asemassa. Kaikki kuulusteltavat ovat kertoneet esitutkinnassa tapahtuman kulusta ja syystä omalla tavallaan. Tästä johtuen joukkotappeluiden tutkiminen onkin haastatteleman poliisin mukaan vaativaa. Vaikka poliisi saa kuulustelujen edetessä kuvan tapahtumien kulusta, pitää viimeistenkin kuulusteltavien antaa kertoa oma näkemyksensä asiasta, vaikka kertomukset olisivatkin aikaisempien kanssa ristiriidassa.

Moni tapauksen johdosta kuulusteltu kertoi, ettei enää muista kuka löi ketäkin. Kenelläkään tappeluun osallistuneella ei ollut vaatimuksia asianomistajina pahoinpitelyiden suhteen, ja osa heistä olisi halunnut, että jutun tutkinta lopetettaisiin. Osa olisi halunnut mieluummin sovitella asiaa. Jutun tutkinnanjohtajan mukaan tämä on aika yleistä. Vaatimuksia ei välttämättä esitetä, jos myös itse on syyllistynyt pahoinpitelyyn, varsinkaan jos itselle ei ole sattunut mitään vakavaa. Syyteharkintaan oli saatettu vain tilanteessa tehdyt pahoinpitelyt, jotka ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia. Lieviä pahoinpitelyitä ei lähetetty syyttäjälle, sillä asianomistajilla ei ollut niiden suhteen rangaistusvaatimuksia.

Tyypillistä rasistisia piirteitä sisältävissä rikosilmoituksissa on myös se, että rasististen herjausten kohde on provosoitunut nimittelystä ja syyllistyy itse pahoinpitelyyn. Eräs tällainen tapaus (juttu 2) sai alkunsa siitä, että valtaväestöön kuuluva henkilö oli herjannut etnisen vähemmistön edustajaa julkisella paikalla niin, että herjauksen kohde suuttui, löi ja potki häntä herjannutta miestä. Tilanne kärjistyi lopulta niin, että tappeluun tuli mukaan kaksi täysin ulkopuolista henkilöä. Ulkopuoliset henkilöt näkivät meneillään olevan tappelun ja valitsivat ikään kuin puolensa saman etnisen taustan perusteella. Molemmat heistä potkaisivat kerran ”vastapuolensa edustajaa”. Näiden ulkopuolisten henkilöllisyyttä ei kuitenkaan saatu selville ja juttu lähetettiin osin selvittämättömänä syyttäjälle.

Tapauksen tutkijan mukaan tilanne sai selvästi alkunsa siitä, että valtaväestöön kuuluva mies oli mennyt haastamaan riitaa etnisen vähemmistön edustajien kanssa. Tapaukselle ei ollut löydettävissä rasismiin lisäksi mitään muuta syytä, varsinkin kun poliisin kuulustelussa herjauksia huudellut mies oli kertonut, että ei oikein ”*tule toimeen tummien poikien kanssa*”. Esitutkimateriaalin mukaan asianomistaja oli kertonut valtaväestön edustajan nimittelleen häntä ja kysyneen häneltä muun muassa että ”*miltä tuntuu olla Suomessa?*”. Koska herjauksen kohde ei esitutkinnassa vaatinut rangaistusta häneen kohdistuneesta herjauksesta, ei sille etsitty todistajaa paikalla olleista ihmisistä.

Eräessä toisessa tapauksessa valtaväestön edustajat olivat humala-päissään jahdanneet ulkomaalaistaustaista miestä (juttu 3). Jutun esitutkinnassa on kuulusteltu pahoinpitelyn yrityksestä epäiltyä valtaväestön edustajaa, pahoinpitelystä ulkomaalaistaustaista miestä sekä yhtä todistajaa. Tässäkään jutussa kaikkia jahtaamistilanteessa mukana olleiden henkilöllisyyttä ei tiedetty, eikä yritetty saada selville. Tärkeintä oli poliisin

mukaan saada kuulusteluun päätappelupukarit ja selvittää keskeisimmät rikokset. Asianomistajan kertoman mukaan yhdellä häntä jahdannesta miehistä oli rautaputki kädessään ja hän huuteli jahtauksen aikana rasistisia herjauksia. Esimerkkejä herjauksista oli kirjattu kuulustelukertomukseen sanasta sanaan. Asianomistajan ja todistajan kertomuksen mukaan lopulta pidemmän aikaa kestänyt tilanne oli mennyt niin uhkaavaksi, että jahtauksen kohde oli lyönyt nyrkillä häntä herjannutta miestä päähän. Tässä jutussa herjauksia huudellutta valtaväestön edustajaa epäiltiin pahoinpitelyn yrityksestä ja jahdattua, ulkomaalaistaustaista miestä pahoinpitelystä, jonka hän siis kertoi tehneensä hätävarjeluna.

Osa rasistisia piirteitä sisältävistä pahoinpitelyistä oli tehty yhtäkkiä vailla minkäänlaista aikaisempaa kontaktia uhrin ja epäillyn välillä. Eräässä tällaisessa tapauksessa valtaväestön edustaja on pahoinpidelty kadulla vastaan tulleen etniseen vähemmistöön kuuluvan naisen (juttu 4). Mies oli lyönyt naista, minkä johdosta nainen oli kaatunut ja satuttanut päänsä. Naisen kertoman mukaan pahoinpitelijä ei missään vaiheessa puhunut mitään, mutta tapahtuman silminnäkijä oli nähnyt epäillyn huutelevan rasistisia huutoja ennen pahoinpitelyä. Pahoinpitelystä epäilty itse puolestaan kiisti kuulustelussa koko pahoinpitelyn. Myös tämän jutun pöytäkirjaan on todistajan kuulustelukertomuksen yhteyteen kirjattu sanasta sanaan niitä epäillyn huutamia rasistisia herjauksia, joita todistaja oli kertonut ennen rikostilannetta kuulleensa. Tapausta tutkineen poliisin mukaan oli vaikea sanoa, oliko epäilty sellaisessa mielentilassa, että kuka tahansa vastaantulija olisi joutunut rikoksen uhriksi. Toisaalta esitutkinnassa ei tullut esiin mitään muitakaan syitä teolle kuin uhrin etninen tausta.

Toisessa vastaavassa tilanteessa miestä epäiltiin pahoinpitelyn yrityksestä ja järjestyserikkomuksesta sen vuoksi, että hänen koiransa olisi hyökännyt ulkomaalaistaustaisen, raskaana olevan naisen kimppuun (juttu 5). Asianomistajan kertomuksen mukaan mies oli tarkoituksella päästänyt koiran hänen kimppuunsa, minkä johdosta uhri oli kaatunut maahan. Epäillyn kertoman mukaan koira oli pelästynyt naisen huutoa ja riuhtaissut itsensä sen vuoksi vapaaksi. Asianomistajan ja epäillyn kertomukset olivat siis ristiriidassa keskenään. Ulkopuolinen mies oli nähnyt tilanteen, mutta ei sitä, miten koira oli päässyt vapaaksi talutushihnasta. Vaikka tässä tapauksessa todellinen tapahtuman kulku jäi epäselväksi, voidaan poliisin mukaan tekijän aikaisemman maahanmuuttajiin kohdistuneen häiriökäyttäytymisen perusteella uskoa, että hänellä on rasistisia näkemyksiä.

Tarkemmin seurattavista jutuista viimeisessä on kyse syrjintätapauksesta, jossa kahta etnisen vähemmistön edustajaa ei oltu päästetty ravintolaan (juttu 6). Ravintolan ovelta ollut työntekijä oli todennut naisille, ettei heitä voi turvallisuussyistä päästää sisälle. Sisälle pyrkineet asiakkaat hermostuivat kielloista ja tilanne kärjistyi.

Esitutkinnassa kuulusteltiin syrjinnästä epäiltyä ravintolan ovella ollutta työntekijää, ravintolan omistajaa sekä todistajana yhtä ravintolan kanta-asiakasta. Ravintolan työntekijä kertoi sisäänpääsyn epäämisen johtuneen siitä, että toinen naisista oli hänen muistinsa mukaan ollut muutama kuukausi aikaisemmin ravintolassa sellaisessa porukassa, joka oli varastanut ravintolan omaisuutta. Täysin varma hän ei asiasta kuitenkaan ollut. Myös todistajana kuultu asiakas muisteli nähneensä toisen sisälle pyrkineistä asiakkaista aikaisemmin ravintolassa sellaisessa porukassa, josta oli ollut häiriötä.

Tapausta tutkinut poliisi ei pitänyt selitystä uskottavana eikä mahdollinen aikaisempi häiriköiminen riittänyt perusteeksi sisäänpääsyn epäämiseksi. Hänen mielestään olisi ollut selkeämpää ilmoittaa jo alun perin varkaustapahtumaan osallistuneille, että heillä on porttikielto ravintolaan, kuin jättää ravintolaan päästäminen ovimiehen arvailun varaan.



## 8 RIKOSEPÄILYT SYYTEHARKINNASSA

Aineiston sisältämistä rikosepäilyistä syyteharkintaan oli edennyt yhteensä 83 eri epäiltyyn kohdistettu yksi tai useampi rikosepäily. Yksi henkilö oli epäiltynä rikoksesta kahden eri rikosilmoituksen johdosta ja jutut olivat syyteharkinnassa samalla kertaa. Syyteharkintaan edenneet rikosepäilyt olivat peräisin 47:stä eri rikosilmoituksesta. Samasta rikosilmoituksesta oli enimmillään syyteharkinnassa seitsemän eri henkilöä (joukkotappelu).

**Taulukko 6** Syyteharkintaan edenneet pää- ja sivurikosepäilyt

	Päärikos	Sivurikokset	Yhteensä
Pahoinpitely	47	4	51
Kunnianloukkaus	8	8	16
Lievä pahoinpitely	8		8
Syrjintä	8	2	10
Laiton uhkaus	5	2	7
Pahoinpitelyn yritys	3		3
Törkeä pahoinpitely	2		2
Järjestysrikkomus	1	2	3
Kiskonnantapainen työsyryntä	1		1
Vahingonteko	1	3	4
Toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen hallussapito		3	3
Työsyryntä		1	1
Törkeä kotirauhan rikkominen		1	1
Työaika-suojelurikos		1	1
Vaaran aiheuttaminen		2	2
Virkamiehen vastustaminen		1	1
Työsopimuslakirikkomus		1	1
<b>Yhteensä</b>	<b>84</b>	<b>31</b>	<b>115</b>

Suurimpaan osaan vastaajista, yhteensä 63 henkilöön kohdistui vain yksi rikosepäily. Yleisin syyteharkinnassa oleva rikos oli pahoinpitelyrikos, joita oli yli puolet (54 %) kaikista pää- ja sivurikosnimikkeistä. Yleisin sivurikos oli kunnianloukkaus (taulukko 6). Seuraavassa kuvailen syyttäjien tekemiä päätöksiä tarkemmin syyttäjien haastatteluiden ja asiakirjojen pohjalta.

## 8.1 Syyttämättäjättämispäätökset ja niiden perustelut

Syyteharkinnassa olleista 83 epäilystä 26 henkilöä ei saanut lainkaan syytetä. Kolmen epäillyn osalta syyteharkinnan tulos ei ollut vielä aineistoa kerätessä tiedossa. Taulukossa 7 on näkyvissä syyttämättäjättämispäätösten perustelut erikseen pää- ja sivurikoksissa. Yhteensä 30 epäillyn vakavimmasta eli niin sanotusta päärikoksesta ei nostettu syytetä. Luku on suurempi kuin niiden henkilöiden määrä, joita ei syytetty mistään rikoksesta (26), sillä osaa epäillyistä on syytetty vain heihin kohdistuneista lievemmistä rikosepäilyistä. Esimerkiksi eräässä tapauksessa pahoinpitelystä ei syyttäjän harkinnan mukaan ollut riittävästi näyttöä, mutta samassa yhteydessä tehdystä kunnianloukkauksesta sen sijaan kyllä.

Suurimassa osassa syyttämättäjättämispäätöksiä päätöksen perusteena oli se, ettei rikoksesta ollut tarpeeksi näyttöä (taulukko 7). Näytön riittämättömyys oli syyttämättäjättämisen perusteena erilaisissa rikosnimikkeissä, niin pahoinpitelyissä kuin syrjäntäepäilyissä. Tilastojen mukaan näytön riittämättömyys on muissakin kuin rasistisissa rikoksissa merkittävä syy syyttämättäjättämiseksi. Vuonna 2006 kaikista syyttämättäjättämispäätöksistä 65 prosenttia tehtiin tällä perusteella. (Tilastokeskus 2008, 141.) Mikäli näyttöä ei ole riittävästi, voi syyttäjä pyytää poliisia suorittamaan lisätutinnan esitutkintalain 15 § 2 momentin perusteella. Lisätutkintaa pyydettiin muutamassa aineistoon kuuluvassa jutussa.

Kolmen rikosepäilyn kohdalla syytetä ei nostettu rikoksen vähäisyyden takia. Näistä kaikki olivat kunnianloukkauksia. Yksi kunnianloukkausepäilyistä liittyi tilanteeseen, jossa asiakas oli menettänyt malttinsa huonon asiakaspalvelun takia ja nimitellyt asiakaspalvelijaa etniseen alkuperään viittaavalla rasistisella herjauksella. Syyttäjän tekemän syyttämättäjättämispäätöksen mukaan kyseistä kunnianloukkausta on sen haitallisuus ja tekijän syyllisyys huomioon ottaen pidettävä vähäisenä. Syyttäjä vetosi päätöksen perustelussa myös rikoslain 24 luvun 9 §:ään, jonka mukaan kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn elinkeinotoiminnassa, joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Kahdessa muussa tapauksessa taas kunnianloukkausta pidettiin vähäisenä muun muassa sen vuoksi, että

**Taulukko 7** Syyttämättäjättämispäätösten perustelut pää- ja sivurikoksissa

Peruste	Päärikos	Sivurikokset	Yhteensä
Ei näyttöä	16	5	21
Ei syyteoikeutta	5		5
Rikoksen vähäisyys	3		3
Kohtuuttomuus	3		3
Kokonaisratkaisu	1	1	2
Luopui syyteestä istunnossa	4		4
Ei rikosta	1		1
Päätöstä ei ole perusteltu erikseen	2		2
<b>Yhteensä</b>	<b>35</b>	<b>6</b>	<b>41</b>

tilanteessa kunniaa oli loukattu puolin ja toisin sanaharkan tai käsiryryn yhteydessä.

Joissakin tapauksissa syyte on jätetty nostamatta sen vuoksi, että asianomaiset ovat päässeet keskenään sovintoon. Rikos on soviteltu yhdessä kunnianloukkausjutussa sekä kolmessa pahoinpitelyjutussa, joihin sisältyi yhteensä kuusi pahoinpitelyrikosta. Jos kyseessä on näissä tapauksissa ollut asianomistajarikos, on syyttämättäjättämispäätöksen perusteeksi kirjattu se, ettei syyttäjällä ole asiassa syyteoikeutta. Yleisen syytteen alaisissa, sovitelluissa rikosepäilyissä on puolestaan vedottu syyttämättäjättämisen kohtuusperusteeseen. Syytäjien yleisessä ohjeessa ratkaisua suositellaan ja todetaan sovittelun olevan ”erityisen suositeltava menettely asianomistajarikoksissa tai rikoksissa, jotka ovat luonteeltaan lähellä asianomistajarikosta” (VKS:2007:4).

Syyttäjä jätti syytteen nostamatta kahdessa edellisessä luvussa esillä olleessa jutussa muun muassa sen vuoksi, että rikoksista ei ollut näyttöä. Toinen tapauksista oli syrjäntäepäily, jossa kahta etnisen vähemmistön edustajaa ei oltu päästetty sisään ravintolaan (juttu 6). Syrjinnästä epäiltiin ravintolan omistajaa ja tapahtumahetkellä ovella ollutta työntekijää. Työntekijän osalta syyttämättä jättämisen perusteena oli näytön riittämättömyys. Ravintolan omistajan suhteen kyseessä ei ollut rikos, sillä omistaja ei ole ollut missään tekemisissä tai keskusteluyhteydessä asiakkaiden kanssa. Koska ravintolan omistaja ei ollut myöskään antanut ohjetta eväitä sisäänpääsyä etnisen vähemmistön edustajalta, oli hän senkin puolesta syyttäjän mukaan vastuusta vapaa.

Ravintolan työntekijä kertoi kieltäneensä asiakkailta sisäänpääsyn sen vuoksi, että epäili toisen naisista olleen ravintolassa aikaisemmin sellaisessa seurueessa, joka oli varastanut ravintolan omaisuutta. Kuulusteluis-  
sa syrjinnästä epäilty ravintolan työntekijä ei kuitenkaan ollut ihan varma, oliko kyseessä sama henkilö. Tapausta tutkinut haastattelemani poliisi piti selitystä epäuskottavana. Syyttäjän mukaan taas se oli riittävä syy sisään-  
pääsyn epäämiselle, että asiakas oli melko varmasti tunnistettu ja hänen epäiltiin aiheuttavan ravintolassa lisää häiriötä. Syyttäjän mukaan ”tuossa tilanteessa oli parempi, ettei oteta riskiä ravintolassa”. Kyse sisäänpääsyn epäämisessä oli syyttäjän mukaan enemmänkin henkilöistä itsestään ja hei-  
dän aikaisemmasta käyttäytymisestä kuin heidän etnisestä taustastaan.

Näyttö jäi puuttumaan myös ulkomaalaistaustaiseen naiseen kohdistuneesta pahoinpitelyn yrityksestä (juttu 5). Tapauksesta valtaväestön edustajaa epäiltiin siitä, että hän olisi usuttanut koiransa raskaana olevan naisen kimppuun. Rikoksesta epäillyn mukaan hän ei ollut usuttanut koiraa naisen kimppuun, vaan koira oli repäissyt itsensä irti niin kovalla voimalla, että talutushihna oli katkennut. Syyttäjän mukaan tapauksessa ei ollut näyttöä siitä, että olisi tapahtunut jotain tahallista. Tapahtuman silminnäkijä oli nähnyt koiran naisen kimpussa, mutta ei sitä, miten koira oli päässyt irti omistajaltaan. Esitutkintapöytäkirjassa ei ollut myöskään mainintaa siitä, oliko todistaja kuullut asianomistajan mainitsemat rasis-  
tiset herjaukset. Koska silminnäkijä ei ollut havainnut tilannetta alusta lähtien, oli kyseessä käytännössä vain epäillyn ja asianomistajan välinen sana-sanaa vastaan -tilanne. Jos rikokselle sen sijaan olisi ollut näyttöä, olisi syyttäjän mukaan teon motiivi ollut selvästi rasisinen. Epäilty ja uhri eivät tunteneet toisiaan eikä heidän välillään tapahtunut mitään ennen rikosta – ainoana syynä teolle voi pitää uhrin etnistä taustaa.

## 8.2 Syytteiden kuvailu: haastehakemukset

Syyteharkinnassa arvioidaan, mitä asiassa on selvitetty tapahtuneen ja minkä rikoksen tunnusmerkistön teko mahdollisesti täyttää. Vaikka kyseeseen tulevat rikoksen tunnusmerkistöt on useimmiten huomioitu jo esitutkinnassa, tulee syyttäjän harkita tähän rajoittumatta asiassa mahdollisesti toteutuvat tunnusmerkistöt. (VKS:2007:3.) Suurimmassa osassa aineiston sisältämistä rikosilmoituksista syyttäjä oli tehnyt haastehakemuksen samoista rikosnimikkeistä, joina asiaa oli jo poliisin suorittamassa esitutkinnassa tutkittu. Esimerkiksi pahoinpitelyrikoksissa törkeysastetta oli muutamassa tapauksessa muutettu. Kahden epäillyn kohdalla syyttäjä oli arvioinut poliisin merkitsemän lievän pahoinpitelyn tavalliseksi pahoinpitelyksi ja neljän epäillyn kohdalla tavallinen pahoinpitely oli arvioitu lieväksi. Niissä tapauksissa, joissa törkeysastetta oli muutettu lievemmäksi, oli syyte myös jätetty nostamatta sen vuoksi, ettei asianomistajalla ollut asiassa vaatimuksia.

Syyttäjä vaati rangaistusta yhteensä 54 eri vastaajalle. Syyttäjät eivät ole haastehakemuksissa vaatineet rangaistuksen koventamista rasis- tisen motiivin perusteella yhdessäkään tapauksessa. Ainoastaan yhdessä pahoinpitelyjutussa asianomistajan omissa vaatimuksissa viitattiin teon rasis- tiseen motiiviin. Tässäkään tapauksessa siis syyttäjä ei ollut haaste- hakemuksessa kiinnittänyt huomioita teon motiiviin. Kyseessä oli törkeä pahoinpitely, jossa oli käytetty asetta. Asianomistajan vaatimuksen mu- kaan ampumalla tehtyä pahoinpitelyä oli pidettävä törkeänä muun muas- sa sen vuoksi, että teon motiivi oli ollut rasis- tinen.

Rikostapahtumaan liittyvät rasis- tiset herjaukset ovat joissakin tapa- uksissa tulleet huomioiduksi kunnianloukkauksena, mikä tuli esiin jo rikosilmoitusten tarkastelussa – usean pahoinpitelyn tai muun vakavamman rikoksen yhteyteen on kirjattu kunnianloukkaus. Näissä tapauksissa kun- nianloukkaus on kirjattu rikosnimikkeeksi siis jo esitutkinnassa eikä sitä ole enää syyteharkinnassa poistettu tai lisätty. Koska kunnianloukkaus on asianomistajarikos, näin on voitu tehdä vain siinä tapauksessa, että asi- anomistaja on jo poliisin esitutkinnassa kertonut vaatineensa rangaistusta kunnianloukkauksesta. Taulukossa 8 on esimerkkinä kuvauksia sellaisista rasis- tisia herjauksia sisältäneistä rikostilanteista, joissa yhdeksi rikosnimik- keeksi esimerkiksi pahoinpitelyn ohella on kirjattu kunnianloukkaus.

### **Taulukko 8** Rikosepäilyyn liittyvät rasis- tiset piirteet kunnianloukkauk- sena

<b>Tilanteen kuvaus</b>	<b>Esitutkinnassa kirjatut rikosnimikkeet ja syyteharkinnan ratkaisu</b>
Naapuri on häiriköinyt ulkomaalais- taustaista perhettä ja huudellut rasis- tisia huutoja	Törkeä kotirauhan rikkominen ja kunnian- loukkaus -> Syyte molemmista
Syrjintäepäily, jossa ravintolan työntekijä herjannut ulkomaalaistaustaista asiakasta rasis- tisesti ja pahoinpidellyt lievästi	Lievä pahoinpitely, syrjintä ja kunnianlouk- kaus -> Syyte vain lievästä pahoinpitelystä ja kunnianloukkauksesta. Syrjinnästä ei näy- tttä.
Asiakas häiriköinyt liikkeessä ja herjan- nut myyjää rasis- tisesti	Pahoinpitely, kunnianloukkaus ja vahingon- teko -> Syytetty vain kunnianloukkauksesta
Asiakas häiriköinyt ravintolassa ja uhkail- lut sen työntekijää	Laiton uhkaus ja kunnianloukkaus -> Syyte molemmista
Naapuri uhkailut ja nimitellyt ulkoma- laistaustaista henkilöä	Laiton uhkaus ja kunnianloukkaus -> Syyte molemmista

Syyttäjän haastehakemuksessa kunnianloukkauksen teonkuvauksia on kuvattu esimerkiksi seuraavilla tavoilla: Vastaja on halventanut asianomistajan/asianomistajien kunniaa *"nimittelemällä tätä rasistisilla ilmauksilla"* / *"nimittelemällä tätä huoraksi ja ryssäksi"* / *"nimittelemällä tätä hulluksi venäläiseksi huoraksi"* / *"kutsumalla näitä neekereiksi"* / *"nimittelemällä tätä häväisevällä ilmauksella"* / *"nimittelemällä heitä loukkaavin ilmaisin"*. Osaan haastehakemuksia on siis kirjattu täsmälleen loukkauksessa käytetyt sanat, osassa tapauksia loukkaus on määritelty nimenomaan rasistiseksi ja osassa ylipäättään loukkaavaksi.

Taulukossa 8 kuvatut kunnianloukkauksen sisältävät rikostilanteet voisi tulkita myös niin, että kyseessä on ollut esimerkiksi rasistisesta motiivista tehty pahoinpitely tai laiton uhkaus. Toisaalta se, että kunnianloukkaus on merkitty yhdeksi rikosnimikkeeksi, ei pitäisi olla esteenä sille, että syyttäjä vaatisi rangaistuksen koventamista rasistisen motiivin perusteella. Myös kunnianloukkaus on voitu tehdä rasistisesta motiivista ja siitä annettua rangaistusta voidaan rasistisen motiivin perusteella koventaa (Illman 2007, 15).

### 8.3 Rasistisen motiivin tunnistaminen

Haastattelemistani viidestä syyttäjistä vain yksi muisti vaatineensa rangaistuksen koventamista rasistisen motiivin perusteella vuoden 2003 lakiuudistuksen jälkeen. Yksi haastateltavista kertoi, ettei ollut tutustunut hallituksen esitykseen uudesta koventamisperusteesta, sillä hän on erikoistunut aivan muunlaisten rikosjuttujen käsittelyyn. Esimerkiksi rasistisesta motiivista tehdyistä pahoinpitelyistä oli syyttäjillä vähän kokemusta. Rasististen pahoinpitelyjuttujen sijaan syrjintätapauksia oli sattunut haastateltavien kohdalle vähän useammin. Osassa syyttäjien haastatteluita kävi ilmi se, että näytön rasistisesta motiivista pitää olla vahva, jotta rangaistuksen koventamista voitaisiin tuomioistuimessa vaatia.

*"Mut et että mä menisin niin kun ääneen väittämään kärjäsälissa että et joku teko on rasistinen niin kyllä siitä täytyy sitten jotain niin kun ihan selkeetä näyttöö olla"* (Syyttäjä 1)

Kuten poliiseille, myös syyttäjille tilanteessa lausutut herjaukset ovat tärkeä näyttö rasistisesta motiivista. Jos rasistista motiivia ei ilmaista sanoin, on motiivin todistaminen vaikeampaa. Toisaalta edes rasistisia herjauksia ei aina voida pitää merkinä rasistisesta motiivista, sillä niiden lausumisen voidaan joskus katsoa liittyvän enemmän kyseiseen tilanteeseen kuin juuri kyseisen henkilön etniseen taustaan. Erään syyttäjän mukaan rasistiset herjaukset usein:

*"-- liittyy näihin tappeluihin, että niissähan nyt haukutaan homoiks ja ja kaikeks mikä nyt siihen sopii siihen tilanteeseen"* (syyttäjä 3)

Erään syyttäjän mukaan kaikkia etniseen alkuperään viittaavia herjauksia ei voida tulkita merkiksi rasistisesta motiivista vaan pikemminkin kunnianloukkauksesta. Yksi syyttäjistä taas kertoi vaatineensa rangaistuksen koventamista juuri kunnianloukkaustapauksissa, joissa oli herjattu rasistisesti. Itse motiivin osoittaminen näyttää kuitenkin olevan vaikeampaa kuin tilanteessa lausuttujen sanojen.

Jos rikokselle näyttää olevan muitakin syitä, voi rasistinen motiivi jäädä jutussa taka-alalle. Tässä tulee esiin myös kysymys siitä, täytyykö rasistisen motiivin olla teon ainoa syy, jotta rangaistuksen koventamista voitaisiin vaatia.

*”Kyllä tietysti että kyllä sitä aina vaatii voi – Mutta tota et jos siinä on joku edellä käypä riita tai joka niin kun selittää sitä käyttäytymistä niin silloin tietysti se rasismiosuus siit niin kun jää pikkusen vähemmäks.” (Syyttäjä 1)*

*”Mutta se että miten se sitten löytyy se syy-yhteys sitten siihen teokoon niin se voi olla aika vaikee osoittaa. Että onko se sitten se humalatila vai onko se rasistinen ajattelutapa, kumpi on voimakkaampi motiivi sillä teko-hetkellä niin niin sitä on aika vaikee.” (Syyttäjä 4)*

Toisin kuin poliisit, syyttäjät eivät samalla tavalla pidä epäillyn aikaisempaa rikollisuutta merkkinä rasistisesta motiivista. Rikosoikeusjärjestelmässä kaikki jutut tulee harkita tapauskohtaisesti. Rikoksesta epäillyn tausta siinä mielessä, että hän kuuluu johonkin rasistista ideologiaa kantavaan ryhmään, on sen sijaan syyttäjien haastatteluiden perusteella yksi selkeimmistä rasistisen motiivin merkeistä. Tietyn ryhmän jäsenyyden lisäksi henkilön ulkoinen olemus voi antaa vinkejä rasistisesta ideologiasta. Osalle syyttäjistä olikin jäänyt mieleen rasistisena rikoksena jokin tapaus, jossa skinhead-ryhmä oli pahoinpidellyt ulkomaalaistaustaisen henkilön tai porukan.

Syyttäjillä oli erilaisia mielipiteitä siitä, tulevatko rikoksen mahdolliset rasistiset piirteet tarpeeksi hyvin esille poliisin toimittamassa esitutkimamateriaalissa. Osalle syyttäjistä nykyinen tutkinnan tarkkuus oli riittävä. Osa syyttäjistä taas oli sitä mieltä, että esitutkinnassa jutun rasistiset piirteet pitäisi ottaa selkeämmin esille, jotta motiivin huomioimista rangaistuksen ankaroitamisessa voitaisiin vaatia.

*”Syyttäjä kun on ainoastaan sen poliisilta saamansa kirjallisen aineiston varassa, niin syyttäjä ei välttämättä tuu tietoseks kaikista niistä olosuhteista, jotka siihen juttuun liittyy” (Syyttäjä 5)*

## 8.4 Haastehakemukset seurattavissa jutuissa

Viranomaisten haastattelujen avulla seuraamistani kuudesta jutusta syyttäjä oli nostanut syytteen neljässä tapauksessa. Kahden isomman seurueen välisen joukkotappelun (juttu 1) osalta syyttäjä on nostanut syytteen

kaikkia neljää pahoinpitelystä epäiltyä henkilöä vastaan. Asiaa käsitelleen syyttäjän mukaan tapauksessa ei voi sanoa olleen rasistisia piirteitä. Kyse on ollut kahden jengin välisestä tappelusta, jossa seurueiden taustoilla ei sinänsä ollut merkitystä. Vaikka tilanteessa lausuttiin yhden asianosaisen mukaan rasistisia herjauksia, ovat ne tässä tapauksessa syyttäjän mukaan samaa sarjaa kuin tilanteissa, joissa valtaväestökin nimittelee toisiaan.

Kuten poliisikin, pitää syyttäjä tällaisten joukkotappeluiden tapahtumien kulun selvittämistä vaikeana. Erityisen vaikeaa on arvioida, kuka on tehnyt mitään ja onko pahoinpitelyihin syyllistytty yksin vai yhteistuumin. Syyttäjän mukaan jutun istunnossa jäi epäselväksi, mistä tappelu sai lopulta alkunsa, kumpi seurue ärsytti ensin toista.

Pahoinpitelyjutussa (juttu 3), jossa etnisen vähemmistön edustajaa jahdattiin ja herjattiin, syyte on nostettu niin ikään niistä rikoksista, jotka esitutkimateriaaliin on kirjattu. Valtaväestön edustajaa on syytetty pahoinpitelyn yrityksestä ja vähemmistön edustajaa pahoinpitelystä. Rasistisiin herjauksiin ei sinänsä tapauksessa ole kiinnitetty huomioita, sillä vähemmistön edustaja ei poliisin esitutkinnassa kertonut vaativansa rangaistusta esimerkiksi kunnianloukkauksesta. Vaikka asianomistaja ja todistaja kertoivat rasistisista herjauksista poliisille esitutkinnassa, ei syyttäjän muistin mukaan enää tuomioistuimessa viitattu teon rasistisuuteen.

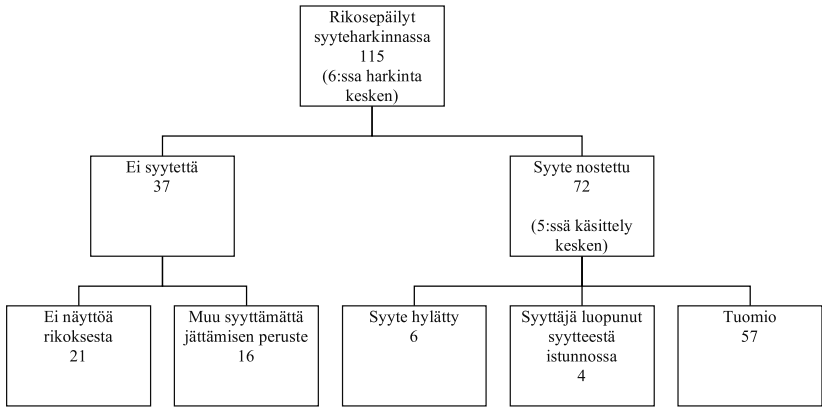
Toisessa provokaatiotapauksessa (juttu 2) syyttäjä oli myös nostanut syytteen kaikkia esitutkinnassa rikoksesta epäiltyjä henkilöitä vastaan. Tässä jutussa syyttäjä oli arvioinut valtaväestön edustajan menettelyn pahoinpitelyksi, kun esitutkinnassa se oli kirjattu lievänä pahoinpitelynä. Tapausta käsitelleen syyttäjän mukaan kyseessä näyttää olleen teonkuvauksen mukaan lievä pahoinpitely. Koska hän on arvioinut menettelyn tästä huolimatta pahoinpitelyksi, on hän saattanut *”jollain tavalla ottaa huomioon tämän motiivin, mikä hänellä on ollut siihen”*. Jos vähemmistön edustaja ei olisi provosoitunut herjauksista ja tilanne olisi jäänyt sanailuun, olisi koventamisperusteen käyttöä voinut harkita. Nyt tässä tapauksessa provokaatiosta tehty pahoinpitely ikään kuin *”söi sen koventamisperusteen niin, ettei se tullut koskaan ajankohtaiseksi”*.

Neljännessä seuraamassani ja syyteharkintaan edenneessä tapauksessa oli kyse yhtäkkisestä kadulla tapahtuneesta vähemmistöön kuuluvan naisen pahoinpitelystä (juttu 4). Tapausta oli käsitelty kaksi eri syyttäjää, joista toinen oli laatinut haastehakemuksen ja toinen ollut syyttäjänä istunnossa. Haastattelin heitä molempia, eikä kumpikaan muistanut tapausta kunnolla. Tapauksessa epäiltyä syytettiin pahoinpitelystä eikä haastehakemuksessa ollut viittausta teon rasistisiin piirteisiin. Istunnossa olleen syyttäjän mukaan istunnossa tuli esiin se, kuinka yhtäkkinen pahoinpitely oli ollut, mutta tapahtuman syitä ei siellä varsinaisesti käsitelty. Hän ei enää muistanut, onko todistaja kertonut istunnossa kuulleen epäillyn huutavan rasistisia herjauksia ennen rikostapahtumaa.



## 9 TUOMIOISTUIMEN RATKAISUT

Tuomioistuimessa oli käsitelty yhteensä 50 vastaajaan kohdistettua yhtä tai useampaa rikossyytettä 27 eri rikosjutusta. Kuviossa 2 on havainnollistettu rikosepäilyjen etenemistä syyttäjältä tuomioistuimeen. Kuvion kokonaisluvussa on mukana kaikki syyteharkinnassa olleet rikosepäilyt. Syyteharkinta oli tutkimusaineistoa kerätessä kesken kuuden rikosepäilyn kohdalla. Tämän lisäksi tuomioistuimen käsittely oli kesken viiden rikosepäilyn kohdalla.



**Kuvio 2** Rikosepäilyjen eteneminen syyteharkinnasta tuomioistuimeen

Aineistoon kuuluvien juttujen käsittelyaika käräjäoikeudessa oli keskimäärin viisi kuukautta. Lyhimmillään juttu käsiteltiin vajaassa kahdessa kuukaudessa. Tässä tapauksessa kyse oli pahoinpitelystä. Eniten aikaa vienyt tapaus oli syrjäntäjuttu, jonka käsittely kesti vuoden. Tilastojen mukaan juttujen keskimääräiset käsittelyajat vaihtelevat paljon rikosnimikkeittäin. Esimerkiksi keskimääräinen pahoinpitelyiden käsittelyaika käräjäoikeudessa vuonna 2006 oli 3,8 kuukautta ja lievien pahoinpitelyiden 3,4 kuukautta. Jutun käsittelyaika lasketaan sen saapumispäivästä päätöspäivään. Keskimääräisiin käsittelyaikoihin vaikuttavat kunkin rikoksen vaikeusaste sekä määrättyjen lykkäysten pituudet ja lukumäärät. (Tilastokeskus 2008, 372–373, 395). Tutkimuksen aineistoon kuuluvien pahoinpitelyjuttujen käsittely vei keskimääräistä pidemmän aikaa, 4,8 kuukautta. Muista rikosnimikkeistä kuin pahoinpitelystä annettujen tuo-

mioiden osuus on niin pieni, että vastaavien keskiarvojen laskeminen ei ole mielekästä.

Rasistisia piirteitä sisältävien rikosten rangaistusten määrien vertaaminen rangaistuskäytäntöä kuvaaviin tilastoihin ei ole kovin yksinkertaista. Jos yksi vastaaja on tuomittu useammasta rikoksesta, annetaan kyseessä olleista rikoksista yhteinen sakko- tai vankeusrangaistus. Rangaistuksen määrästä ei siis voida erottaa sitä, mikä on ollut esimerkiksi pahoinpitelyn osuus rangaistuksesta. Lisäksi vastaajien aikaisempi rikollisuus sekä muut asiaan samalla kertaa yhdistetyt rikosjutut voivat vaikuttaa rangaistuksen määrään ja heikentää rangaistusten määrien täsmällistä vertailua. Edellä olevista syistä johtuen rangaistuskäytäntöjen tilastointia ja seuranta tehdäänkin kolmesta eri näkökulmasta, joilla Lappi-Seppälän ja Niemen (2007) mukaan kullakin on omat etunsa ja puutteensa. Esimerkiksi yksi rikos -tilastoon otetaan mukaan vain tapaukset, joissa tuomitavana on ollut vain yksi rikos. Yhtenäisrangaistusta kuvaavaan tilastoon otetaan mukaan myös tuomiot, joihin sisältyy useampi rikos ja tilastoitavaksi rikokseksi valitaan tuomion törkein teko. (Emt., 333.)

Rangaistuskäytäntöä kuvaavien tilastojen mukaan yli 80 prosenttia kaikista pahoinpitelyrikoksista tuomitaan tavallisesta pahoinpitelystä koskevan säännöksen nojalla. Pahoinpitelyyn syyllistyneistä kaksi kolmasosaa tuomitaan sakkorangaistukseen, joka on keskimäärin 40 päiväsakkoa. Vankeusrangaistus pahoinpitelystä on keskimäärin 2–4 kuukautta. (Emt., 336.) Rasistisia piirteitä sisältävistä jutuista tuomioistuimessa on tähän mennessä tuomittu 29 henkilöä, joiden ainoana tai vakavimpana rikoksena on ollut pahoinpitely. Näistä vastaajista reilu kaksi kolmasosaa (21/29) tuomittiin keskimäärin 40 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Ehdolliseen tai ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittiin kahdeksan henkilöä.

Vertailun mukaan näyttää siltä, että rasistisia piirteitä sisältävien pahoinpitelyiden tuomiot vastaavat yleistä rangaistuskäytäntöä. Vertailussa tilastoihin pitää kuitenkin ottaa huomioon, että osa rasistisia piirteitä sisältävistä pahoinpitelyistä on liittynyt tilanteisiin, joissa pahoinpitelyyn on syyllistytty rasistisen provokaation seurauksena. Tällaista tapausta ei voi kuitenkaan pitää yhtäläisenä tilastoyksikkönä rasistisista syistä tehtyjen pahoinpitelyiden kanssa. Mielekkäintä on ainakin pienen aineiston osalta tarkastella rangaistuksia niin, että rikostilanne otetaan huomioon. Seuraavassa kuvaankin rikoksista annettuja tuomioita tarkemmin asiakirjojen ja haastatteluiden perusteella.

Kuten syyttäjien haastehakemuksissa, on myös muutamassa tuomioistuimen asiakirjassa viitattu teon rasistisiin piirteisiin. Esimerkiksi erään kunnianloukkauksen syyksilukemisen perusteluissa teon on mainittu olevan rasistinen ja myös ”objektiivisesti arvioiden” loukkaava. Tuomioiden perusteluiden ja tuomiolauselmien mukaan rangaistusta ei kuitenkaan ole yhdessäkään jutussa kovennettu rasistisen motiivin perusteella. Tämä ei

ole yllättävää, sillä vuonna 2006 rasistista motiivia sovellettiin rangaistuksen mittaamisessa ankaroitavana tekijänä koko maassa vain 14 kertaa. (Tilastokeskus 2008, 252).

Vaikka syyttäjät eivät ole haastehakemuksissa vaatineet rangaistuksen koventamista rasististen motiivien perusteella, olisi vaatimus periaatteessa voitu esittää vasta jutun pääkäsittelyssä. Lain mukaan syyttäjän on mahdollista täydentää syytettä vetoamalla uusiin oikeustositseikkoihin niin, että teonkuvaus muuttuu jossakin rikosoikeudellisessa merkityksessä, muuttamatta kuitenkaan itse tekoa toteutukseltaan tai seurauksiltaan muunlaiseksi toiminnaksi (Virolainen 2007, 426–427). Näin ei ainakaan asiakirjojen, eli tuomioiden perusteluiden ja istuntojen pöytäkirjojen perusteella, ole tehty.

Edellisessä luvussa esillä olleen aineiston ainoassa törkeässä pahoinpitelyjutussa, jossa asianomistaja itse viittasi teon rasistiseen motiiviin rangaistusvaatimuksessaan, ei tuomioistuimen mukaan rasistinen motiivi tullut näytetyksi. Tuomion perusteluissa todetaan, että rasististen solvausten huutamisesta oli ristiriitaisia kertomuksia. Edelleen perusteluissa todetaan, että vaikka rikoksesta epäillyt olisivat huudelleet rasistisia solvauksia, pitää käräjäoikeus teon motiivina rasistisen motiivin sijaan ennemminkin täysin spontaanisti alkanutta välikohtausta, jonka osapuolet olisivat voineet olla ketä tahansa etnisestä taustasta riippumatta.

Tarkemmin seurattavista rikosepäilyistä käsiteltiin tuomioistuimessa neljää pahoinpitelyjuttua. Näistä kahdesta olen keskustellut tuomarin ja yhdestä lautamiehen kanssa. Kahden seurueen välisessä joukkotappelussa (juttu 1) syytettynä oli neljä vastaajaa. Kaikki pahoinpitelyrikoksesta syytetyt myös tuomittiin sakkorangaistuksiin ja osa heistä erisuuruisiin vahingonkorvauksiin. Jutun käsittelyssä ei tuomarin mukaan tullut esiin mitään erikoista ja vastaajat pääosin myönsivät omat tekonsa. Vaikka esitutkinnaassa yksi ulkomaalaistaustaisen seurueen jäsenistä oli kertonut valtaväestön edustajien nimitelleen heitä rasistisesti, ei tuomarin mukaan herjauksista mainittu enää jutun istunnossa. Kukaan haastattelemistani, asiaa käsitelleistä virkamiehistä ei siis ole pitänyt tämän joukkotappelon syynä rasismia. Kyse on haastateltavien mukaan ollut eri jengien välisestä kohtaamisesta, jossa osapuolien etnisellä taustalla ei ole ollut tilanteessa merkitystä. Kuten jutun tuomari asian ilmaisee, tämäntyyllisissä jutuissa *”se nyt on vaan sattumaa et se sattuu olemaan suomalaisjengi mikä siellä oli vastapuolena ja sama pätee toistekin päin tietenkin”*.

Vähemmistöön kuuluvan henkilön jahtaustilanteessa (juttu 3) syytettynä oli pahoinpitelyn yrityksestä rasistisia herjauksia huudellut valtaväestön edustaja. Etnisen vähemmistön edustajaa syytettiin pahoinpitelystä, jonka hän itse kertoi tehneensä hätävarjelusta. Valtaväestön edustaja tuomittiin pahoinpitelyn yrityksestä 25 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Vähemmistön edustajaan kohdistettu pahoinpitelysyyte sen sijaan hylättiin, sillä teko katsottiin hätävarjeluna sallituksi. Käräjäoikeus

piti perusteluissaan vähemmistön edustajaan kohdistettua takaa-ajotilannetta ja pahoinpitelyn yritystä niin uhkaavana, että lyönti on ollut hyökkäyksen torjumiseksi tarpeen.

Juttua käsitellen tuomarin mukaan ulkomaalaistaustainen asianosainen toi istunnossa selvästi esiin, että takaa-ajotilanne ja pahoinpitelyn yritys johtuivat hänen etnisestä taustastaan. Tuomarin mukaan myös objektiivisesti arvioiden tilanne vaikutti uhkaavalta ja sen syynä voitiin pitää toisen asianosaisen etnistä taustaa. Vaikka syyttäjä ei vaatinut rangaistuksen koventamista rasistisen motiivin perusteella, olisi tuomari itse periaatteessa voinut viran puolesta soveltaa lakipykälää. Toisaalta kyse oli vain pahoinpitelyn yrityksestä, josta annettavaan rangaistukseen ei koventaminen olisi ehkä paljon vaikuttanut. Tässä tapauksessa juttu on näyttäytynyt rasistisena poliisin ja tuomarin silmin, kun taas syyttäjä ei ole teon rasistisuuteen kiinnittänyt huomioita.

Toisessa provokaatiojutussa (juttu 2) puolestaan hylättiin valtaväestön edustajaan kohdistettu pahoinpitelysyyte. Valtaväestön edustajan rasistisesta nimittelystä ja lyömisestä provosoitunut vähemmistön edustaja sen sijaan tuomittiin pahoinpitelystä ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Haastattelin asian käsittelyssä mukana ollutta lautamiestä. Vaikka hän ei enää kovin hyvin muistanut tapausta, muisteli hän kuitenkin, ettei jutun istunnossa olisi enää viitattu rasismiin. Tämän pahoinpitelytilanteen alkutilanne on näyttäytynyt rasistisena poliisille ja jossain määrin syytäjälle, kun taas tuomioistuimessa rasistiset piirteet eivät lautamiehen haastattelun perusteella tulleet enää esille.

Ulkomaalaistaustaisen naisen yhtäkkisessä pahoinpitelyssä (juttu 4) vastaaja tuomittiin 60 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Lisäksi hänet määrättiin maksamaan asianomistajalle korvauksia kivun ja säryn sekä henkisten kärsimysten perusteella. Jutun esitutkinnassa tapausten todistaja oli kertonut rikoksesta epäillyn huutaneen rasistisia herjauksia ennen pahoinpitelytilannetta. Tuomion perusteluissa ei kuitenkaan ole mainintaa siitä, onko todistaja näistä asioista kertonut oikeudessa vai ei.

Tuomioistuimessa oli käsitelty kahta aineistoon kuuluvaan syrjintäjuttua, joista toinen oli johtanut tuomioon. Tässä tapauksessa syrjintärikkoksesta tuomittu ravintolan työntekijä sai rangaistukseksi 35 päiväsakkoa sekä maksattavaksi kahdelle asianomistajalle korvauksia henkisestä kärsimyksestä. Syrjintätapauksista on usein vaikea esittää riittävää näyttöä, varsinkaan jos tapaukselle ei ole ulkopuolisia todistajia. Tässäkin tapauksessa oli kyse eräänlaisesta sana sanaa- vastaan tilanteesta. Syyksilukeminen perustui siihen, että tuomioistuin piti kahden asianomistajan kertomusta syrjintätilanteesta uskottavampana kuin vastaajan kertomusta siksi, että vastaaja ei enää oikeudessa kertonut muistavansa koko tilannetta, vaikka kielsikin syytteen.

## 10 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Suomessa poliisin tietoon tulleen rasistisen rikollisuuden määrästä ja piirteistä on tehty selvityksiä vuodesta 1997 lähtien. Näiden selvitysten mukaan rasistisen rikollisuuden määrä on ollut kasvussa. Rikoksen rasistinen motiivi on huomioitu Suomen rikoslaissa rangaistuksen koven-tamisperusteena vuodesta 2004 lähtien (rikoslain 6 luvun 5 §:n 4-koh-ta). Lakia valmisteltaessa katsottiin, että rasistisia rikoksia voidaan pitää keskimääräistä moitittavampana, sillä ne kohdistuvat suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin (HE 44/2002).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten rasistisia piir-teitä sisältävät rikosepäilyt etenevät rikosprosessissa esitutkinnasta syyte-harkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn. Toisena tarkoituksena oli selvittää, miten viranomaiset huomioivat teon rasistiset piirteet ja mahdollisen ras-istisen motiivin rikosprosessin eri vaiheissa. Tutkimuksen kohteena oli vuonna 2006 Helsingin kihlakunnassa kirjatut 107 rikosilmoitusta, joihin liittyi rasistisia piirteitä. Aineisto on muodostettu poimimalla poliisiasian tietojärjestelmästä sellaiset rikosilmoitukset, jotka poliisi on luokitellut rasismijutuksi tai jotka on voitu luokitella rasistisiksi. Rikosilmoitusten ja esitutkimateriaalin lisäksi tutkimuksen aineistona olivat syyttäjien haastehakemukset ja syyttämättäjättämispäätökset sekä tuomioistuimen asiakirjat.

Rikosilmoitusten sisältämistä rikosnimikkeistä suurin osa oli lieviä ja tavallisia pahoinpitelyitä. Muita yleisiä rikosnimikkeitä olivat kunnian-loukkaus, laiton uhkaus ja vahingonteko. Suuressa osassa pahoinpitelyti-lanteita rikokset olivat yhtäkkisiä, vailla aikaisempaa kontaktia rikoksesta epäillyn ja uhrin välillä. Rikosilmoituksia oli tehty myös tilanteista, joissa esimerkiksi kunniaa oli loukattu tai uhkailtu ilman että oli käytetty fyy-sistä väkivaltaa. Tyypillisiä rikostilanteita olivat myös esimerkiksi kah-den tai useamman henkilön väliset tappelut, joissa rikoksiin syyllistyttiin puolin ja toisin.

Vaikka juttujen etenemistä olisi ollut mahdollista seurata pelkkien asiakirjojen avulla, perehdyin tarkemmin muutamaan yksittäiseen juttuun ja haastattelin niihin liittyen asiaa käsitelleitä poliiseja ja oikeusviran-omaisia. Virkamiesten haastattelut valaisivat paremmin sitä, mistä syistä jutut etenevät rikosprosessissa eri suuntiin ja miten teon rasistinen motiivi tunnistetaan. Haastatteluja ei ollut tämän tutkimuksen puitteissa kuiten-kaan mahdollista tehdä niin paljon, että niiden pohjalta voisi tehdä yleis-tyksiä ja johtopäätöksiä koko Helsingin kihlakunnan poliisien, syyttäjien ja tuomareiden suhtautumisesta rasistisiin rikoksiin. Haastattelut lähinnä tukevat niitä johtopäätöksiä, joita asiakirjojen perusteella voi tehdä.

Poliisin tietoon tulleista 192 päärikosepäilystä vähän vajaa puolet (46 %) oli lähetetty syyttäjälle syyteharkintaan. Rikosepäilyt eivät ol-leet edenneet poliisilta syyttäjälle yleisimmin sen vuoksi, että rikoksesta

epäillyt tekijät olivat jääneet tuntemattomiksi, asianomistajalla ei ollut asiassa vaatimuksia tai hän oli myöhemmin perunut vaatimuksensa. Jos kyseessä on asianomistajarikos, kuten lievä pahoinpitely tai kunnianloukkaus, voidaan esitutkinta suorittaa ja rikos lähettää syyteharkintaan pääsääntöisesti vain, jos asianomistaja niin haluaa. Tyypillisiä tapauksia, joissa asianomistaja ei halunnut juttua vietävän eteenpäin olivat esimerkiksi tappelutilanteet, joissa rikoksiin oli syyllistytty puolin ja toisin.

Aineiston pieni koko asettaa rajoituksia sille, minkä verran rikosepäilyjen tutkinnan tilannetta tai eri rikoksista annettuja rangaistuksia voi verrata kaikkia rikoksia koskeviin tilastoihin. Ainoastaan pahoinpitelyrikkoksia ja kunnianloukkauksia on aineistossa sen verran paljon, että vertailu tilastoihin on mielekkäämpää. Rasistisia piirteitä sisältävistä kunnianloukkauksista oli saatu esitutkinnassa selvitettyä suurempi osa kuin kunnianloukkauksista yleensä Helsingissä ja koko maassa.

Pahoinpitelyrikosten osalta selvitysprosentit olivat pienemmät: aineistoon kuuluvista pahoinpitelyistä oli selvitetty 64 % ja lievistä pahoinpitelyistä 42 % kun vastaavat selvitysasteet koko maassa vuonna 2006 olivat 81 % ja 73 %. Ero Helsinkiä koskeviin selvitysasteisiin ei kuitenkaan ollut yhtä suuri. Helsingissä pahoinpitelyiden selvitysaste vuonna 2006 oli 71 % ja lievien pahoinpitelyiden 62 %. Alhaisempiin selvitysprosentteihin voi yhtenä syynä olla se, että rasistisia piirteitä sisältävissä pahoinpitelyissä tekijät ovat useammin tuntemattomia kuin muista syistä tehdyissä pahoinpitelyissä, jolloin rikoksen selvittäminen on huomattavasti vaikeampaa. Rasistisia piirteitä sisältävien lievien pahoinpitelyiden kohdalla taas pieni selvitysaste johtui suureksi osaksi siitä, ettei asianomistaja halunnut jutun tutkintaa jatkettavan. Tämän tutkimuksen perusteella ei voi sanoa, mistä muista syistä erot selvitysprosenttien välillä voisivat johtua.

Reilut kaksi kolmasosaa syyteharkintaan lähetettyjen juttujen epäilyistä sai syytteen ainakin yhdestä rikoksesta. Yleisin syy sille, miksi syyttäjä ei ole nostanut asiassa syytettä asiassa oli sama kuin tilastojen mukaan syyttämättäjättämispäätöksissä yleensä; näyttöä ei ollut riittävästi. Rasistisia piirteitä sisältävistä pahoinpitelyistä annetut rangaistukset vastasivat yleistä rangaistuskäytäntöä. Kaksi kolmasosaa pahoinpitelystä syytetyistä tuomittiin sakkorangaistukseen, joka oli keskimäärin 40 päiväsakon suuruinen. Muita rikosnimikkeitä oli tuomioistuimen käsittelyssä niin vähän, että luotettavaa vertailua tilastoihin ei voi tehdä.

Tulosten perusteella voi sanoa, että rasistisia piirteitä sisältävät rikosepäilyt etenevät ”tavallisina” rikoksina rikosprosessissa yhtä hyvin kuin muistakin syistä tehdyt rikokset. Ongelmat rasistisia piirteitä sisältävien rikosepäilyjen etenemisessä liittyvät rasistisen motiivin tunnistamiseen, tutkimiseen ja huomioimiseen rangaistusta ankaroitavana tekijänä. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma vain Suomessa: myös ulkomaisissa aiheita koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että juuri vihamotiivin tunnistaminen

ja todistaminen on vaikeaa (Bell 2002; Burney & Rose 2002). Esimerkiksi Iso-Britanniassa rikos voidaan lain mukaan määritellä rasistiseksi, jos epäilty on esittänyt rikoksen teon yhteydessä uhrin etniseen taustaan perustuvaa vihamielisyyttä tai teolla voidaan osoittaa olleen rasistinen motiivi. Maassa tehdyn tutkimuksen mukaan vain harvoissa tuomioistuimeen edenneissä rasistisissa rikoksissa on kuitenkin ollut kyse juuri rasistisesta motiivista. (Burney ja Rose 2002.)

Suurin osa rasistisia piirteitä sisältävistä rikosepäilyistä on sellaisia rikoksia, joiden motiiveja ei ole tavallisesti esitutkinnassa tarvinnut selvittää, toisin kuin esimerkiksi henkirikoksissa. Teon motiivin selvittäminen on usein vaikeampaa kuin itse rikoksen. Kuten aikaisemmassakin tutkimuksessa on tullut esiin, rikoksesta epäilty harvoin itse myöntää teon rasistisen motiivin (Burney & Rose 2002). Tämän tutkimuksen perusteella voi päätellä, ettei rasistisen motiivin selvittämiseksi esitutkinnassa ole mitään systemaattista tapaa. Joissakin tapauksissa rikoksen rasistiset piirteet tulivat rikosilmoituksessa tai poliisin esitutkimateriaalissa esille niin, että todistajan tai asianomistajan kertomukseen oli kirjattu sanasta sanaan, mitä rasistisia herjauksia tilanteessa oli sanottu. Jos tämä tuli esiin vain asianomistajan itsensä kertomana eikä hän vaatinut rangaistusta esimerkiksi kunnianloukkauksesta, ei herjauksille näytetty etsittävän esitutkinnassa erikseen todistajia.

Sanottujen herjausten kirjaaminen kuulustelumateriaaliin lieneekin ainoa tapa, jolla syyttäjä saa tietää rikosepäilyn rasistisista piirteistä. Vaikka poliisi olisi luokitellut tapauksen rasismijutuksi, ei luokitus näy syyttäjälle lähetettävässä materiaalissa. Luokitusta käytetään vain rikosten tilastoinnissa. Esitutkimateriaalin lisäksi myös osassa syyttäjien haastehakemuksissa teon rasistisista piirteistä mainittiin. Esimerkiksi kunnianloukkauksen teonkuvauksessa saatettiin kertoa tarkalleen, mitä rasistisia sanoja tilanteessa oli käytetty. Joissakin tapauksissa taas herjaus oli syyttäjän haastehakemuksessa määritelty yleisesti rasistiseksi ja joissakin toisissa taas ylipäätään loukkaavaksi. Tieto rikosepäilyyn liittyvistä rasistisista piirteistä näyttää välittyvän rikosprosessissa viranomaiselta toiselle sattumanvaraisesti.

Vaikka osassa tapauksia teon rasistiset piirteet tulivat selvästi poliisin toimittamassa esitutkimateriaalissa esille, eivät syyttäjät vaatineet rangaistuksen koventamista rasistisen motiivin perusteella yhdessäkään aineistoon kuuluvassa jutussa. Tuomioistuimien ei myöskään ole oma-aloitteisesti ottanut esille teon rasistista motiivia istunnossa ja huomioinut sitä rangaistuksen mittaamisessa. Toisaalta haastattelemani tuomarin mukaan tämä ei olisi ”hyvää prosessia”, vaan olisi parempi, jos vaatimuksen esittäisi syyttäjä.

Osa rasistisia piirteitä sisältävistä rikostilanteista oli sellaisia, joissa asianomistajaa oli herjattu tai uhkailtu ilman fyysistä väkivaltaa. Tyypillistä oli myös se, että herjauksia oli sanottu esimerkiksi pahoinpitelyn tai

joukkotappelon yhteydessä. Jos asianomistaja on näissä tilanteissa vaatinut, on rikosilmoitukseen kirjattu rikosnimikkeeksi kunnianloukkaus. Tällä tavalla rasistiset herjaukset ovat tyypillisesti tulleet huomioduksi myös myöhemmin rikosprosessissa – jos poliisi on kirjannut yhdeksi rikosnimikkeeksi kunnianloukkauksen, on myös syyttäjä nostanut syytteen kyseisestä rikoksesta ja tuomioistuin syytteen vahvistanut. Jos rikostilanteeseen liittyvät rasistiset herjaukset huomiodaan vain kunnianloukkauksena (tai ei huomioda ollenkaan) eikä rasistisen motiivin osuutta asiaan harkita, menettää rikoslaissa oleva rasistisen motiivin koventamisperuste merkitystään. Lain tarkoitus erityisestä suojasta vähemmistöryhmiä kohtaan ei toteudu.

Poliisien ja oikeusviranomaisten haastatteluissa tuli esiin samoja, aikaisemmissa tutkimuksissa havaittuja seikkoja, joihin rasistisen motiivin tunnistamisessa tukeudutaan (Bell 2002; McPhail & Jenness 2005). Nämä seikat ikään kuin rajaavat niitä tilanteita, joissa juuri rasistisen motiivin voisi ajatella olevan kyseessä. Samoista syistä johtuen myös syytekyynnys rasistisen motiivin suhteen näyttää olevan hyvin korkealla. Jos teolla on ollut rasismin lisäksi jokin muu syy, kuten tapausta edeltävä riita, voivat rikoksen rasistiset piirteet peittyä sen alle. Esitutkinnassa tulee usein esille muitakin mahdollisia syitä rikokselle, etenkin rikoksesta epäillyn itsensä kertomana. Lisäksi osa aineistoon kuuluvista rikostilanteista vaikutti hyvin sattumanvaraisilta, eivät ennalta suunnitelluilta teoilta. Rikoksen sattumanvaraisuus on ristiriidassa sen ajatuksen kanssa, että tietyn motiivin takana pitäisi olla harkintaa. Tämän vuoksi juuri kunnianloukkaus – kuten lausutut herjaukset – lienee helpompi todistaa kuin teon varsinaisen motiivi. Tilanteessa lausutut sanat ovatkin usein ainoa viite siitä, että rikoksen motiivi on saattanut olla rasistinen: jos sanoille ei ole todistajia, on motiivin todistaminen vaikeampaa.

Rikoslain mukaan rangaistuksen koventamisperusteena mainitaan ”rikoksen kohdistaminen kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella”. Hallituksen esityksen mukaan muihin ryhmiin voidaan rinnastaa määrättyihin uskontokuntiin ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat henkilöt (HE 44/2002). Suomessa ei ole vielä tietoa siitä, minkä verran poliisin tietoon tulee muita kuin rasistisia viharikoksia. Poliisiammattikorkeakoulussa on suunniteltu hanketta, jossa kehitettäisiin rasistisen rikollisuuden tilastointia ja seurantaa laajemmaksi viharikollisuuden seurannaksi.



# LÄHTEET

- Augoustinos, Martha & Reynolds, Katherine J. (2001). Prejudice, Racism, and Social Psychology. Teoksessa Martha Augoustinos & Katherine J. Reynolds (toim.) *Understanding Prejudice, Racism and Social Conflict*. Sage Publications, London, 1–23.
- Bell, Jeannine (2002). *Policing Hatred. Law Enforcement, Civil Rights and Hate Crime*. New York University Press, New York.
- Bleich, Erik (2008). Responding to Racist Violence in Europe and the United States. Teoksessa Joanna Goodey & Kauko Aromaa (toim.) *Hate Crime. Papers from the 2006 and 2007 Stockholm Criminology Symposiums*. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). Publication series No. 57. Hakapaino Oy, Helsinki, 9–15.
- Bleich, Erik (2007). Hate Crime Policy in Western Europe: Responding to Racist Violence in Britain, Germany and France. *American Behavioral Scientist* 51(2), 149–165.
- Bowling, Benjamin (1998). *Violent Racism. Victimization, Policing and Social Context*. Oxford University Press, Oxford.
- Burney, Elizabeth & Rose, Gerry (2002). Racist offences – how is the law working? Home Office Research Study 244. Home Office, London.
- FRA (2008). Annual Report 2008. European Union Agency for Fundamental Rights. [Verkkodokumentti] <[http://fra.europa.eu/fra/material/pub/ar08/ar08\\_en.pdf](http://fra.europa.eu/fra/material/pub/ar08/ar08_en.pdf)> (Viitattu 1.9.2008).
- Ellonen, Noora (2006). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2005. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 53. Poliisiammattikorkeakoulu, Espoo.
- Gerstenfeld, Phyllis B. (2004). *Hate Crimes. Causes, Controls and Controversies*. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Goodey, Joanna (2008). Racist Crime in the European Union: Historical Legacies, Knowledge Gaps and Policy Development. Teoksessa: Joanna Goodey & Kauko Aromaa (toim.) *Hate Crime. Papers from the 2006 and 2007 Stockholm Criminology Symposiums*. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). Publication series No. 57. Hakapaino Oy, Helsinki, 16–28.
- Hall, Nathan (2005). *Hate Crime*. Willan Publishing, Cullompton.
- HE 82/2008. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuslain 2 §:n muuttamisesta.
- HE 44/2003. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuden turvaamisesta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

- HE 44/2002. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Helminen, Klaus & Lehtola, Kari & Virolainen, Pertti (2006). Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum, Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2004). Tutkimushaastattelu. Teema-haastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Honkatukia, Päivi (2005). Maahanmuuttajat väkivallan uhreina. Teoksessa Reino Siren & Päivi Honkatukia (toim.) Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980–2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216. Hakapaino oy, Helsinki, 57–73.
- Illman, Mika (2007). Rasistinen rikos – mikä se on? Akkusastoori 8/2007, 13–17.
- Jaakkola, Magdalena (2005). Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Työpoliittinen tutkimus 286. Työministeriö, Helsinki. Luettavissa: <[http://www.mol.fi/mol/fi/99\\_pdf/fi/06\\_tyoministerio/06\\_julkaisut/06\\_tutkimus/tpt286.pdf](http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt286.pdf)> (Viitattu 18.9.2008).
- Jacobs, James B. & Potter, Kimberly (1998). Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics. Oxford University Press, Oxford.
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002). Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus, Helsinki.
- Joronen, Mikko (2008). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2007. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 72. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere. (Painossa)
- Keränen, Tuunia (2005a). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2003. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 39. Poliisiammattikorkeakoulu, Espoo.
- Keränen, Tuunia (2005b). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2004. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 40. Poliisiammattikorkeakoulu, Espoo.
- Kohti etnistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta (2001). Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismin vastainen toimintaohjelma. Työhallinnon julkaisu 284. Työministeriö, Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio & Niemi, Hannu (2007). Kontrolliviranomaisten toiminta. Teoksessa Rikollisuustilanne 2006. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 229. Hakapaino oy, Helsinki, 277–360.
- Lehti, Martti & Sirén, Reino & Hinkkanen, Ville (2007). Muut väkivaltarikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2006. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 229. Hakapaino oy, Helsinki, 49–75.

- Lundström, Birgitta & Miettinen, Tarmo & Keinänen, Anssi & Airaksinen, Jenni & Korhonen, Anne (2008). Yhdenvertaisuuslain toivuus. Tutkimusraportti viranomaisten käsityksistä sekä oikeus-, laillisuusvalvonta- ja lainvalvontakäytännöstä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 11/2008. Edita, Helsinki.
- Lönnheden, Karin & Schelin, Lena (2002). Hatbrott. En uppföljning av rättsväsendets insatser. Rapport 2002:9. Brottsförebyggande rådet (Brå). Edita Norstedts Tryckeri, Stockholm.
- Macpherson, William (1999). The Stephen Lawrence Inquiry. The Stationary Office, London.
- Makkonen, Timo (2000). Rasismi Suomessa 2000. Ihmisoikeusliitto, Helsinki.
- McPhail, Beverly & Jenness, Valerie (2005). To Charge or Not to Charge? – That Is the Question: The Pursuit of Strategic Advantage in Prosecutorial Decision-Making Surrounding Hate Crime. *Journal of Hate Studies* 4(1), 89–119.
- Noponen, Tanja (2007). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2006. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 62. Poliisiammattikorkeakoulu, Espoo.
- OMLS 2008:13. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarve- ja vaihtoehdot. Lausunnotiivistelmä yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:13. Oikeusministeriö, Helsinki.
- Operatio, Don & Fiske, Susan T. (1998). Racism Equals Power Plus Prejudice: A Social Psychological Equation for Racial Oppression. Teoksessa Jennifer L. Eberhardt & Susan T. Fiske (toim.) *Confronting Racism. The Problem and the Response*. Sage Publications, Thousand Oaks, 33–53.
- OSCE/ODIHR (2007). Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses. Annual Report for 2006. Organisation for Security and Co-operation in Europe: Office for Democratic Institutions and Human Rights, Varsova. [Verkkodokumentti] <[http://www.osce.org/publications/odihr/2007/09/26296\\_931\\_en.pdf](http://www.osce.org/publications/odihr/2007/09/26296_931_en.pdf)> (Viitattu 1.9.2008).
- Perry, Barbara (2001). *In the Name of Hate. Understanding Hate Crimes*. Routledge, New York.
- Pitkänen, Pirkko (2008). Tavoitteena etnistä tasa-arvoa edistävä poliisi-työ. Teoksessa Arno Tanner (toim.) *Poliisi ja maahanmuuttajat. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 67*. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere, 158–171.
- Pitkänen, Pirkko (2006). Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus viranomaistyössä. Edita, Helsinki.
- Pitkänen, Pirkko & Kouki, Satu (1999). Vieraiden kulttuurien kohtaaminen viranomaistyössä. Edita, Helsinki.

- Poliisi ja syrjintä (2007). SEIS – Suomi Eteenpäin Ilman Syrjintää -projektin esite. Saatavilla: <[http://www.seis.fi/mp/db/file\\_library/x/IMG/31688/file/SEIS-poliisiesite.pdf](http://www.seis.fi/mp/db/file_library/x/IMG/31688/file/SEIS-poliisiesite.pdf)> (viitattu 12.9.2008).
- Rastas, Anna (2005). Rasismi – oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa: Anna Rastas & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja. Vastapaino, Tampere, 69–116.
- Sisäasiainministeriö (1998). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 1997. Poliisiosaston julkaisu 4/1998.
- Sisäasiainministeriö (1999). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 1998. Poliisiosaston julkaisu 11/1999.
- Sisäasiainministeriö (2000). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 1999. Poliisiosaston julkaisu 9/2000.
- Sisäasiainministeriö (2001). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2000. Poliisiosaston julkaisu 15/2001.
- Sisäasiainministeriö (2002). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2001. Poliisiosaston julkaisu 12/2002.
- Sisäasiainministeriö (2003). Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2002. Poliisiosaston julkaisu 12/2003.
- Tilastokeskus (2006). Oikeustilastollinen vuosikirja 2005. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (2007). Oikeustilastollinen vuosikirja 2006. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (2008a). Oikeustilastollinen vuosikirja 2007. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (2008b). Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannan oikeustilastot. Poliisin tietoon tullut rikollisuus. <<http://www.stat.fi/til/polrik/index.html>> (viitattu 15.9.2008).
- Virolainen, Jyrki (2007). Prosessioikeus – prosessioikeuden perusasioita. Teoksessa: Risto Haavisto (toim.) Oikeusjärjestys – osa III. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 48. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 377–466.
- VKS:2007:4. Syyttämättäjättämispäätöksen laatiminen ja sisältö. Yleinen ohje syyttäjille. Dnro 4/31/07. Annettu 29.1.2007. Valtakunnansyyttäjänvirasto.
- VKS:2007:3. Syyteharkintaratkaisun perusteleva. Yleinen ohje syyttäjille. Dnro 3/31/07. Annettu 29.1.2007. Valtakunnansyyttäjänvirasto.
- Väestörekisterikeskus (2008). Suomen asukasluvu vuodenvaihteessa 2007–2008. [Verkkodokumentti] <[http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/C10998E033F7095EC2257408003A3AB5/\\$file/Asukasluvu\\_2007\\_2008.htm](http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/C10998E033F7095EC2257408003A3AB5/$file/Asukasluvu_2007_2008.htm)> (Viitattu 18.9.2008).
- 2000/43/EY. Neuvoston direktiivi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (29.6.2000). Euroopan unionin neuvosto.

2000/78/EY. Neuvoston direktiivi yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista (27.11.2000). Euroopan unionin neuvosto.

## Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia

- Outi Roivainen ja Elina Ruuskanen:** Laki ja järjestys? Poliisien ja kaupunkilaisten näkemyksiä järjestyslaista sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnasta. 32/2008. 38,00 €.
- Anna Vanhala:** Piiri pieni pyörii. Poliisipäälliköiden ammatti-identiteetti ja työelämäkerrat. 31/2007. 29,00 €
- Anna-Liisa Heusala, Anja Lohiniva ja Antti Malmi:** Samalla puolella - eri puolilla rajaa. Rajaturvallisuuden edistäminen Suomen ja Venäjän viranomaisyhteistyönä. 30/2008. 43,00 €
- Kari Saari:** Poliisi ja joukkojenhallintatoiminta Suomessa. Joukkotilan- teet ja niihin liittyvä poliisitoiminta suomalaisten poliisien näkö- kulumasta tarkasteltuna. 29/2007. 32,00 €
- Marko Viitanen:** Poliisin rikokset. Tutkimus suomalaisen poliisirikok- sen kuvasta. 28/2007. 65,00 €
- Terhi Hakamo ja Anna Vanhala:** Poliisipäälliköt. Tutkimus paikallispoliis- in johtamisesta. 27/2007. 29,00 €
- Tanja Noponen:** ”Ei muuta paikkaa”. Tutkimus poliisin päihtymyssuo- jan kanta-asiakkaista. 26/2006. 16,00 €
- Johan Bäckman:** Itämafia. Uhkakuvapolitiikka, rikosilmiöt ja kulttuuri- set merkitykset. 25/2006. 26,00 €
- Marja-Liisa Laapio:** Poliisi ja perheväkivalta. Tapaustutkimus poliisin toimintakulttuurista ja viranomaisverkostosta. 24/2005. 20,00 €
- Mari Kalliala:** Poliitiikkaa toisaalla. Poliittinen liike ja laitton toiminta. 23/2005. 18,00 €
- Seppo Kolehmainen:** Järjestyslaki – Susi jo syntyessään? Järjestyslain valmistelun arviointi. 22/2005. 14,00 €
- Markku Heiskanen & Outi Roivainen:** Helsinki! Tutkimus helsinkiläis- ten turvallisuudesta ja Helsingin poliisin palvelukyvyistä. 21/2005. 23,76 €
- Aarne Kinnunen & Riikka Perälä & Tarja Tuttavainen-Levanoja:** Poliisin huumevalvontaprojekti pääkaupunkiseudulla. Seuranta- tutkimus. 20/2005. 15,00 €
- Petri Raivola ja Reija Taiha-Vepsäläinen:** Työrukkasia ja visionääre- jä. Päälystökursseilta valmistuneiden näkemyksiä opinnoistaan ja valmiuksistaan. 19/2004. 11,88 €.

## Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat

- Reima Kukkonen:** Keinotekoisista varallisuusjärjestelyistä ulosotossa ja velallisen rikoksissa 16/2007. 27,00€
- Risto Honkonen & Nora Senvall:** Poliisin johtamista kehittämässä. 15/2007. 39,00 €
- Arto Hankilanoja:** Työturvallisuus ja vastuun kohdentuminen poliisihallinnossa. 10/2003. 2., Uudistettu painos 2007. 16,00 €
- Janne Häyrynen ja Tero Kurenmaa:** Arvopaperimarkkinarikokset. 14/2006. 25,00 €
- Anne Alvesalo & Ari-Matti Nuutila:** Rangaistava työn turvattomuus. 13/2006. 21,00 €
- Anne Jokinen:** Rikos jää tekijän mieleen. Muistijälkitesti rikostutkimen menetelmänä. 12/2005. 20,00 €
- Nina Pelkonen:** Kriisin ABC. Käsikirja poliisin käyttöön. 11/2005. 10,80 €
- Kimmo Himberg:** Tekninen rikostutkinta. Johdatus forensiseen tieteseen. 9/2002. 12,96 €
- Marketta Vesisenaho:** Poliisialan sanasto. Suomi-ruotsi-englanti. 8/2002. 10,80 €
- Urpo Sarala:** Poliisitoimen kehittämisen johtaminen. 7/2001. 16,35 €
- Erkki Ellonen et al.:** Etiikka ja poliisin työ. 6/2000. 14,54 €
- Laura Ervo:** Esitutinnan optimaalisuus. Oikeudellisessa viittekehyyksessä. 5/2000. 9,17 €
- Hannu Kiehelä & Virta Sirpa (toim.):** Lähipoliisi lähestymistapana. 4/1999. 16,26 €
- Jyrki Wasastjerna:** Johdatus poliisin kansainväliseen yhteistyöhön. 3/1999. 14,62 €

**Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita,  
1.1.2008 alkaen Poliisiammattikorkeakoulun raportteja**

- Noora Ellonen, Juha Kääriäinen, Venla Salmi ja Heikki Sariola:** Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. 71/2008. 23 €.
- Anja Lohiniva:** ”Mistä se oikea partneri löytyy?” Selvitys suomalais-venäläisestä viranomaisyhteistyöstä talousrikosten torjunnassa ja tutkinnassa – Suomen keskusrikospoliisin näkökulma. 70/2008. Verkkojulkaisu.
- Anja Lohiniva:** Venäjän talousrikostutkintaviranomaiset. 69/2008. Verkkojulkaisu.
- Janne Laukkanen:** Poliisin tietoon tulleet sananvapauserikokset ja niiden esitutkinta 68/2008. 17,00 €.
- Arno Tanner (toim.):** Poliisi ja maahanmuuttajat - Kohti kotoutumista edistävää vuorovaikutusta 67/2008. 31,00 €.
- Kari Laitinen (toim.):** Tuhat ja yksi uhkaa - Tulkintoja terrorismista 66/2007. 25,00 €
- Arno Tanner:** Sisäisen turvallisuuden ohjelma asiantuntijoiden arvioimana. 65/2007. 13,00 €
- Noora Ellonen, Janne Kivivuori ja Juha Kääriäinen:** Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. 64/2007. 8,00 €
- Kaisa Eskola:** Naispoliisien etenemismahdollisuuksiin yhteydessä olevat tekijät. 63/2007. Verkkojulkaisu.
- Tanja Noponen:** Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2006 62/2007. 12,00 €
- Elina Ruuskanen:** Rangaistuskäytäntö rekisterimerkintärikoksissa. 61/2007. Verkkojulkaisu
- Kaija Korhonen ja Noora Ellonen:** Maahanmuuttajanaiset väkivallan uhrina. Poliisin tietoon tullut maahanmuuttajanaisiin kohdistunut väkivalta vuonna 2005. 60/2007. 10,00 €
- Mikael Sainio et.al.:** Tasa-arvon toteutuminen ja kokeminen poliisissa. 59/2007. 11,00 €

**Verkkojulkaisut osoitteessa [www.poliisiammattikorkeakoulu.fi](http://www.poliisiammattikorkeakoulu.fi)**